

Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial satisfaction of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Berat Açıl

Boğaziçi University
2005

Bogazici University Library

39001102822833

14

ÖNSÖZ

Sırrî Râhile Hanım, 19. yüzyılda yaşamış önemli kadın şairlerimizden biridir.

Sırrî, aynı zamanda mutasavvıf olup Kâdirî tarikatına mensuptur. Sırrî hakkında geniş çaplı bir çalışma yapılmamış olduğu gibi, bildiğimiz tek eseri olan *Dîvânı* ile ilgili de çalışılmamıştır.

Bu çalışmaya esas teşkil eden yazma, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Mnz. 202'de kayıtlı olup elimizdeki tek nüshadır. Aslında Şevket Beysanoğlu, 1957 yılında bir nüshanın da kendisinde olduğunu yazmıştır. Bu nüshaya ulaşmak mümkün olmadı; zira Beysanoğlu vefat etmiştir. Onun kütüphanesini çok iyi bildiğini söyleyen bir arkadaşına ulaşabildik; fakat o da, böyle bir eserle karşılaşmadığını nakletti. Dolayısıyla bu metin takibimiz sonuçsuz kaldı ve elimizdeki tek nüshayla yetinmek zorunda kaldık.

Tek nüsha üzerinde çalışıp metni doğru bir biçimde tespit etmek daima zordur. Nüshanın kimi yerlerinde silinmiş yerlerle karşılaştık. Sırrî'den kısa da olsa söz eden kaynaklardan faydalanarak metnin sillinmiş yerlerini tamir etmek büyük oranda mümkün oldu. Yine de okunamayan yerler oldu.

Bu çalışma hazırlanırken her aşamayı titizlikle takip eden, metni doğru tespit etmede ve özellikle tahlil etmede yardımlarını esirgemeyen çok değerli hocam Zehra Toska'ya, değerli katkılarından dolayı hocam Günay Kut'a, tüm hocalarıma,

Veysel'e, Pelin'e, özellikle Gülşah'a, Akgül'e ve beni sürekli teşvik eden sevgili eşim Fatime'ye içtenlikle şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

ABSTRACT

Sırrî Râhile Hanım and her *Dîvân*

by

Berat Açıl

The main purpose of this thesis is to present the Turkish *Dîvân* by Sırrî Râhile Hanım who lived in the nineteenth century. This study will establish the text of *Dîvân*, dwell on its form, content and style with some information about Râhile Hanım's life, and her literary personality. Apart from these purposes, another important aim of this study is to analyze the "Mystical Concepts" used by Sırrî in her *Dîvân*.

Sırrî was from Diyarbakır and lived there through most of her life. She lived in Baghdad for a while and then came to İstanbul where she died.

In the present work, *Dîvân* is examined in terms of its form, content and style. In terms of form, statistical information is provided about poetry forms, meter, and rhyme. The content is studied in three parts, religious and historical-mythological elements and the "Mystical Concepts" which are examined separately. For the first part, the use of God, prophets, Qoranic verses, hadiths and religious personalities by Sırrî in her *Dîvân* is examined. For the second part brief information about historical-mythological elements are given and their use in the *Dîvân* specified. Lastly, we take

up the “Mystical Concepts”, since Sırrî is a mystical (mutasawwif) poet and uses these concepts, largely in her *Dîvân*.

In the conclusion we present our general opinion about Sırrî’s life, her *Dîvân* and the “Mystical Concepts”. At the end of this thesis an index of names used in the transcribed text, an index relevant to the analyses part and a copy of the text of the *Dîvân* are appended.

ÖZET

Sırrî Râhile Hanım ve *Dîvânı*

Berat Açıl

Bu tezin asıl amacı, 19. yüzyılda yaşamış olan *Sırrî Râhile Hanım Dîvânı*'nı ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma biçim, muhteva ve üslûba yoğunlaşarak Râhile Hanım'ın hayatı ve edebî kişiliği hakkında malumatla birlikte *Dîvân* metnini tespit edecektir. Bu amaçların yanı sıra bu çalışmanın diğer önemli bir amacı da *Dîvânı*'nda Sırrî tarafından kullanıldığı biçimiyle "Tasavvufî Kavramları" incelemektir.

Sırrî Diyarbakırlı'dır ve hayatının büyük bölümünü orada geçirmiştir. Bir süre Bağdat'ta yaşamış ve sonra İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da vefat etmiştir.

Elimizdeki çalışmada *Dîvân*, şekil özellikleri, muhteva ve üslûp açısından incelenmiştir. Şekil özelliklerinde nazım şekilleri, vezin ve kafiye hakkında istatistiksel veriler sunulmuştur. Muhteva, üç bölümde incelenmiştir: dinî, tarihî-mitolojik unsurlar ve ayrıca incelenmiş "Tasavvufî Kavramlar". İlk bölümde Sırrî'nin *Dîvânı*'nda kullandığı Allah, peygamberler, âyetler, hadisler ve dinî kişilikler incelenmiştir. İkinci bölümde tarihî-mitolojik unsurlar hakkında bilgiler verilmiş ve onların *Dîvân*'daki kullanımları belirtilmiştir. Son olarak "Tasavvufî

Kavramlar” ele alınmıştır; çünkü Sırrî, mutasavvıf bir şairdir ve *Dîvânı*’nda bu kavramları sıkça kullanmıştır.

Sonuç bölümünde Sırrî’nin hayatı, *Dîvânı* ve “Tasavvufî Kavramlar”ı inceledikten sonra bizde oluşan genel kanaatleri sunduk. Tezin en sonuna *Dîvân*’da kullanılan özel isimler indeksi, bir inceleme bölümü indeksi ve *Dîvân* metninin bir kopyası eklendi.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ABSTRACT

ÖZET

KISALTMALAR

1. GİRİŞ.....	1
2. SIRRÎ'NİN HAYATI, SANATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ÜSLÛBU.....	6
2.1. Hayatı.....	6
2.2. Sanatı, Edebî kişiliği ve Üslûbu.....	12
3. DİVÂNIN İNCELENMESİ.....	19
3.1. Şekil Özellikleri.....	19
3.1.1. Nazım Şekilleri.....	19
3.1.2. Vezin.....	21
3.1.3. Kafiye ve Redif.....	24
3.2. Muhteva Özellikleri.....	26
3.2.1. Dinî Unsurlar.....	26
3.2.1.1. Allah.....	26
3.2.1.2. Âyet ve Hadisler.....	27
3.2.1.3. Peygamberler ve Din Büyükleri.....	30
3.2.2. Tarihî ve Mitolojik Kahramanlar.....	35
4. DİVÂNDA GEÇEN TASAVVUFÎ KAVRAMLAR VE KULLANIMLARI.....	44

5. SONUÇ.....	110
6. NÜSHANIN TAVSİFİ.....	111
6.1. Müstensih.....	113
7. METİN TESPİTİYLE İLGİLİ HUSUSLAR VE TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	116
8. METİN.....	119
9. BİBLİYOGRAFYA.....	254
10. İNDEKSLER.....	257
10.1. İnceleme Kısmı İndeksi.....	257
10.2. Trankripsiyonlu Metinde Geçen Özel Adlar İndeksi.....	262
11. METNİN ASLI.....	264

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

B : Beyit

bkz : bakınız

c. : cilt

G : gazel

haz. : hazırlayan/lar

K : Kaside

Mu : Muaşşer

Muh : Muhammes

Mur : Murabba

s. : sayfa

sa. : sayı

Ş : Şarkı-Murabba

Ta : Tahmis

Te : Tesdis

v.b. : ve benzeri

1. GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyıl, edebiyatımızda büyük dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu yüzyılda edebiyatımız Batı'dan gelen değerlerin etkisinde yeniden şekillenmeye başlamıştır. III. Selim döneminde orduda başlayan reformlar kültürel alanı da etkisi altına alarak on dokuzuncu yüzyılda II. Mahmut döneminden sonra sanat ve edebiyat alanında iyice hissedilmeye başlanmıştır.

Özellikle Tanzimat Fermanı'ndan sonra Batılı değerler Osmanlı toplumunda yerleşmeye başlamıştır. Şinasi, Namık Kemal ve Ahmet Mithat gibi edebiyatçılar vasıtasıyla gazete, tiyatro ve özellikle roman gibi Osmanlı toplumunun yabancı olduğu yeni edebî türler ilk örneklerini vermiş ve diğerleri bunları hızla takip etmiştir.

Bu dönemde Osmanlı toplumunda bir “paradigma değişimi”¹nden söz etmek mümkündür. Yüzyıllardır Osmanlı devletinin sürdürüğü ve devlet felsefesini üzerine bina ettiği İslamî ortak geçmiş, artık modernleşme çabalarını hızlandırmış ve yüzünü tamamiyle Batı'ya çevirmiş olan Osmanlı devletinin yeniden ayağa kalkması ve eski şanlı günlerine dönebilmesi için yetersiz görülmeğe başlanmıştır. Osmanlı aydını ve devlet adamı artık iki ayrı paradigma (Batı ve İslam) arasında bir seçim yapmak zorundadır ve seçimini (en azından görünürde) Batı'dan yana kullanmaya karar vermiştir.

Böyle bir “paradigma değişimi”nin öncüsü ve savunucusu edebiyatçılar olmuş ve bunu da verdikleri eserlerle göstermişlerdir. Bu bağlamda ortaya çıkan eserlerin en önemli özelliği sanat yapıtlarında eğiticiğin ön planda tutulmasıdır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra gelişen ve bugün “Tanzimat Dönemi Edebiyatı” olarak

¹ Bu kavramı, Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, (Chicago: University of Chicago Press, 1970), adlı kitaptan alıyorum.

adlandırdığımız dönemin eserlerinde bu özellik daima kullanılmıştır. Batı yanlısı edebiyatçılar eserlerinde Batılı sanat türlerini (gazete, tiyatro, roman, hikaye...) kullanmışlar ve bu türlerde verdikleri ürünlerde de Batılı değerleri savunmuşlardır. Geleneksel ve İslamî normları savunan edebiyatçılar da çoğunlukla Batılı sanat türlerini kullanmakla beraber eserlerinde Osmanlı'dan tevarüs ettikleri bilgi birikimini savunmuşlardır. Aslında bu dönemde siyasetçilerde olduğu kadar edebiyatçılarda da bir kafa karışıklığı vardır. Batı'yı savunanlar da nereye kadar Batı yanlısı olacaklarına karar vermekte güçlük çekmişlerdir.

Sonuç itibariyle, hangi paradigmadan yana olursa olsunlar edebiyatçılar eserlerinde sanat yapma gayesinden çok, eserlerinin fikrî yönlerini önemsemişler ve eğitici bir üslup takınmışlardır.

Dîvân edebiyatı konusunda da şairler eski ve yeni tartışmasına girişmişlerdir. Özellikle Namık Kemal, Ziya Paşa ile giriştiği tartışmada Dîvân Edebiyatı'nın külfetli bir uğraş olduğundan, yaratıcılıktan yoksun olup yüzyıllardan beri aynı hayalleri tekrar ettiğinden söz ederek Ziya Paşa'nın bir Dîvân Şiiri antolojisi şeklinde yazmış olduğu "*Harâbât*" isimli eserine "*Tahrîb-i Harâbât*" isimli bir eleştiri kitabı ile cevap vermiştir. Daha sonraları Muallim Naci ve Recaizade Mahmut Ekrem arasında tartışma konusu olan "göz için kafiye-kulak için kafiye" sorunu da bu minval üzere cereyan etmiş bir tartışmadır.

Bu tartışmalar devam ederken birçok şair klasik dîvân şiiri normlarına bağlı kalarak şiir yazmaya ve dîvânlar oluşturmaya devam etmişlerdir. Yukarıda edebiyatçılar için genel bir yargı olarak söz ettiğimiz eğiticilik ve eserlerde öne çıkan fikrî yön, Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Mithat Efendi gibi yazarlardaki kadar olmasa da dîvân şiiri yazma geleneğini sürdüren şairlerde de görülmektedir.

Nâbî'den bu yana dîvân edebiyatında, hikemî tarz diye nitelenen edebiyat anlayışı etkisini artırmış ve kimi şairler Nâbî'yi takip etmişlerdir. Hikemî tarzda didaktizm ön planda olup genellikle öğretici bir tarz benimsenir. Nâbî, bu tarzın en yetkin örneklerinden birini *Hayrâbâd* adlı didaktik eseriyle vermiştir. Nâbî, bu eserinde oğluna öğütler verir. Bu gibi eserlerde sanat yapma kaygısı, yerini faydalı olma ya da eğitme/öğretme kaygısına bırakmıştır. On dokuzuncu yüzyılda dîvân şiiri geleneklerine uyarak şiir yazan kimi şairler de, Nâbî kadar yetkin olmamakla beraber, bu yolda eserler vermişlerdir.

Öte yandan sanat yapma kaygısını ön planda tutan ve Şeyh Gâlip ile doruğa çıkan anlayış hikemî tarza karşı çıkmıştır. Hatta Şeyh Gâlip, *Hüsn ü Aşk*²'in girişinde Nâbî ve eserini oldukça sert bir dille eleştirmekten geri kalmamıştır. *Hüsn ü Aşk*'in girişinde de belirttiği gibi Şeyh Gâlip, söz konusu mesneviyi *Hayrâbâd*'a karşı yazmıştır.

Şeyh Gâlip, dîvân edebiyatının son büyük ustası olarak kabul edilegelmiştir. Ona bu özelliği kazandıran da *Dîvân*'ından ziyade *Hüsn ü Aşk*'tır. Şeyh Gâlip, mutasavvıf bir şairdir ve şiirlerinde tasavvuftan sıkça faydalanmıştır. Onu, diğer mutasavvıf şairlerden ayıran en büyük özelliği ise tasavvufî düşünceyi eserlerinde sanat gücü çok yüksek bir şekilde kullanmasıdır.

Şeyh Gâlip'in açtığı yeni yol, hikemî tarza karşı çıkan sanatsal tasavvufî bir yoldur. Dîvân edebiyatı bu iki koldan devam etmiş ve on dokuzuncu yüzyılda her iki yol da birtakım şairler tarafından takip edilmiştir. Sırrî Râhile Hanım da, aslında Şeyh Gâlip yolunu takip etmiş; fakat sanatsal gücü Şeyh Gâlip'ininki kadar yüksek olmadığı için şiirlerinde yorumlayıcı/açıklayıcı kimi zaman da didaktik bir tarzda şiirler yazmıştır.

² Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, Haz. Muhammet Nur Doğan, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002), s. 54.

Edebiyatımıza Batıdan gelen edebî türlerle eser veren Tanzimat dönemi yazarlarının eserlerinde de eğiticilik çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda hikemî tarzın amaçları ile Tanzimat dönemi yazarlarının amaçları, en azından didaktizm/eğiticilik yönünden, çakışmaktadır. Aslında on dokuzuncu yüzyılda oldukça revaçta olan didaktizm/eğiticilik/öğreticilik anlayışı, yeni bir anlayış olmaktan öte süregelen bir çizginin devamı gibidir. Bu yüzden ki Tanzimat dönemi yazarları Şeyh Gâlip'e karşı Nâbî'yi öne çıkarırlar. Açıktır ki, biçimsel olmamakla beraber iki tarz arasındaki amaç birliği, Ahmet Mithat, Namık Kemal, Şinasi gibi yazarların hikemî tarza daha yakın durmalarına yol açmıştır.

Dîvân edebiyatı değerlerine bağlı kalarak şiir yazan şairler arasında, özellikle klasik dönemde, kadın şairlerin sayısı, bize intikal etmiş haliyle, oldukça azdır; fakat on dokuzuncu yüzyılda belki de yukarıda söz etmiş olduğumuz batılılaşma çabalarının da etkisiyle kadın şairlerin sayısı artmıştır. Kadın şairlerin yine de edebiyat dizgesi içinde kendilerine bir yer bulabilmeleri erkeklere nazaran oldukça güç olmuştur. Tezkirelerde kadın şairlerin çok az yer bulabilmeleri sanırım bu durumu çok iyi izah eder; çünkü tezkireler bir nevi antoloji vazifesi görmüşler ve dönemlerinin edebiyat alanındaki kanonlarını oluşturmuşlardır.

Dönemin önemli kadın şairleri arasında Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Âdile Sultan, Nesîbâ Hanım, Fıtnat Hanım gibi şairler sayılabilir.

Kadın şairlerin neredeyse ortak bir özelliği, hemen hepsinin çok iyi eğitim almış olmaları ve yüksek sınıfa ait ailelerden gelmeleridir. Osmanlı toplumunda çok geç dönemlere kadar kadınlar resmî okullarda eğitim alamadıkları için, özellikle yüksek zümreye ait aileler arasında, konak eğitimi yaygınlaşmıştır. Bu tarz aileler kızlarını konaklarında ya kendileri eğitmişler ya da özel hocalar vasıtasıyla kızlarının eğitimlerine katkıda bulunmuşlardır.

Kadın şairlerin bir diğer ortak özellikleri de hemen hemen hepsinin merkezde yetişmiş olmaları ve böylece edebî atmosferi daha yakından teneffüs etmeleridir. Özellikle İstanbul'da yaşayan kadın şairlerin, taşrada yaşayanlara göre edebiyat camiasını daha yakından tanıyacakları açıktır.

On dokuzuncu yüzyılda kadın şairlerin çoğu mutasavvıf olup genellikle bir tarikata bağlıdır. Dîvânını incelediğimiz Sırrî Râhile Hanım da on dokuzuncu yüzyılda yaşamış mutasavvıf bir şairdir. Kadın şairler için yukarıda söz ettiğimiz özelliklere büyük ölçüde sahip olmakla beraber Sırrî, merkezden değil de taşradan yetişme bir şair olup ömrünün çoğunu taşrada (Diyarbakır ve Bağdat) geçirmiştir.

2. SIRRÎ'NİN HAYATI, SANATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ÜSLÛBU

2.1. Hayatı

Sırrî Rahile Hanım, 19. yüzyılın önemli kadın şairlerinden biridir. Sırrî'nin hayatı hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değiliz; fakat birçok kaynakta onun hayatı ile ilgili kısa da olsa bilgi verilmektedir. Bu kaynaklar; Mehmet Zihnî'nin *Meşâhîrû'n-Nisâ*, Ahmet Muhtar Hacı Begzâde'nin *Şair Hanımlarımız*, Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*, Şemsettin Sami'nin *Kâmûsü'l-A'lâm*, Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâîlî*, Murat Uraz'ın *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, Şevket Beysanoğlu'nun *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Bedihan Tamsöz'ün *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Dergah Yayınları'nın *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* gibi eserlerdir. Ayrıca Ziya Paşa'nın *Harâbât* ında ve Ali Emîrî'nin *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*³ adlı dergisinde Sırrî'nin bazı şiirleri bulunmaktadır. Kimi kaynaklar *Harâbat* ıta Sırrî'nin bazı şiirleri olduğunu yazmaktadırlar; fakat yaptığımız tetkikte bu eser içinde Sırrî'nin sadece bir beytini tespit edebildik. Söz konusu beyit, incelemiş olduğumuz nüshada bulunmamaktadır. Bu ilginç bir durum arz etmektedir; çünkü 1291'de basılmış olan elimizdeki *Harâbât* kitabını Sırrî'nin kendisi olmasa bile müstensih Ali Emîrî görmüş olmalıdır. Müstensihin bu duruma niçin dikkat çekmediği önemli bir sorun teşkil etmekle beraber bizim şu an için yanıtlamayacağımız bir soru olarak kalacaktır. Söz konusu beyit şudur:

Şemşîr-i nigehle bana zağm açdı da soñra

³ *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* 'nın (Ali Emîrî, Gzm. 571-2-3) on beşinci sayısında Sırrî'nin Zeynep Hanım'a yazdığı tahmis, on altıncı sayısında *Dîvân*'da mevcut olan oğluna yazdığı mersiye; on sekizinci sayısında *Dîvân*'ın ilk manzumesi olan "Halka-i Tevhîd" isimli tevhîd; yirmi dokuzuncu sayısında da *Dîvân*'ın dördüncü kasidesi olup Bağdat valisi Mithat Paşa'ya sunulmuş kasîde yer almaktadır.

N'oldun dedi Sırrî seni hançerlediler mi⁴

Elimizdeki tüm kaynaklar, Sırrî Râhile Hanım'ın Diyarbakırlı olduğu konusunda hemfikirdir. Nitekim *Sırrî Râhile Hanım Dîvânı*'nin müstensihi Ali Emîrî de ser-levhada “*Dîvân-ı Sırrî Râhile Hanım Âmedî*” ibaresini kullanmaktadır.⁵ Ahmed Bey'in kızı olan Sırrî, hicrî 1230 (m. 1814) tarihinde doğmuştur.⁶ Diyarbakır'da hususî tahsil görmüş, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. *Osmanlı Müellifleri* kitabının yazarı Bursalı Mehmet Tahir'in söylediğine göre “üç dilin şiirine vâkıftır”.⁷

Meşâhîrû'n-Nisâ'da Sırrî için şu ibareler yer almaktadır: “Tahsil ve ilm-i edeb emrinde sa'y-ı belîğ kılmış oldukları cihetle şimdi kendileri fenn-i nazmda sâhibe-i yed-i tûlâ bir pîre-zen-i belâgât-peymâ ve şâ'ire-i sühan-ârâ bulunmuşlardır.”⁸

Ahmet Muhtar Hacı Begzâde ise *Şâir Hanımlarımız*'da Sırrî için “ulûm ve fûnûmî ba'de't-tahsîl Arab, Acem, Türk lisanlarını vükûf-ı tam ile kesb ettikten sonra şiire heves etmiştir.”⁹, demektedir. Aynı eserde Sırrî'nin mutasavvıf olduğu ve tarikata bağlı olduğu da belirtilmiştir.

Kâmûsü'l-A'lâm'da Sırrî için “Asrımız şu'ârâsının en güzîdelerinden Diyarbakırlı bir hatundur.”¹⁰ ibaresi yer alır.

Osmanlı Müellifleri'nde de Sırrî'nin Bağdat ziyareti, tarikat ehli olması zikredildikten sonra “290'da [1290/1870] Dersââdet'e gelerek sadr-ı esbak (Yusuf

⁴ Ziya Paşa, *Harâbât*, c. 2, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1291), s. 161.

⁵ Sırrî Râhile Hanım, *Sırrî Rahile Hanım Dîvânı*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum No: 202, 2a.

⁶ Mehmet Zihni, *Meşâhîrû'n-Nisâ*, (İstanbul: Dârü't-Tıbâati'l-Âmire, 1877), s.303.

⁷ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000), s. 240.

⁸ Mehmet Zihni, *a.g.e.*, s.303-304.

⁹ Ahmet Muhtar Hacı Begzâde, *Şâir Hanımlarımız*, (İstanbul: Matbaa-i Safâ ve Enver, 1311), s.17.

¹⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*, c. 4, (Ankara: Kaşgar Yayınları, 1996), s. 2561.

Kâmil Paşa) merhûmun mecma'-ı irfân olan konaklarında ikâmet ve şu'ârâ-yı şehir meyânında ihrâz-ı şöhret etmiştir."¹¹, diye yazılıdır.

Son Asır Türk Şairleri'nde yukarıdakilerden farklı bir bulgu yoktur. Genellikle öncekilerin tekrarı mahiyetindedir.

Beysanoğlu da eserinde aşağı yukarı aynı bilgileri vermektedir. Tâhir Ağazâde Bekir Bey'le evlendiğini nakletmektedir.

Sırrî'nin kendisi gibi şair olan Hatice İffet Hanım isminde bir ablası vardır. İffet Hanım da onun gibi hususî tahsil görmüştür. Nitekim İffet Hanım ile Sırrî Hanım ortak bir gazel yazmışlardır. Bu gazel incelediğimiz *Dîvân*'da mevcuttur. Şairimizin diğer şiirlerinin çoğunda olduğu gibi bu gazel de tasavvufî özellikler göstermekte ve tasavvufî kavramlar sık sık kullanılmaktadır. Ayrıca şairimizin İffet redifli bir gazelinin de bulunduğunu belirtmek gerekir. Söz konusu gazel *Dîvân* içinde mevcut olup on iki beyitten oluşmaktadır. Bu gazelde Sırrî nedeni belli olmayan bir şeyden dolayı İffet Hanım'dan af diliyor. Gazelde İffet Hanım "sühândân-ı zamân" olarak ve bir mutasavvıf olarak tasvir ediliyor.

Elimizdeki kaynakların çoğuna göre Tahir Ağazade Bekir Bey'le evlenmiştir. Kaç yaşında evlenmiş olduğu ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat elimizdeki *Dîvân*'da müstensihin düştüğü not (8a), bu konuda bize biraz bilgi vermektedir. Bu notu, Sırrî'nin tesdîs nazım şekliyle bir mersiye olarak oğlunun ölümüne yazmış olduğu üçüncü tesdîse (Te 3) düşmüştür:

"1260 târihinde nevrûz-ı sultâniden birkaç gün evvel Rif'at Beg nâmında bir oğlu henüz sekiz yaşında iken vefât eylediğinden deryâ-yı ye's ve mâteme mustağrak olduğu bir zamânda ve vâlihâne ve mütehayyirâne bir şürette yazdığı terci'-i bend-i dilsüzdur. Şâ'ire-i müşârün ileyhâ bu terci'-i bendi yazdığı vakt otuz yaşında idi. Her tarafda meşhûr ve ekşer mecmû'alarda muharrerdir."¹²

¹¹ Bursalı Mehmet Tâhir, *a.g.e.*, s. 240.

¹² Sırrî Râhile Hanım, *a.g.e.*, 8a.

Yukarıda da söylemiş olduğumuz gibi Sırrî 1230 tarihinde doğmuştur. Müstensihin yukarıdaki notuna göre 1260 tarihinde otuz yaşındadır. böylelikle müstensih, Sırrî'nin 1230 yılında doğmuş olduğunu yukarıdaki notuyla doğruluyor. Sırrî'nin oğlu Rifat Bey sekiz yaşında vefat etmiş olduğuna göre Sırrî en azından yirmi iki yaşında evlidir, diyebiliriz. Bu konuda Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* adlı eserinde şunları yazmaktadır:

“Tahsilini tamamladıktan sonra Tahir Ağazade Bekir Bey’le evlenen Sırrî Hanım’ın bu zattan Mehmed Emin, Rifat isimli iki oğlu ve Nihal adında bir kız çocuğu olduğu söylenmektedir.”¹³ Ahmet Muhtar Hacı Begzâde ve Murat Uraz, Sırrî'nin evliliği konusunda farklı bir görüş savunmaktadırlar. Begzâde, “Bu seyahatten sonra vatanına ve anı müteakip Dersaadet’e gelmiş ve bir iki ay geçer geçmez müteveffi Kâmil Paşa’nın taht-ı nikâhına girmiştir.”¹⁴, diye yazar. Murat Uraz da, Sırrî İstanbul’a geldikten sonra Kâmil Paşa’nın konağında misafir olmuş ve bir sene geçtikten sonra onunla evlenmiştir diye yazar.¹⁵ Başka hiçbir kaynakta böyle bir ibareyle karşılaşmadık. Dolayısıyla bu bilgiye kuşkuyla yaklaşmak gerekmektedir.¹⁶

Sırrî'nin Mehmet Emin, Rifat ve Nihal adlarında üç çocuğu vardır. Bunlardan Nihal veya Rifat çocuk yaşta ölmüştür. Nitekim Sırrî, döneminde çok meşhur olan bir mersiye (yukarıda zikredilen mersiye) kaleme almıştır. Bu mersiye kim kaynaklara göre kızı Nihal¹⁷ kimi kaynaklara göre ise oğlu Rifat’ın çok genç yaşta

¹³ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c. 2, (Diyarbakır: Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Yayınları, 1957), s. 27.

¹⁴ Begzâde, *a.g.e.*, s.18.

¹⁵ Murat Uraz, *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, (İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, t.y), s.55.

¹⁶ Son dönem müelliflerinden Bedihan Tamsöz de bu kanaati taşımaktadır. Tahminimizce Tamsöz, bu görüşünü Murat Uraz’dan almaktadır. Bkz. Bedihan Tamsöz, *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, (Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1994), s. 47.

¹⁷ Mustafa Kutlu, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 8, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1988), s. 10.

ölmesi üzerine söylemiştir. Müstensih Ali Emîrî'nin *Dîvân* içinde düştüğü nota göre sekiz yaşında ölen oğlu Rifat için söylenmiştir.

Sırrî, 1870-1873 yılları arasında Bağdat'ta kalmıştır. Bağdat'a gitmesinde oğlu Mehmed Emin'in Müntefik Sancağı'na muhasebeci olarak atanmasının yanı sıra kendisinin mutasavvıf olmasının da büyük etkisi olmuştur. Nitekim Bağdat valisi Mithat Paşa için bir kaside yazmış ve kasideyi 1287 h. (m.1870) yılında sunmuştur. Bu kasidenin başına Sırrî Hanım düşmüş olduğu notta, oğlunun Müntefik Sancağı muhasebeciliğine getirilmesinden dolayı Mithat Paşa'ya teşekkür etmek için bu kasideyi yazmış olduğunu belirtir:

“Bağdād vilāyet-i celīlesi Vālī-i ‘ālīşān-ı Mīthāt Pāşā Hazretleri’ne ma’rūz-ı cāriyeleridir. Geçende Dersa’adet’ten gelmiş olan muhasebecilerden Müntefik Sancağı muhāsebecilige ta’yīn u i’zām buyurulan Diyārbekirli Mehmed Emīn Efendi küllarının vālidesi Sırrī Hānım cāriyeleri olduğumdan maḥşūşen velīni’meti efendimiziñ evşāf-ı ‘āliyesini mutazammın olarak söylemiş ve haṭṭ-ı destimle yazmış olduğum bir kıṭ‘ā-yı kaşideniñ takdīme ihtiyār eyledim. Ol bābda emr u fermān hazret-i men lehū’l-emriñdir.”¹⁸

Bu kasidede, nottan da anlaşılacağı üzere Mithat Paşa'nın özellikleri anlatılmaktadır.

Meşâhîrû'n-Nisâ da Sırrî'nin tarikata bağlı olduğu ve Bağdat'a giderek orada bilhassa mübarek kabirlerin hepsini ziyaret etmiş olduğu yazılıdır.¹⁹ Sırrî, Kâdirî tarikatına bağlıdır. Nitekim *Dîvânî*'nda tasavvufî kavramları oldukça fazla kullanmaktadır ve Abdulkâdir Geylânî'ye bir methiye de yazmıştır. Bu methiye birinci tesdīs olup dokuz beyitten oluşur. Burada Sırrî, açıkça Geylânî Hazretleri'nin sâliki olduğunu dile getirmektedir.

¹⁸ Sırrî Râhile Hanım, *a.g.e.*, 3a.

¹⁹ Mehmet Zihnî, *a.g.e.*, s.306.

1873 yılında Bağdat'tan döndükten sonra iki üç ay Diyarbakır'da kalmış daha sonra İstanbul'a gelmiş ve Yusuf Kâmil Paşa'nın konağında misafir olarak ikamet etmiştir. Yusuf Kâmil Paşa onun bir beytini çok beğenmiş ve onu İstanbul'da arattırarak şair ve edebiyatçıları misafir ettiği konağına davet etmiştir. Sırrı, 1873'ten vefat tarihi olan 1877 yılına kadar burada kalmıştır. Sırrı, bu süre içinde diğer şairlerden de iltifatlar görmüş ve beğenilmiştir. İbnü'l- Emin Mahmud Kemal İnal, bu durumu şöyle özetler: "Bir beyti sadrı esbak Yusuf Kâmil [Paşa]nın takdirini mucib olarak Sırrı [Hanım] arattırıldı. Keremkarlığı ve kadirşinaslığı meşhur olan Paşanın –erbab-ı danîşe melce olan- konağında dört sene müsafir edildi. Paşanın ve –ümmülhasanat olan- refikası Prenses Zeynep [Hanımefendi]nin iltifat ve atıfetine ve şehrin şuarası tarafından riayete mazhar oldu."²⁰

Sırrı'nın, 1877 (h. 1294) yılında vefat etmiş olduğu konusunda çoğu kaynak hem-fikirfir. Yalnızca *Kâmûsü'l-A'lâm*'da 1295'te ber-hayat olduğu yazılıdır ki bu yanlış bir bilgidir. Nitekim *Tuhfe-i Nâîlf*'de bu duruma dikkat çekilmiştir: "*Kamus*'ün [Kamûsü'l-A'lâm] 1295'te berhayat göstermesi yanlıştır."²¹

Sırrı, Edirnekapı dışındaki Otakçılar mahallesinde bulunan Kadiri Dergahı'na gömülmüştür. Şeyh Mustafa Câmî isimli bir zat onun ölümü için şu iki tarihi düşmüştür:

1

Eyledi müddet-i târihi vücudun itmâm

Vâh ki şâ'ire Sırrı Bacı sırroldu bugün

2

²⁰ İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c.3, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1988), s. 1732.

²¹ Nâîl Tuman, *a.g.e.*, s. 424.

Cân idi şâ'ire Sırrı Bacı Hakka yürüdü²²

2.2. Sanatı, Edebî kişiliği ve Üslûbu

Sırrî, daha önce de söz ettiğimiz gibi merkezden değil de taşradan bir şairdir. Burada “merkez” sözüyle siyasal ve düşünsel hayatın merkezi olan İstanbul’u kast ettiğimiz açıktır. Sanat ve edebiyat tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı toplumunda da merkezde daha muvaffakiyetli bir şekilde icra edilegelmiştir. Bu durumun Fuzûlî gibi istisnâları elbette vardır; fakat merkezin sanat için elverişli şartlar sunduğu da bir gerçektir. Buralarda yetişen şairlerin edebiyat metinlerini elde etmeleri, onları alıp inceleyebilmeleri, dönemin yetkin şair ve yazarları ile tanışabilmeleri, onlarla fikir alışverişinde bulunabilmeleri, en önemlisi de bir devlet büyüğüne desteklenebilmeleri yani himâye edilebilmeleri taşrada yetişmiş bir şair veya yazara nazaran daha kolaydır.

Diyarbakır’da doğmuş olan Sırrî, ömrünün büyük kısmını burada geçirmiş, hatta oğluna yazdığı meşhur mersiyesi ile daha Diyarbakır’dayken kendini sanat dünyasına kabul ettirmeyi başarmıştır, daha sonra belli bir süre Bağdat’ta kaldıktan sonra 1873 yılında Diyarbakır’a dönmüş ve burada birkaç ay kaldıktan sonra İstanbul’a gitmiştir.

Sırrî Dîvânı içinde bulunan kaside ve methiyelerden de Sırrî’nin taşralı olduğunu ve kendini oraya ait hissettiğini çıkarsamak mümkündür. Tevhid, naatten sonra şeyhi olduğunu tahmin ettiğimiz Seyyid Ahmed Çelebi ve Abdülkâdir Geylânî’ye methiye yazmıştır. Daha sonra Diyarbakır ve Bağdat valilerine methiyeler yazmıştır ve muhtemelen onlardan yardım almıştır. Nitekim dördüncü

²² Şevket Beysanoğlu, a.g.e., c. 2, s. 28.

kasidenin başında Bağdat valisi Mithat Paşa'nın oğlu Mehmet Emin Efendi'yi Müntefik Sancağı mühasipliğine getirdiğini ve söz konusu kasideyi de ona bir teşekkür-nâme olarak sunduğunu Sırrî, kendisi söylemektedir.

Sırrî'nin diğer kadın şairler gibi iyi eğitim almış olduğunu ve "üç dilin şiirine vâkıf" olduğunu kaynaklar zikretmektedirler. Ailesinden eğitim almış ve Arapça ve Farsça'yı öğrenmiştir. Buna rağmen *Dîvânı*'nda Arapça ve Farsça hiçbir beytin bulunmaması da ilginç bir noktadır.

Sırrî'nin bir diğer özelliği de mutasavvıf bir şair olması ve on dokuzuncu yüzyılın yukarıda da söz etmiş olduğumuz edebiyat anlayışına uygun bir üslûp belirlemiş olmasıdır. O da dönemin diğer şairleri gibi sanatta eğiticiliği/öğreticiliği ön planda tutmuş ve şiirlerinde fikrî yöne daha fazla önem vermiştir. Bu durmu elbette, onun şiirlerinin sanat yapma gayesinden uzak olduğu anlamına gelmez. *Dîvânı* incelendiğinde de görülecektir ki oldukça güzel yazılmış şiirlerinin sayısı bir hayli çoktur. Bizim söz ettiğimiz sadece bir önem sıralamasıdır.

Sırrî'nin mutasavvıf kimliği ise *Dîvânı*'nda onun en fazla hissettiğimiz yönüdür. Kasîde, tesdîs ve tahmîslerinde tasavvufun sesini sıkça duyarız. Bunun yanı sıra gazellerinde de tasavvufî düşünceye çokça yatırım yapılmıştır. Aşağıda vereceğimiz gazeli (G 22), tamamen tasavvufî denebilecek bir üslûpla yazılmıştır ve bize göre bu gazel Sırrî'nin üslûbunun yanı sıra edebî kişiliğini de oldukça muhtasar bir biçimde yansıtmaktadır. Böyle düşündüğümüzden dolayı da gazelin tümünü buraya almayı uygun bulduk.

- 1 Verip cân-ı dili dildâra varlıktan berî oldum
Hüviyyet bahırına taldım ebed ölmez biri oldum
- 2 Ne mâzîden müzâri'den ne istikbâle fikrim var

Fenā bulmuşdur aḥvālim anıñçün ser-serī oldum

- 3 Şoyundum ḥarf libāsıñ nokṭa-i esrāra erdim ben
O nokṭa içre maḥv etdim vücūdum Ḥaydarī oldum
- 4 Ebūbekr u ‘Ömer ‘Oşmān ‘Alī bir nūr-ı vāḥiddir
Çerāğ-ı mescid u miḥrāba erdim minberī oldum
- 5 Tecellī eyledi miḥrāb-ı dil burc-ı hüviyyetde
Bi-ḥamdi’llāh bugün dīdār-ı yārıñ maḥzarı oldum
- 6 Rumūz-ı resm-i ‘aşka maḥrem oldu Sırrı-i ḥayrān
Bu gün rāh-ı muḥabbetde ḳamunıñ rehberi oldum

Yukarıda Sırrı için verdiğimiz çok genel bilgiler ışığında şimdi Sırrı’nin sanat anlayışına ve edebî kişiliğine daha yakından bakabiliriz.

Sırrı, genel olarak tasavvufi şiirler yazmış ve bu şiirlerde tasavvufi kavramları açıklama/yorumlama yoluna gitmiştir. Dîvândaki ilk manzume olan “halka-i tevḥîd” redifli tevḥîdde bu durum çok açık bir biçimde kendini göstermektedir. Aşağıdaki beyit *Dîvân*’ın ilk beytidir ve rahatlıkla söz ettiğimiz durum için bir örnek olarak algılanabilir.

Binā-yi şer‘e bir muḥkem güherdir ḥalka-i tevḥîd

Tarîk-i Ḥakk’a toḡru rāhberdir ḥalka-i tevḥîd

On dokuzuncu yüzyılda sanatta sâde ve basit söyleyişler oldukça revaçtadır. Dîvân şiiri için de bu, geçerli bir yargıdır. Nitekim Sırrî'de dikkat çekici özelliklerden biri de sâde ve basit, hatta kimi zaman günümüz kullanımına ve söyleyişine oldukça yakın bir söyleyişinin/tarzının olmasıdır. Bu durum Sırrî'nin bir tasarrufu olabileceği gibi dönemin bir özelliği de olabilir. Bu tarz kullanımlara *Dîvân* içinde birçok örnek olmakla beraber biz aşağıdaki beyti örnek olarak vermeye iktifa edeceğiz.

Şecâ'atde şalâdır var ise 'aşk olsun akrâmı

Vezâret mesnedinde mişli yokdur olsa da nâdir

Sırrî, dîvân edebiyatını ve mazmunlarını oldukça iyi bilmekte ve şiirlerinde bunun izleri görülmektedir. Dîvân edebiyatı bilgisi konusunda yetkindir. Nitekim *Dîvânı*'nda en çok görülen sanat şüpheye mâhal bırakmayacak bir şekilde telmîh sanatıdır. Bunun temel nedeni, muhteva özellikleri bahsinde de görülebileceği gibi peygamberler, tarihî ve mitolojik kahramanlar olarak adlandırdığımız otuzdan fazla kişinin ismini zikretmiş olmasıdır. Doğal olarak bu durum, onun telmîh sanatını kullanmasını zorunlu kılmıştır. Bu kişiler arasında peygamberlerden, filozoflara, Fars kahramanlarından tıp doktorlarına kadar çok geniş bir alandan kişiler bulunmaktadır. Bunlar için şu örnek verilebilir.

Muhaşşal târ-ı müy-ı vaşfına kâdir degil 'âlem

Meger taşvîrini nakş eyleyen Mânî vü Behzâdır

²³ Birinci kasidenin birinci beyti anlamına gelmektedir. İlk rakam manzumenin kaçınıcı (kaside, gazel v.b.) olduğunu ikinci rakam ise manzumenin kaçınıcı beyti olduğunu belirtir.

Sırrî'nin dikkat çekici bir diğer özelliği de *Dîvânı*'nda tahmîslerin sayısının oldukça fazla olmasıdır. *Dîvân*'da tam on beş tane tahmîs vardır. Aslında tahmîsi yapılmış olan kişileri Sırrî'nin etkilenmiş olduğu şairler olarak değerlendirebiliriz. *Dîvân*'daki tahmîslerin ilginç bir özelliği vardır: Fuzûlî, Bâkî, Zeynep Hanım gibi bilinen ve klasik şairlerin yanı sıra Bağdat ve Diyarbakır valilerinin de şiirlerine tahmîsler yazılmıştır. Bu tahmîsler kasîde biçiminde yazılmamakla beraber aslında kasîde vazifesi görmüşlerdir, diye düşünmek olasıdır.

Sırrî'nin tahmîs yazdığı kişilerden etkilenmiş olduğunu söylemek, yanlış bir yargı olmaz. Bunların yanı sıra yukarıda söz etmiş olduğumuz meşhur mersiyesinin ilk beyti, Mehmet Zihnî'nin dikkat çektiği gibi, Nâbî'nin bir beytini hatırlatmaktadır.

“Sırrî'nin mersiyesindeki dördüncü bentin ilk beyti Nâbî'nin

Serüm üstinde kat kat dūd-ı āh eflāke dönmişdür

Ġubār-ı gam gönülde tūde tūde hāke dönmişdür

beytini hatıra getirmektedir.”²⁴

Söz konusu beyit *Nâbî Dîvânı*²⁵nda mevcuttur. Sırrî'nin söz konusu beytini de, karşılaştırma amacıyla aşağıya alıyoruz:

Şerār u dūd-ı ḥasretdir çıkan kandîl-i āhımdan

Semāda kat-be-kat ebr nev-bahār olmuş fiġānımdan

Te 3/IV/1-2

²⁴ Mehmet Zihnî, *a.g.e.*, s. 306.

²⁵ Nâbî, *Nâbî Dîvânı*, c. 1., Haz. Ali Fuat Bilkan, (Ankara: M.E.B., 1997), s. 507.

Sırrı, döneminde bilinen ve tanınan bir şairdir, bundan dolayı da dönemin hemen hemen tüm tezkirelerinde kendisine yer verilmiştir. Söz konusu eserlerin çoğu, Sırrı'nın oğlunun ölümüne yazmış olduğu mersiyeyi zikretmektedirler. Bu mersiye, Mehmed Zihni'nin *Meşâhîrü'n-Nisâ* adlı eserinde de mevcuttur.

Bu mersiyede, bir kadın şairin duygusallığının da izleri bulunmaktadır. Aslında burada şairden çok bir ananın acısını hissetmekteyiz. Sırrı, zaten sâde söyleyişli bir şairdir; fakat bu mersiyede çok sâde bir söyleyişle oğlunu kaybetmiş bir annenin hislerini yansıtmaktadır. Söz konusu mersiye, incelemiş olduğumuz *Dîvân*'da mevcuttur.²⁶

Kadın şairler, genellikle diğer kadın şairleri övgü veya yergi yoluyla anarken (Leylâ Hanım ve Şeref Hanım gibi) Sırrı, *Dîvân*'nda kendisi gibi bir şair olan ablası İffet Hanım'dan başka hiçbir kadın şairi zikretmemiştir. Fakat Zeynep Hanım'ın meşhur şiirini tahmîs etmiştir ki erkek şairler de bu şiire nazire yazmışlardır. Bu yüzden Zeynep Hanım'ın şiirine tahmîs yazmış olmasını kadınlığından dolayı bilinçli bir tercih olarak addetmek hatalı olabilir. Sırrı'nın diğer kadın şairleri anmaması, taşrada yaşamış olduğu için onlardan haberdar olmamasına veya onlarla ilişki içinde olmamasına bağlanabilir.

Dîvân'da yer yer tekrarların olduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki beyitler bu durum için bir örnektir.

Ruĥlarında dâ'im âzâr-ı Ĥudâ'yı izleyip

Âh edip Manşürâsâ semt-i dâri gözleyip

Muh 1/III/3-4

²⁶ Bkz. *Sırrı Râhile Hanım Dîvânı, a.g.e.*, üçüncü tesdis.

Åh edip Mañşürveş bālā-yı dārı gözleyip

Zıkr-i fikrimdir ene'l-Hakḫ bīm-i zühhād eylemem

G 19/3

On birinci gazelde Zekî'ye nazîre yazmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu gazelin mahlas beyti aşağıdaki gibidir:

Mümkün mü Zekîniñ sūhan-ı pākine irmek

Tanzîre çalış Sırrî muḫibbān seni gözler

G 11/5

Beyitte de görülebildiği gibi “tanzîre çalış” ifadesi ile Sırrî, Zekî'yi tanzîr ettiğini açıklamaktadır.

Son olarak Sırrî'nin kendi dönemi kadın şairlerinden Şeref Hanım ve Leylâ Hanım'dan ziyade Âdile Sultan'a daha yakın bir söyleyişe sahip olduğunu, bu durumun ikisinin de mutasavvıf ve belli tarikatlara bağlı olmalarıyla ilintili olabileceğini belirtmek gerekir.

3. DÎVÂNIN İNCELENMESİ

Sırrî Râhile Hanım Dîvânı incelemesi için şöyle bir yol takip edilecektir: Şekil özelliklerine değgin açıklamalar verilip, sayısal veriler ve tablolarla desteklenecektir. Muhteva özellikleri de ayrıntılı bir biçimde verilecek ve sonuç bölümünde bu verilerle ilgili kısa bir değerlendirme yapılacaktır. Burada şunun belirtilmesi yerinde olacaktır: 4. bölümde “Tasavvufî Kavramlar” adı altında oldukça ayrıntılı bir kavram araştırması yapılacak ve Sırrî'nin kullanımlarıyla beraber söz konusu kavramların benzetmeliklerini bulmaya çalışacağız. İncelememizin temel tezi, bu bölüm olacaktır. Tasavvufî kavramları alfabetik sırayla vereceğiz.

3.1. Şekil Özellikleri

Şekil özelliklerinde *Sırrî Râhile Hanım Dîvânı*'ndaki nazım şekilleri hakkında sayısal verilerle desteklenmiş ayrıntılı bilgiler verilecek ve kafiye ve redif ile ilgili bilgiler bir tablo halinde verilecektir.

3.1.1. Nazım Şekilleri

Sırrî Râhile Hanım Dîvânı'nda sırasıyla şu nazım şekilleri kullanılmıştır: altı tane kasîde, üç tane tesdîs, on beş tane tahmîs, bir tane muhammes, bir tane şarkı-murabba, bir tane muaşşer, otuz bir tane gazel, bir tane murabba ve iki tane beyit.

Kasîdelerin ilki tevhîd şeklinde kaleme alınmış olup on bir beyittir, ikincisi naat olarak kaleme alınmış olup beş beyittir. Üçüncü kasîde ise Seyyid Ahmed Çelebi'nin ölümü için yazılmış bir mersiye olup on yedi beyittir. Dördüncü kasîde Bağdat valisi Mıthat Paşa için yazılmış bir methiye olup elli bir beyittir ve sonuna sonucu 1287 çıkan bir tarih düşürülmüştür. Beşinci kasîde Diyarbakır valisi Mahmut Paşa için yazılmış bir methiye olup kırk bir beyittir ve sonuna toplamı 1275 çıkan bir tarih düşürülmüştür. Altıncı kasîde de yine Diyarbakır valisi Halil Kâmilî Paşa için yazılmış bir methiyedir ve üç beyittir. Bu manzume, söz konusu kasîdenin ilk üç

beytidir ve diğerleri müstensihin notuna göre hatırda kalmamıştır; ancak malum olsun diye sadece ilk üç beyti yazılmıştır.

Tesdîslerin ilki Sırrî'nin bağlı olduğu Kâdirîyye tarikatının kurucusu olan Abdülkâdir Geylânî için yazılmış bir methiyedir ve dokuz beyittir. İkincisi yirmi bir beyittir. Üçüncüsü ise dokuz yaşında ölen oğlu için yazdığı ve döneminde çok meşhur olan bir mersiye olup yirmi bir beyittir.

İlk tahmîs Sultan Abdülaziz Han'ın cülûsu için yazılmış bir duaiyye olup beş bentten oluşmaktadır. İkincisi eski Bağdat valisi Ali Rıza Paşa'nın bir gazelinin tahmîsi olup altı bentten oluşmaktadır. Üçüncüsü Zeynep Hanım'ın meşhur gazelinin tahmîsi olup beş bentten oluşmaktadır. Dördüncüsü Bâkî'nin bir gazelinin tahmîsi olup altı bentten oluşmaktadır. Beşincisi Fuzûlî'nin bir gazelinin tahmîsi olup yedi bentten oluşur. Altıncısı Şeyh Abdurrahman Kerkükî'nin bir gazelinin tahmîsi olup yedi bentten oluşmaktadır. Yedincisi Eski Diyarbakır valisi Erzincanlı İzzet Paşa'nın bir gazelinin tahmîsidir ve altı bentten oluşur. Sekizinci ve dokuzuncu tahmîsler Râşid Efendi'nin gazellerinin tahmîsleri olup beşer bentten oluşurlar. Onuncusu Rüşdî'nin bir gazelinin tahmîsi olup beş bentten oluşur. On birincisi Lütî Efendi'nin bir gazelinin tahmîsi olup dört bentten oluşur. On ikinci ve on üçüncü tahmîsler Nigâhî'nin gazellerinin tahmîsleri olup ilki dokuz ikincisi yedi bentten oluşur. On dördüncüsü Safvetî'nin bir gazelinin tahmîsi olup beş bentten oluşur ve on beşincisi kendisinin yazmış olduğu bir tahmîs olup beş bentten oluşur.

Dîvân'da “Şarkı-Murabba” diye isimlendirilmiş olan manzume sekiz beyitten oluşmuş olup daha çok şarkı özellikleri taşımaktadır.

Sırrî Dîvânı'nda bulunan tek muaşşer örneği olan manzume yirmi beş beyitten oluşmaktadır.

Bunlardan sonra gazel kısmı gelmektedir. Elimizdeki *Dîvân*'da otuz bir tane gazel bulunmaktadır. Bir tanesi on beş, biri on iki, biri on, biri dokuz, ikisi on üç, dördü sekiz, dördü yedi, yedisi altı ve onu beş beyitten oluşmaktadır. *Dîvân*'daki on üçüncü gazeli Sırrî ve kendisi gibi şair olan İffet Hanım beraber yazmışlardır. Yine beşinci gazelin redifi İffet olup bu gazel İffet Hanım için yazılmış izlenimi vermektedir. Bunların dışında dördüncü gazelin başlığında sonbahar hakkında olduğu söylenmiştir.

Gazeliyyât kısmından sonra bir murabba ve iki ayrı beyit vardır. Böylece *Dîvân*'daki toplam beyit sayısı altı yüz yirmi dokuzdur. Toplam manzume sayısı ise altmış birdir.

3.1.2. Vezin

Metin içinde eksik yazımdan kaynaklandığını düşündüğümüz ve tamir edilen bir çok beyit vardır. Bunların birkaçı da tamir edilememiştir. K 4/26'da eksik bir kelime olduğundan vezin bozuktur ve tamir edilememiştir. K 4/34'te bir harf unutulmuştur, tamir edildi. K 5/25'te tamir edilemeyen bir vezin bozukluğu vardır. Te 3/III/1-2'de siliklik olduğundan okunamıyordu. Dolayısıyla vezin bozuktur; fakat *Meşâhîrû'n-Nisâ* dan faydalanılarak tamir edilmiştir. Ta 3'ün ikinci bentinde tamir edilemeyen vezin bozuklukları vardır. Ta 8/IV/2-3-4'te eksik yazımlar vardı, tamir edildi. Ta 10/I/4'te eksik yazılmış bir kelime var ve bu yüzden bozuk olan vezin tamir edilemedi. Yine Ta 15/III/5'te bir hece eksiktir. Tamir edildi. G 10/2'de eksik bir kelimedenden dolayı vezin bozuk, tamir edildi. Yine G 25/6'da eksik yazımdan kaynaklandığını düşündüğümüz bir vezin bozukluğu tamir edildi.

Tüm bu verilere dayanarak şunu söylemek mümkündür: geniş hacimli olmayan bir dîvânda bu kadar çok eksik yazım veya vezin hatasının bulunması ya müstensihnin dikkatsizliğine ya da şairin vezin konusundaki yetersizliğine işaret eder. Her iki

ihhtimal de mümkün olmakla beraber mstensihn Şu hatasn belirtmek ibreyi mstensihe döndürecektir: müstensih G 5 ve G 13'te Őiirlerin başına aÇıklayıcı notlar düşmüştür. İlk gazel Srr'nin olup İffet rediflidir. İkincisi ise iki Şairin ortak yazdığı bir gazeldir. İffet Hanım'ın tam ismini müstensih ilk gazelde Hadce İffet Hanım olarak verirken ikincisinde Rhile İffet Hanım olarak zikrediyor. Srr Hanım'ın tam ismi Srr Rhile olduğundan Hadce İffet Hanım bizce daha makuldur.

Srr aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere daha çok f'iltn ve mef'ln vezinlerini kullanmıştır. *Dvn*'da bulunan altmış manzumenin kırk dokuzu bu iki vezinle yazılmıştır. Bu da tüm vezinler içinde %80 eder ki oldukça dikkat çekici bir özelliktir. Aslında Srr'nin kullandığı vezin sayısı azdır: tüm metin boyunca toplam yedi farklı vezin kullanmıştır. Bu vezinlerin istatistik bilgisini aşağıdaki tabloyla göstermek mümkündür:

Bahr	Kullanılan Vezin	Şiir Sayısı
Hezec	mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün	20 (3 K; 1 Te; 8 Ta; 1 Mu; 7 G)
	mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ülün	7 (1 Ta; 5 G; 1 Mur)
	mefâ'ilün / mefâ'ilün / fa'ülün	1 (1 B)
Muzari	mef'ülü / fâ'ilätü / mefâ'ilü / fâ'ilün	1 (1Ta)
Remel	fâ'ilätün / fâ'ilätün / fâ'ilätün / fâ'ilün	29 (2 K; 2 Te; 4 Ta; 1 Muh; 1 Ş; 19 G)
	fe'ilätün / fe'ilätün / fe'ilätün / fe'ilün	1 (1 Ta)
Müctes	mefâ'ilün / fe'ilätün / mefâ'ilün / fe'ilün	1 (1B)
Recez	Müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün	1 (1K)

Vezinlerin şiirlere dağılımı ise şöyledir:

mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün: K I, K II, K IV, Te III, Ta I, Ta II, Ta IV, Ta V, Ta VI, Ta XII, Ta XIII, Ta XIV, Mu I, G V, G XXVI, G XXII, G XXIII, G XXVI, G XXVII, G XXIX.

mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ülün: Ta IX, G VII, G XI, G XVII, G XX, G XXI, Mur I.

mefâ'ilün / mefâ'ilün / fa'ülün: B II.

mef'ülü / fâ'ilätü / mefâ'ilü / fâ'ilün: Ta III.

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün: K III, K VI, Te I, Te II, Ta VII, Ta VIII, Ta X, Ta XI, Muh I, Ş I, G I, G II, G III, G IV, G VI, G VIII, G IX, G X, G XII, G XIII, G XIV, G XV, G XVIII, G XIX, G XXIV, G XXV, G XXVIII, G XXX, G XXXI.

fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün: Ta XV.

mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün: B I.

Müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün: K V.

3.1.3. Kafiye ve Redif

Kafiye ve redifle ilgili bilgileri aşağıdaki tabloda kafiye harf(ler)i ve redif beraber olacak şekilde vereceğiz.

Şiir	Kafiye ve Uyak
K 1	-erdir halkâ-i tevhîd
K 2	-âliñ yâ Resûle'llâh
K 3	-ân (redif yok)
K 4	-âdır
K 5	-em (redif yok)
K 6	-ân (redif yok)
Te 1	-ânıyız
Te 2	-âlarız
Te 3	-âr olsa
Ta 1	-etle
Ta 2	-âda gelmişiz
Ta 3	-er et
Ta 4	-âyı söyletseñ
Ta 5	-âr olandan sor
Ta 6	-âb etdim
G 5	-ân 'İffet
G 6	-ândan ayrıldım meded

Ta 7	-en (redif yok)
Ta 8	-et (redif yok)
Ta 9	-ârma mahsus
Ta 10	-âra ben
Ta 11	-ânedan
Ta 12	-âdan geç
Ta 13	-erdir
Ta 14	-âde
Ta 15	-ür olalı
Muh 1	-âd eylemem
Ş 1	-â eğlenme gel
Mu 1	-âhı birliğin hakkı
G 1	-at el verdi bana
G 2	-ândır sana
G 3	-âneler ağlar bana
G 4	-ân oldu hep
G 7	-elidir
G 8	-ân öğredir

G 9	-ir olur
G 10	-alinden midir
G 11	-an seni gözler
G 12	-ur şekliñ gösterir
G 13	-ana erdim çok şükür
G 14	-adımız
G 15	-yih söyleriz
G 16	-am olmuş
G 17	-arına mahsüs
G 18	-arifi seniñ
G 19	-ad eylemem
G 20	-aya değişmem
G 21	-an sanırdım
G 22	-i oldum
G 23	-anım
G 24	-an ağlarım
G 25	-an isteyen
G 26	-alardan
G 27	-ana
G 28	-adım yine
G 29	-er geldi
G 30	-anesi
G 31	-eri/arı
Mur 1	-limden
B 1
B 2	-are sağlık olsun

3.2. Muhteva Özellikleri

Muhteva özellikleri bir Dîvân İncelemesi için çok büyük önemi haizdir. Eski Edebiyat alanında yapılan tezlerin temel amacı hiç kuşkusuz metnin olabildiğince müellif nüshasına yakın bir biçimde, doğru tespit edilebilmesidir. Bu suretle dîvânı incelenen kişi bilim dünyasına kazandırılmış olur ve böylece yeni bilimsel araştırmalara yol açılmış olur. Biz de öncelikle metni doğru tespit etmeye çalıştık. Ondan sonradır ki muhteva incelemesine başladık; zaten doğru tespit edilemeyen bir metnin muhteva incelemesi de kısır kalmaya mahkum olacaktı.

Biz bu bölümü temelde üç bölüme ayıracağız. İlk bölümde dini unsurları tespit etmeye çalışacak, ikinci bölümde tarihî ve mitolojik kahramanları irdeleyecek ve üçüncü bölümde ise incelememizin asıl kısmı olan tasavvufî kavramlar ile ilgili detaylı bir inceleme yapacağız.

3.2.1. Dinî Unsurlar

Dîvân Edebiyatı, bilindiği gibi Arap, Fars ve Türk toplumlarının ortak edebiyatıdır. Bunun üç toplum için ortak bir edebiyat olmasını sağlayan da şüphesiz üç kültürü birbirine bağlayan İslam dinidir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Sırrî, mutasavvıf bir şairdir. Hal böyleyken, *Sırrî Dîvânı*'nda dinî unsurların bulunması kaçınılmazdır.

Sırrî, eseri boyunca dinî unsurları, özellikle de tasavvufî düşünceyi çok sık kullanmıştır. Biz de bu bölümde söz konusu unsurları kısaca inceleyeceğiz.

3.2.1.1. Allah

Dîvân'da Allah ile ilgili olarak genellikle dîvânlarda bulunan bir tevhîd yer almaktadır. Bunun dışında da Allah kelimesinin içinde geçtiği kullanımlar göze çarpmaktadır.

3.2.1.2. Âyet ve Hadisler

Sırrî, kimi yerlerde birtakım âyet ve hadislerden iktibaslar yapmaktadır. Biz burada söz konusu âyet ve hadislerin geçtiği yerleri ve âyetlerin Kur'an-ı Kerim'de hangi sûrede ve kaçınıcı âyette geçtiklerini belirteceğiz.

Sırrî Hanım, yedi ayrı yerde ayet ve on ayrı yerde hadis kullanmıştır. Kullandığı ayetler künyeleri ile beraber şöylece sıralanabilir: Fecr 28, K 3/5'te; Kasas 88, K 3/6'da; Necm 9, K 4/42 ve G 12/7'de; Bakara 117²⁷, K 6/2'de; İnsan 21, Ta 5/II/3'te; İsrâ73, Ta 13/IV/2'²⁸de kullanılmışlardır. Görüldüğü gibi Necm 9, iki defa kullanılmıştır. İlkinde "kâbe kavseyni ev ednâ" ikincisinde ise sadece "kâbe kavseyn" biçiminde kullanılmıştır. Böyle kullanılmasının nedeni herhalde vezne uygunluktur.

1. Erişince "irci" ²⁹ sem'ine ârâm etmedi

Oldu bî-pervâ anıñ cev lângehi hep âsumân

K 3/5

2. "Küllü şeyin hâlikün"³⁰ dâ'im dilinde vird idi

Ric'at etdi aşlına ol dest-gîr-i tälibân

²⁷ Bu ayet ayrıca şu surelerde geçer: Ali İmran 47, Nahl 40, Yasin 80, Mü'min 68, Meryem 35 ve En'am 73. Bundan sonraki ayetler için şu kaynak kullanılmıştır: Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı, Meal-Tefsir*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999).

²⁸ On üçüncü tahmîs, dördüncü bent, ikinci mısra anlamına gelmektedir. Bundan böyle ilk rakam, manzume numarasını; Roma rakamıyla yazılan rakam, bent numarasını ve en son rakamlar da mısra numaralarını belirtmek için kullanılacaktır.

²⁹ Fecr 28.

³⁰ Kasas 88.

K 3/6

3. Kaşı mihrâbına cânlar fedâ ol âhûvan çeşmiñ

Şaçının istivâsı “kâbe-ķavseyni ev ednâ”³¹ dır

K 4/42

4. ‘Andelîb-i ma‘nevîsiñ bir nevâ kııl şevķ ile

Verd-i gülzâr-ı ĥaķıķatdır rümûz-ı “kûn fe-kân”³²

K 6/2

5. Melek ĥayrettedir zâhid “saķâhûm”³³ dan ĥaber verme

Ta 5/II/3

6. Deyip şânında “kerremnâ”³⁴ giyirdi ĥil‘at aña

Ta 13/IV/2

7. “Kâbe ķavseyñ”³⁵ ķaşlarıñ ma‘nâsını keşf eyledim

Cennetü’l-me’vâda gûyâ ĥür şekliñ gösterir

G 12/7

Hadisler ise şu beyitlerde kullanılmıştır: K 3/4, Ta 5/V/1-2, Ta 12/I/5, Ta 13/VI/3, Muh 1/III/2, Mu 1/III/7, G 5/7, G 30/2, G 30/5, B 1. Bunlar arasından G 5/7 ve G 30/5 aynı olup bir kudsî hadistir. Aynı şekilde K 3/4 ve Mu 1/III/7 aynı hadis olup ilki “mûtû ķable en temûtû” diye yazılmışken ikincisi daha kısa bir biçimde “mûtû ķable” şeklinde

³¹ Necm 9.

³² “Kûn fe yekûnu” ayetinin kısaltılmasıdır. Bakara 117, Ali İmran 47, Nahl 40, Yasin 82, Mü’min 68, Meryem 35, Enam 73.

³³ İnsan 21.

³⁴ İsra 73.

³⁵ Necm 9.

yazılmıştır. Ta 5/V/1-2 ve Ta 12/I/4-5'te geçen hadis in ise hadis olduğu belirtilmemiştir; fakat ikisi de aynı hadis in (“el-fakrũ fahrĩ”) Türkçe söylenmiş halleridir. Anlam olarak “Fakr, övüncümdür.” anlamında olup Surrĩ, “fakrĩ fahr et”mek biçiminde kullanmıştır.

Hadisler:

1. “Mũtũ kable en temũtũ”³⁶ cur‘asın nũş eyledi

Girdi kabre cismi ammã rũhu oldu lã-mekãn

K K 3/4

2. Ğarĩk-i “kũntũ kenz”³⁷ olduñsa devletdir sa‘ãdetdir

Ta 13/VI/3

3. “Men ‘aref”³⁸den dem urup cãn içre ammã gizleyip

Muh 1/III/2

4. Olar kim tũydu “mũtũ kable”³⁹yi ba‘de‘l-memãt oldu

Mu 1/III/7

5. Bi-ħamdi‘llãh Ğarĩk-i “kũntũ kenz”⁴⁰ olduñ ħaķĩkatde

Bu yolda vermedi çok feylesoflar bir niřãn ‘İffet

G 5/7

³⁶ İsmail bin Muhammed Aclũnĩ, *Keşfu‘l-Ĥafã*, c. 2, (Beirut: Dãrũ‘l-Kũtũbũ‘l-İlmiye, 1988) s. 291.

³⁷ *A.g.e.*, s. 132.

³⁸ *A.g.e.*, s. 262.

³⁹ *A.g.e.*, s. 291.

⁴⁰ *A.g.e.*, 132.

6. Cilvesi her zerrede lâkin nihân bîgânededen

Âşināya “men ‘aref”¹ eşdâfınıñ dürdânesi

G 30/2

7. “Künt ü kenz”² esrârına mahrem olan ‘ariflere

Sırrîyâ te’sîr eder mi zâhidiñ efsânesi

G 30/5

8. Neyiçün faqrı fahr etdim bıraçdım mülk ile mālım

Dağı peşmîne-püş oldum ne istersin be-hey zālım

Ta 5/V/1-2

3.2.1.3. Peygamberler ve Din Büyükleri

Sırrî Dîvânı’nda peygamberlerden Hz. Muhammed, Hz. Yûsuf, Hz. Ya’kûb, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Âdem, Hz. Süleymân’ın isimleri geçmektedir. Din büyükleri arasında ise dört halifenin ismi zikredilmektedir. Lokmân, İskender, Veysel Karanî, Hallâc-ı Mansûr ve Abdülkâdir Geylanî de *Dîvân* içinde isimleri geçen diğer din büyükleridir.

Hz. Muhammed için “Na’t-ı Şerîf-i Hâzret-i Seyyidü’l-Kevneyn” başlıklı beş beyitlik bir naat yazılmıştır. Sırrî, böyle bir naat yazmış olmakla dîvân edebiyatı geleneğini sürdürmüştür; çünkü dîvânlarda tevhîd kısmından sonra böyle bir manzume yazmak gelenek halini almıştır. Başlıktan da anlaşıldığı gibi Sırrî, peygamber efendimizi iki dünyanın efendisi olarak değerlendirmektedir.

Seniñ şefâ’atıñ oldı kebâ’ir ehli için

Günâhkâr odur yokdur anda zenb u günâh

B 1

¹ A.g.e., s. 262.

² A.g.e., s.132.

Hayâliñ neş'esiyle mest olan 'âşıklarîñ görmez

Muhabbet mihr ü mâhında zevâliñ yâ Resûle'llâh

K 2/3

Peygamber efendimiz yukarıdaki beyitte olduğu gibi söz konusu *Dîvân*'da şefaath ediciliği ön plana çıkarılarak anlatılmıştır. Ayrıca, aşağıda da belirtildiği gibi, yedi yerde hadis-i şerifler kullanılmıştır. Bilindiği gibi hadisler Hz. Muhammed'in söz, fiil ve davranışlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde *Dîvân*'da kullanılmış olan hadisler de peygamber efendimize duyulan sevgi ve saygının belirtileridirler.

Hz. Yûsuf, dört ayrı yerde geçmektedir. Bu beyitlerde Hz. Yûsuf, yüz güzelliği, gömleği, ayrılık, ve Mısır kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır. Ta 7/I/3-4, G 8/5, G 16/2 ve G 24/10 beyitleri Hz. Yûsuf'un içinde geçtiği beyitlerdir. Bunlardan ikincisinde Hz. Ya'kûb ile birlikte kullanılmış olup uzakta olan sevgiliyi temsil etmektedir. Hz. Ya'kûb ise sevgilisinden ayrı düşmüş âşıktır. Te 3/IV/3-4'te ise Hz. Ya'kûb kendi başına kullanılmış olup bu beyitte Sırrî, ayrılıktan dolayı çektiklerini dile getirip kendini onunla kıyaslamaktadır. Aşağıdaki beyitte Hz. Yûsuf ve Hz. Ya'kûb beraber kullanılmıştır:

Düşdüm günden cüdâ senden eyâ Yûsuf-cemâl

Her dü çeşmim dem-be-dem Ya'kûb'a efgân öğredir

G 8/5

Hz. Musa ise daha çok Tûr Dağı ile birlikte düşünülmüştür. Allah, burada Hz. Musa'ya tecellî etmiş olduğu için tecellî ile ilgili beyitlerde Tûr kelimesinin kullanılmış

olduğu görülür. Hz. Musa ismi *Dîvân* içinde hiç geçmemekle beraber Tûr kelimesinden dolayı ona telmîhte bulunulmuştur. Tecellî, tasavvufta önemli bir öğreti olup varlığın yalnızca Hakk'ın tecellîlerinden ibaret olduğu varsayılır. Aşağıdaki beyit Tûr Dağı'nda Hakk'ın tecellîsine dayanamayıp bayılan Hz. Musa'ya telmîhte bulunmaktadır:

Yandı îmâ-yı tecellîsinde varım mişl-i Tûr

Benden itmeñ iltimâs ey düşman-ı 'aql u şu'ûr

Ta 10/II/3-4

Hz. İsâ dîvân edebiyatı estetiği içinde genellikle dudak ve nefes ile ilgili olarak kullanılır. Bu gibi kullanımlarda onun ölüyü diriltme özelliğine telmîhte bulunulur. Aşağıdaki beyitte Hz. İsâ ismi geçmektedir:

Bu remzi bildi ancak Hızr-ı haşlet hem-dem-i 'İsâ

Olar kim baş u cânıñ râh-ı Hakk'da kıldılar efnâ

Ta 13/IV/3-4

Hz. Âdem bir beyitte yaratılan ilk insan olması hasebiyle kullanılmıştır. Nitekim beyitte Âdem ve "halk" eylemi birlikte kullanılmıştır:

"Anıñçün Âdem'i halk eyledi Hakk nüsha-i kübrâ"

Deyip şânında "kerremnâ"⁴³ giyirdi hil'at aña

Ta 13/IV/1-2

⁴³ İsra 73.

Hz. Süleymân ise *Dîvân*'da karınca ile ilişkisiyle ele alınmıştır. Dört ayrı beyitte Hz. Süleymân ismi geçmekte olup bunların dördünde de mûr (karınca) ile birlikte düşünülüp kullanılmıştır. Bunlar K 4/33, Ta 10/II/1-2, G 12/4 ve G 15/3 beyitleridir. Zaten dîvân edebiyatında da Süleymân ya karınca ile ilişkisi, ya rüzgara hükmetmesi ya da hayvanlarla konuşması hasebiyle kullanılır. Aşağıdaki beyit karınca ile ilişkisi için bir örnektir:

Gerçi bir mûr-ı za'îfiz hâk-i râh-ı 'aşkda

Hâzret-i Sulţân Süleymâna neşâyih söyleriz

G 15/3

Lokmân *Dîvân*'da üç ayrı beyitte (Ya 12/VI/3-4, G 6/5, G 21/2) kullanılmıştır. Bunların hepsinde tüm dîvân edebiyatı geleneğinde olduğu gibi hekimlik yönüyle kullanılmıştır. Lokmân Hekim'in ölümüne bile ilaç bulduğu söylenir. Aşağıdaki beyitte ise can bağışlayıcılığı yönüyle sevgilinin benzetmeliği olarak kullanılmıştır:

Nabzıma el urma kim yokdur 'ilâcı ey tabîb

Hikmet-ârâ öyle bir Lokmân'dan ayrıldım meded

G 6/5

İskender iki ayrı yerde (G 20/5, Ta /IV/5) kullanılmıştır. Bilindiği gibi İskender, Hızır ile birlikte kullanılır. Hızır ve İskender âb-ı hayatı birlikte aramaya çıkarlar. Hızır bulmayı başarır ama İskender bulamaz ve zulûmat aleminde kaybolur.

Veysel Karanî, bir yerde (Ta 3/V/2) kullanılmıştır. Veysel Karanî, peygamber efendimizi görmeye gelmiş; fakat onu göremeden dönmek zorunda kalmıştır. Hz.

Muhammed de daha sonra hırkasını ona göndermiştir. Beyitte “peşmîne” (sade ve süssüz elbise) sözüyle bu olaya telmîhte bulunulmuştur:

Peşmîne içre kaldım Üveysü'l-Karan gibi

Ta 3/V/2

Dîvân'da Hallâc-ı Mansûr dört ayrı yerde (Te 3/III/3-4, Muh 1/III/3-4, G 12/13, G 19/3) kullanılmıştır. Hallâc, *dîvân* edebiyatı geleneğinde daha çok 'Ene'l-Hakk' dediği için asılması olayıyla anılır. Nitekim bu *Dîvân*'da da aynı kullanım göze çarpmaktadır.

Melâmet etmeyiñ Allâh için yârimden ayrıldım

Haķıķat râhınıñ Mansûr'ıyım dârimdan ayrıldım

Te 3/III/3-4

Hızır dört ayrı yerde (Ta 3/IV/3, Ta 3/IV/5, K 5/22, Ta 13/IV/3) kullanılmıştır. Birinde hem-sohbet anlamında, birinde yâver anlamında, birinde İskender ile birinde de İsâ ile birlikte kullanılmıştır.

Bu remzi bildi ancak Hızır-ı haşlet hem-dem-i 'İsâ

Olar kim baş u cānıñ rāh-ı Haķķ'da kıldılar efnâ

Ta 13/IV/3-4

Abdülkâdir Geylânî hazretleri Sırrî'nin bağlı olduğu tarikatın pîridir. Sırrî, Kâdirî olduğundan dolayı olsa gerek tarikat lideri için tesdîs nazım şekliyle bir methiye yazmıştır. Bu methiye *Dîvân*'da mevcut olup üç bentten oluşur. “Der sitâyiş-ı kutbü'l-evliyâ ve senedü'l-aşfiyâ Hazret-i Şeyh 'Abdü'l-kâdir el-Geylânî keddese'llâhü sırrehu'l-

ġânî” başlıklıdır. Tesdîsin beş ve altıncı mısraları nakarat olup her bentin sonunda tekrarlanır. Aşağıda bu nakarat beytini örnek olarak veriyoruz:

Biz gedâyız şüretâ ammâ cihân sulţânıyız

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-kâdir-i Geylânıyız

Te 1/1/5-6

Bu beyitte Sırrî, açık bir şekilde Kâdirî olduğunu dile getirmektedir.

Seyyid Ahmet Çelebi için de bir methiye yazılmıştır. Kasîde şeklinde yazılmış bu mersiye için şu başlık kullanılmıştır: “Kıţbü’l-‘ârifin ġavşü’l-vâsilîn mürşîdü’l-kâmilîn zübdetü’l-sâlikîn ‘âzîzim ‘Âzîz-zâde Seyyid Aġmed Çelebi Ĥazretleri’niñ vefâtına söylenmiş mersiyedir” Kutb ve ġavs sıfatları Abdülkâdir Geylânî için kullanılan sıfatlardır. Seyyid Ahmet Çelebi için ayrıca şu sıfatlar kullanılmıştır: kutb-ı âlem, dest-ġir-i tâlibân, kâbil-i şakird, zâhir ve bātında cân-fezâ ve pişvâ-yı âlem. Söz konusu mersiye *Dîvân* içindeki üçüncü kasîdedir. Kanımızca Seyyid Ahmet Çelebi, Sırrî’nin baġlı olduġu şeyhtir. Aşağıdaki beyitte “sâlikân” sözü de kanımızca onun dönemin Kâdirî şeyhi olduğunu göstermektedir.

Bildiler kim cân-fezâdır zâhir u bātında ol

Āsitânında anıñcün cân verirdi sâlikân

K 3/11

3.2.2. Tarihi ve Mitolojik Kahramanlar

Behzâd, İran’ın ünlü minyatür sanatçısıdır. Nakışları çok ünlüdür. Nitekim dîvân edebiyatında da bu yönüyle kullanılmıştır. Sırrî de bu geleneği sürdürmüş olup Behzâd’ı

bu yönüyle kullanmıştır. İki beyitte (K 4/43, G 14/2) Behzâd kullanılmıştır. Aşağıdaki beyite müstensih “Behzâd’ı tahfif etmek suretiyle yazmıştır. Câiz ve münâsip bir tahfifdir.”, diye bir not düşmüştür.

Muḥaṣṣal târ-ı müy-ı vaṣfına kâdir degil ‘âlem

Meger taṣvîrini nakş eyleyen Mânî vü Behzâdır

K 4/43

Ünlü bir diğer nakkâş olan Mânî ise sadece yukarıdaki beyitte Behzâd ile beraber kullanılmıştır. Mânî “Mevhûm bir Çinli nakkâştır. Zerdüşti diniyle Hristiyanlığı birleştirerek yeni bir din meydana koymuş, resimlerini mucîze diye göster”⁴⁴miştir. Yalnız burada belirtilmesi gereken ilginç bir nokta vardır: Müstensih yukarıda da belirttiğimiz gibi beyte “Behzâd’ı tahfif için yazılmıştır”, diye bir not düşerken aynı şeyi Mânî için söylememektedir. Beytin anlamına dikkat edildiğinde Behzâd ve Mânî aynı anlamda ve eşit bir düzeyde bulunuyorlarmış gibi bir anlam çıkmaktadır. Müstensih bu yargıya nereden vardı, bilinmemektedir. Açık olan şu ki müstensih Mânî’yi Behzâd ile aynı derecede değerlendirmemektedir.

Ünlü İran kahramanlarından Zaloğlu Rüstem üç beyitte (K 1/8, K 5/10, G 11/4) kullanılmıştır. Genelde olduğu gibi Sırrî de Rüstem’in kahramanlığını ön plana çıkarmaktadır.

Bu yolda nice Rüstem ḥâke yeksân oldu ḥasretle

Serây-ı kurb-ı Ḥakk’a bir seferdir ḥalka-i tevḥîd

⁴⁴ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemal Kurnaz, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), s. 282.

K 1/8

Şehnâme'de ismi geçen Türk kahramanlarından Efrâsiyâb tek bir beyitte kullanılmıştır. Bu beyitte Efrâsiyâb'ın çadırını tevhid ile feth etmekten söz edildiğine göre Efrâsiyâb, Sırrî tarafından müslüman olmayan bir kişi olarak tasavvur ediliyor. Aşağıdaki beyit Efrâsiyâb'ın kullanıldığı tek beyittir.

Dahme-i Efrâsiyâbı feth edip tevhid ile

Genc içinde dürr ile mercâna erdim çok şükür

G 13/9

Yine ünlü İran kahramanlarından Kahramân iki ayrı beyitte (K 5/10, K 5/18) kullanılmıştır. Rüstem ve Keykubâd ile aynı beyitte yer almakta olup aynı derecede değerlendirilmişlerdir.

Farğ eylemez seyr eyleyen Rüstem midir cevân eden

Yâ Kahramân-ı na'ra-zen yâ Keykubâd-ı muhteşem

K 5/10

Dârâ ise bir beyitte (G 20/5) kullanılmıştır. Bu beyitte İskender ile beraber kullanılmış olup "Dârâ'nın kadehi" tamlaması içinde yer almaktadır. Bu durumda Sırrî'nin onu içki ile bağlantılı bir şekilde tasavvur ettiğini söylemek mümkündür.

'Aşkıñ içirir 'aşkıña âb-ı hayâtı

Peymâne-i İskender ü Dârâya değişmem

G 20/5

İbn-i Sinâ, meşhur Türk doktorlarından biridir. Tıptaki başarıları ve *Kânun* isimli kitabıyla ünlenmiştir. Bu kitabı asırlar boyu Batı toplumunda dahi üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmuştur. “Meşhur Türk tabip, filozof ve âlimi olup şark edebiyatında ilim ve irfanın, hikmet ve felsefenin timsalidir.”⁴⁵ *Dîvân*’da yalnızca aşağıdaki beyitte kullanılmıştır.

Semyy-i mefhar-ı ‘âlem nazîr[in] görmemiş dünyâ

Şifâ-yı sînedir tedbîri şanki İbn-i Sînâdır

K 4/8

Beyitte sözü geçen *Şifâ* da onun bir diğer meşhur kitabıdır.

Hassân, peygamber efendimiz döneminde yaşamış meşhur bir şairdir. “Hazret-i Peygamber’in mâdihi olan Sâbit oğlu Hassân’dır. Edebiyatımızda belâgat timsalidir.”⁴⁶ İki beyitte (K 4/34, K 5/34) kullanılmıştır. Her iki beyitte de “senin vasfında Hassân lâl olur.” anlamıyla kullanılmıştır.

Bi-ḥamdi’llâh ğubâ[r]-ı ḥâk-pâyiñi vaşfi el verdi

Dedim Ḥassân olur vaşfinda ebkem bu ne ḥulyâdır

K 4/34

Cem, edebiyatımızda sıkça kullanılan tarihî kahramanlardan biridir, daha çok âşıkâne şiirlerde kullanılmaktadır. Şarabı bulmuş olması hasebiyle kullanılır. “İran hükümdarlarından Pişdâdiyân’ın dördüncüsü olan Cem veya Cemşid şarabı icat etmekle

⁴⁵ A.g.e., s. 214.

⁴⁶ A.g.e., s. 195

meşhur olmuştur.”⁴⁷ *Dîvân*'da üç ayrı yerde (K 5/4, Te 2/VI/3-4, Ta 4/V/1-2) kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte şarab ile ilintili olarak kullanılmıştır.

Etmeyiz rağbet bize ta'zîm ile Cem verse cām

Cilvegāh-ı 'ālem olmuştur bize cāy-ı menām

Te 2/VI/3-4

Âsaf, edebiyatımızda genellikle vezirler ve devlet adamları için kullanılmaktadır. “Süleyman peygamberin veziri İbn-i Barahyâ'nın adıdır. Nüşa, tılsım, vefk gibi garip ilimler ile simyânın mûcidi telakkî olunur. Edebiyatımızda resmî vasıflardan olarak vezir ve müşirlere tahsis olunur.”⁴⁸ Nitekim içinde bulunduğu üç beyitte de (K 4/18, K 5/17, Ta 2/VI/1-2) bu gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Qadîm ol mesnediñde âşafâ iqbāl ü devletle

Bed-endîşîñ dem-â-dem vaqti geçsin bîm u hasretle

Ta 2/VI/1-2

Hâtem, genellikle cömertliğiyle anılır ve şiirlerde bu özelliği ile yer alır. “Arapların Tay kabilesinden sehavetiyle meşhur Abdullah bin Mesud'un oğlunun ünvanıdır. (...) Edebiyatımızda kerem, sehavet timsalidir.”⁴⁹ *Dîvân*'da tek bir beyitte (Ta 1/II/1-2) kullanılmış olup sehaveti ön plana çıkarılmıştır.

Sehâvetle denilse Hâtem-i şânî sañâ lâyıq

Sa'âdetle Hudâ dâ'im ede akrânîñâ fâ'ik

⁴⁷ A.g.e., s.89.

⁴⁸ A.g.e., s. 44.

⁴⁹ A.g.e., s. 196.

Ta 1/II/1-2

Ehrimen *Dîvân* içinde tek bir beyitte (Ta 7/V/4-5) kullanılmıştır. “Eski Fars mecûsîlerinin itikat ettikleri zulmet ve şer ilâhı olan şeytândır. Hürmüzd adlı hayır, nûr ve gündüz ilâhıyla dâima mühâsamada bulunduğundan dünyadaki bütün hayır ve şer bunlardan zuhûr edermiş. Bir gün Ehremen mağlûb olacak, dünya saadete erecekmiş.”⁵⁰ Beyitte Sırrî, bu kelimeyi rakip olarak kullanmıştır, yani beyitte rakibin benzetmeliği Ehrimen olarak geçmektedir.

Sevdiğim gülzâr-ı kûyufîdan ba‘îd olsun raķîb

Lâyîk olmaz kim kıla ülfet meikle Ehrimen

Ta 7/V/4-5

Hârût edebiyatımızda genellikle sihir ile beraber kullanılmaktadır. Hârût ve Mârut iki meleğin ismidir. Efsaneye göre yeryüzünde insanların yaptıkları kötülüklerden onları uzaklaştırmak için yeryüzüne gönderilirler. Daha sonra yeryüzünde bir kadına âşık olup şarap içmeye başlarlar. “Sarhoş olurlar; kadın onlardan işve ile ism-i A’zam, öğrenir: okuyarak semâya çıkar.”⁵¹

Yine yoķ çâresi Hârûtı bulsam eylesem üstâd

Nigâh-ı sihr-sâzı bir baķışla eyledi ber-bâd

Ta 14/IV/3-4

Sinimmâr, eski dönemlerde mimarlıktaki başarısı ile ün yapmış tarihî bir kişidir. Tökel onu şöyle tanımlar: “Bizanslı, muhtelif beldelerde yaptığı eserlerle meşhur olmuş,

⁵⁰ *A.g.e.*, s. 139.

⁵¹ *A.g.e.*, s. 195.

Şam'da yaşamakta olan Sinimmâr adlı bir mimar (...).⁵² Nitekim Sinimmâr edebiyatımızda bu özelliğiyle meşhur olmuş ve şiirlerde kullanılmıştır. “Sinimmâr, tıpkı Mânî'nin resim ve nakış sanatındaki eşsizliği gibi, mimarlıktaki benzersizliğiyle ünlüdür. Fakat şiirimize daha çok, maruz kaldığı haksız ceza sebebiyle girmiştir.”⁵³ Sinimmâr Arap padişah Numan'a eşi benzeri olmayan bir saray yapmıştır. Numan ise onu öldürmüştür. Bununla ilgili Tökel'in de söz ettiği muhtelif rivayetler vardır. Kimine göre Sinimmâr, daha iyisini yapabilirdim, dediği için Numan kızmış ve Madem ki yapabilirdin niçin yapmadın? diyerek onu öldürmüştür. Bir başka rivayete göre ise Sinimmâr, bu sarayın altında bir taş var, eğer o taş oynarsa saray yıkılır, dediği için Numan, o taşın yerini bilen başka kimse kalmasın diye onu öldürmüştür. Başka bir rivayete göre ise Numan, ola ki bunun bir benzerini başkasına da yapar diye kıskançlığından dolayı onu öldürmüştür. Sebep ne olursa olsun Sinimmâr haksız yere öldürülmüş ve yaptığı muhteşem sarayın karşılığında canından olmuştur.

Sırrî, *Dîvânı* 'nda sadece bir beyitte Sinimmâr kelimesini kullanmıştır. Bu beyitte Sinimmâr kelimesini uğradığı haksız cezadan ziyade mimarlıktaki şöhreti hasebiyle kullanmıştır.

Olmaz şu benim hâl-i perîşânıma tedbîr

Vîrâne dili nice Sinimmâr ede ta'mîr

Ta 9/III/3-4

⁵² Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitojik Unsurlar*, (Ankara: Akçağ, 2000), s. 460.

⁵³ *A.g.e.*, s. 462.

Husrev, edebiyatımızda genellikle padişâhlar için kullanılan bir sıfattır. “İran Sasani Pâdişâhı Nuşirevan’ın torunu, Husrev u Şirin mesnevisinin erkek kahramanı.”⁵⁴ Tarihte var olan gerçek bir kişi olmasına rağmen zamanla edebiyatta bir sıfat halini almıştır. “Husrev kelimesi zamanla kendi anlam dairesinin dışına çıkarak, bu şahsı ifade etmekten başka pâdişâh anlamını da kazanmış ve çoğunlukla bu anlamıyla şiirde kullanılır olmuştur.”⁵⁵

Sırrî, Husrev kelimesini iki ayrı yerde (K 5/31, Ta 1/I/4-5) kullanmıştır. İlkinde Diyarbakır valisi Mahmud Paşa için diğerinde ise Abdülaziz Han için kullanmıştır. İkinci beytin tahmîsin beş bentinde de tekrar edildiğini vurgulamak gerekir. Aşağıdaki beyit Abdülaziz Han için yazılmıştır:

Ƙadîm ol salţanatda Hüsrevâ sen ‘izz ü şevketle

Bed-endîşîñ dem-â-dem vakti geçsin bîm ü hasretle

Ta 1/I/4-5

Haydar, Hz. Ali’nin lâkabı olup genellikle onun yerine kullanılır. “Arslan. Hz. Ali için kullanılır ve ‘kerrâr’ sıfatıyla birlikte Haydar-ı Kerrâr (döne döne hamle yapan aslan) şeklinde görülür. Bu lakab ona annesi tarafından verilmiştir.”⁵⁶

Sırrî, üç ayrı yerde (K 5/18, Ta 13/VII/4-5, G 22/3) Haydar kelimesini kullanmaktadır.

Belâ küncinde ĥor görme bu Sırrî göñlü pür-ĥûnı

“Dilim gencîne-i Hâĥĥ’dır zebânım seyf-i Hâĥdar’dır”

⁵⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999), s. 176.

⁵⁵ Tökel, *a.g.e.*, s. 177.

⁵⁶ Pala, *a.g.e.*, s. 179.

Ta 13/VII/4-5

Bokrat, Yunan filozoflarından ünlü hekim Hippokrates isminin Osmanlılar'da kullanılan şeklidir. Tıp alanında o kadar ünlüdür ki günümüzde bile doktorlar 'Hipokrat Yemini'ni etmektedirler. "Eski Grek medeniyetinin en ünlü hekimi olan Hippokrates'in İslâm âlemindeki adıdır. Tıp ve hikmetle ilgili olarak edebiyatta çok kullanılmıştır. Kelimenin 'Bokrat' şekli de vardır."⁵⁷

Sokrat ise yine Eski Yunanlılar'ın ünlü filozofu Sokrates'in Osmanlı'daki söyleniş biçimidir. Günümüzde de Sokrates yerine Sokrat ismi daha çok kullanılmaktadır. Sokrat aynı zamanda bir diğer ünlü filozof Platon'un hocasıdır, ve Sokrat'ın elimizde yazılı eseri olmadığı için onu Platon'un yazdıkları vasıtasıyla tanımaktayız.

Sokrat ve Bokrat isimleri *Dîvân*'da yalnızca bir beyitte (Ta 9/IV/4-5) geçmektedir. Burada ikisi de hekim olarak tasavvur edilmiştir.

Sokrâṭ ile Bokrâṭ yanar ḥaste-i 'aşka

Şihḥat o ṭabībiñ hele tîmârına maḥşûs

Ta 9/IV/4-5

⁵⁷ A.g.e., s. 72.

4. DÎVÂNDÂ GEÇEN TASAVVUFÎ KAVRAMLAR VE KULLANIMLARI

Giriş

Tasavvuf, İslamın kendine has kuralları olan düşünce akımlarından biri olup gelişimi ve etkisi bakımından İslam düşüncesi ve felsefesi içinde çok önemli bir konumu haizdir. Ne zaman ortaya çıktığı konusunda muhtelif iddialar olmakla beraber en muteberi herhâlde bu akımın Hicrî II. asırda ortaya çıkmış olduğudur. “Hicrî II. asırdaki zühd cereyanıyla birlikte gelişmeye başlayan tasavvuf, İslam dünyasının en uzun soluklu düşünce hareketidir.”⁵⁸

Aslında tasavvufun açık ve net bir tanımı yoktur. Burada tasavvufun bir tanımını vermek yerine onun nasıl bir hareket olduğunu ve amacının ne olduğunu belirtmek daha doğru bir davranış biçimi olacaktır. “Tasavvuf, günah işlemeye vâsita olan maddî ve manevî kuvvetlerin zayıflamasını ve yerini sevâba vesîle olanların almasını te'min maksadına yönelik bir harekettir.”⁵⁹ Tasavvufun amacı ise şudur: “Tasavvufun ulaşmak istediği gaye, ahlakın kemal mertebesine varmak için her hususta Peygamberimizin gittiği ve gösterdiği yoldan yürüyüp, iç ve dış olgunluğu itibariyle insanlığın kemâline en güzel örnek olan Fahr-i Kâinatın hakîkî vârisi olmaktır.”⁶⁰

⁵⁸ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, (İstanbul: Kitabevi, 2000), s. 167.

⁵⁹ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1994), s. 151.

⁶⁰ Mahir İz, *Tasavvuf*, (İstanbul: Rahle Yayınları, 1969), s. 73.

Tasavvufun kendine has bir nazariyesi ve bu nazariyenin ifadesinde kullanılan birtakım ıstılâhları vardır. Bu ıstılâhlar sâlikin içinde bulunduğu durumu belirtirler ve tasavvuf ehli arasında anlaşılabilir bir nevi şifre vazifesi görürler. Mutasavvıflar bu ıstılâhların öğrenilmesine büyük önem vermişler ve onları nesilden nesile naklettirmişlerdir. “Seyr ü sülûk ile alakalı hususların makâmât ve ahvâl cümlesinden olan birtakım ıstılâhların öğretim ve tatbîkî mânevî olgunluğun husûlü için şart görülmüştür.”⁶¹

Bu ıstılâhların öğretimi için en uygun alan, tekkelerden sonra, hiç şüphesiz edebiyattır. Bugün tasavvufî edebiyat olarak nitelendirdiğimiz gelenek bu amaçla başlamış olup oldukça yaygınlaşmıştır. Öyle ki dîvân edebiyatı içinde tasavvuf akımından etkilenmemiş ve onun ıstılâhlarını kullanmamış hiçbir şair yoktur, denebilir. “Dîvân Edebiyatı’nda, hemen her şairde, hatta Nedim’de bile tasavvufî temayüller vardır.”⁶²

Dîvânını incelemiş olduğumuz Sırrî Râhile Hanım da tasavvuftan etkilenmiş ve hatta Kâdirîyye tarikatının bir üyesi olmuştur. Böyle olunca, kaçınılmaz olarak şiirlerinde tasavvufî kavramları kullanmış ve bazen de onları açıklama yoluna gitmiştir. Örneğin, halka-i tevhîd redifli şiirinde bir kavram olarak halka-i tevhîd, yani tevhîd halkasını etrafıca tanımlamıştır. Zaten Sırrî’nin tüm *Dîvânı* tasavvuf öğretisini açıklamak ve ıstılâhları tanıtmak için yazılmış izlenimi vermektedir. Biz de “Tasavvufî Kavramlar” adı altında söz konusu eserde en çok kullanılmış olan ve önemli gördüğümüz kavramları tespit ettikten sonra onların içinde bulunduğu beyitleri çıkardık. Elde ettiğimiz

⁶¹ Eraydın, *a.g.e.*, s. 151.

⁶² Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1985), s.161.

beyitlerden birini örnek olarak açıklayıp geri kalanını dizin bölümünde bir bütün hâlinde gösterme yoluna gittik. Tevhîd kavramı için bir örnek beyit açıklaması vermeyi yeterli bulmadık. Bunun yerine sözü edilen halka-i tevhîd redifli manzumenin tümünü açıklamayı uygun bulduk; çünkü halka-i tevhîd, tevhîd kavramı ile ilgili olmasına rağmen kendi başına bir kavram olarak da alınabilir. Ayrıca bu manzume Sırrî'nin tevhîd anlayışını anlamak için çok önemlidir.

“Tasavvufî Kavramlar” adı altında otuz iki tane kavram inceledik. Kavramları seçerken tasavvufla ilgisi en fazla olan kavramların seçimine dikkat ettik. Kullanım sıklığı da başvurduğumuz diğer bir kıstastır. Şunu belirtmek gerekir ki kimi kavramlar da *Dîvân*'da hiç kullanılmamış olduğu için (örneğin, dua) incelememizde yer almamıştır.

Sırrî, *Dîvânı*'nda en çok aşk kavramını kullanmıştır. Bu kavram tam yetmiş üç kez kullanılmıştır. Bu durum, aşkın özeldir Sırrî için genel ise tasavvuf için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Sırr, firkat, mest ve hayret yirmi defadan fazla kullanılmış diğer kavramlardır. İncelemiş olduğumuz kavramların kullanım sıklığı aşağıdaki şemada gösterilmiştir.

KAVRAM	KULLANIM SIKLIĞI
Aşk	73
Sırr	28
Firkat	24
Mest	23
Hayret	22
Üstâd	18
Şükr	16

Zühd	16
Terk	12
Vahdet	12
Halka-i Tevhîd	11
Feyz	9
Himmat	9
Kesret	7
Âşinâ	6
Belâ	6
Sabr	6
Tecellî	6
Fenâ-Bekâ	5
İstignâ	5
Kemâl	5
Sûret	5
Fakr	4
Keşf	4
Rızâ	4
Vuslat	4
Tevekkül	3
Zikr	3
Cezbe	2
Kanâ'at	2
Uzlet	2
Zâhir-Bâtın	2

Âşinâ (âşinâ-ı feyz-i vâlâ)

Sözlük anlamı: “Bildik, tanıdık.”⁶³

Âşinâ, tanıdık, bildik, yabancı olmayan, bilgi sahibi gibi anlamlara gelir. Daha çok bigânenin karşıtı olarak kullanılır. Bu kelime bir kavram olmamakla beraber tasavvuftaki önemine binaen incelememize alındı; zira âşinâ bir sıfattır; fakat insân-ı kâmilin sıfatı olmakla beraber çoğunlukla istiâreli olarak onun yerine kullanılır. Âşinâ,

“a) Benliğinden uzaklaşarak, nefesine bigane (ve el) olarak Hakk’a yaklaşan sâlikin onunla tanışması. Onun tanışı (âşinâsı) olması, onunla üns hâlinde bulunması. b) Sâlikin rubûbiyet-ubûdiyet, yaratıcılık-yaratılmışlık ilişkisindeki sır ve hikmetlere vâkıf (âşinâ) olması, İlahî esrârla tanışması... c) Aynı tarikata bağlı iki kişinin birbiriyle can arkadaşı (yoldaş) olmaları”dır.⁶⁴

Sırrî, âşinâ kelimesini altı değişik yerde kullanmıştır. Bu kullanımlarına dayanarak âşinânın ‘Nefsini bilen Rabbini bilir.’ hadisiyle bağlantılı bir biçimde kullanılmış olduğu sonucuna varmak mümkündür. Dolayısıyla incelediğimiz *Dîvân*’da âşinâ olmanın bir süreç dahilinde gerçekleştiği ve Hakk ile âşinâ olabilmek için sâlikin öncelikle kendisiyle âşinâ olması, kendini tanıması ve bir anlamda kendiyile tanışması/yüzleşmesi gerekir gibi bir anlayış çerçevesinde ele alındığını görürüz.

Yukarıdaki alıntıda söz edilen anlamlarının dışında bu kelimenin incelenen *Dîvân*’da şu gibi anlamlarda kullanıldığı görülür: a) Allah’ın yüce feyzini bilen, onu gören ve ona âşinâ olan kişi. b) Günlük kullarıdaki anlamıyla dost. c) Âşığı, Hakk yoluna yönelten kişi. Bu anlamıyla âşinânın pîr-i mugân veya mecâzî aşktaki sevgili olabileceğini vurgulamak gerekir. Yukarıda da âşinâ olmanın bir süreç olduğunu söylemiş ve ‘Nefsini bilen Rabbini bilir.’ hadisini zikretmiştik. Demek ki bu sürecin iki merhâlesi vardır: mecâzî olanı (nefsini/kendini) bilmek ve hakîkî olanı (Rabbini) bilmek.

⁶³ Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, (Ankara: İnkılap Kitabevi, 1997), s. 44.

⁶⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1997), s.58-59.

Âşık, mecâzdan hakîkate geçer. Mecâz olan ise mecâzî aşktaki sevgilidir. Dolayısıyla âşık, âşinâ olma yolunda öncelikle sevgiliyi tanıyacak, onunla tanış olacak ve en sonunda onun mecâz olduğunun farkına vardıldıktan sonra Hakk'a yönelecektir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi âşinânın kimi durumlarda benzetmeliği sevgilidir. Doğal olarak bu, âşinâ kavramı edilgen bir öğeye göndermede bulunduğu öyledir. Etken, fâil bir öğeye göndermede bulunduğu durumlarda ise mantıksal olarak âşinâ kavramının benzetmeliği âşık olmak durumundadır.

Cilvesi her zerrede lâkin nihân bîgânedен

Âşinâyâ “men ‘aref” eşdâfiniñ dürdânesi

G 30/2

Onun cilvesi her zerresinde bigâne olanlardan gizli fakat, âşinâ olana “men aref” sadeflerinin incisidir.

Bigâne olan, vâkıf olmayan veya tanıdık olmayan kişi onun (Hakk'ın) cilvesinin hiçbir zerresini anlayamaz. Bunun yanında “Nefsini bilen Rabbini bilir.” hadisinin sırrına vâkıf olan âşinâlar için onun cilvesinin (tecellî) her bir zerresi inci tanesi gibidir. Hakk'ı bilen insân-ı kâmil, Hakk'ın tecellisinin her bir zerresinin ne kadar önemli olduğunu da bilir.

Aşk/Muhabbet (esrâr-ı aşk, hümâ-i evc-i aşk, peymâne-i aşk, ehl-i aşk, bahr-ı aşk, aşk sevdası, aşk istimdâdı, sırr-ı aşk, şem'-i aşk, fezâ-ı aşk, mey-i aşk, erbâb-ı aşk, hadîs-i aşk, kelâm-ı aşk, rümûz-ı aşk, marîz-i aşk, metâ-ı aşk, aşk şehri, rind-i aşk, harâb-ı câm-ı aşk, pûta-i aşk, mekteb-i aşk, hâlet-i aşk, aşk u şevk âdâbı, gürûh-ı âşıkân, âşık-ı sâdık, aşk-ı evlâ, âşık-ı sâgar-be-dest, âşık-ı rüsvâ, mazlûm âşık, âşık-ı zâr, âşık-ı dil-hâste,

muhabbet ehli, muhabbet lezzeti, muhabbet gülşeni, tehyîc-i muhabbet, muhabbet cur'ası, bezm-i muhabbet, beyâbân-ı muhabbet, râh-ı muhabbet, muhabbet odu, muhabbet nârı)

Sözlük Anlamı: “1. Sevgi. 2. (Tas.) Tanrı Sevgisi”⁶⁵

Aşk, tüm dîvân şiiri için olduğu gibi tasavvufî şiir için de çok büyük bir önemi haiz olup sanatsal yaratıcılığın mutlaka ihtiyaç duyduğu bir unsurdur. Aslında bu yargı, tüm dünya edebiyatları için geçerlidir demek yerinde olur. Tasavvufî şiir söz konusu olduğu zaman aşk, daha da önemli bir konum alır; çünkü tasavvuf anlayışına göre tüm alemin yaratılmasına aşk sebep olmuştur.

Mutasavvıflar bu anlayışlarını bir kudsî hadisin yorumuna dayandırırılar. Bu kudsî hadis, Sırrî Râhile Hanım'ın da bir kaç beyitte “küntü kenz” biçiminde kısaltarak kullandığı hadistir. Bu hadisin tamamı şöyledir: “Küntü kenzen maḥffiyen fe ḥelektü'l-ḥelke lî ye'rifünî.”, yani “Gizli bir hazineydim, beni bilsinler diye varlığı yarattım.” Bu kudsî hadisten yola çıkarak mutasavvıflar, Hakk'ın kendisine âşık olduğunu ve kendisinin bilinmesini istediğini, bu yüzden de varlığı yarattığını ileri sürerler. Böyle olunca dünya, sadece Hakk'ın tecellîsinin gözlemlenebildiği bir ayna olarak yorumlanır. Dünya ancak, görüntüden ibarettir, zâhirî dünyanın gerçekliği yoktur. Var olan ancak tecellîlerdir, tecellîler de Hakk'ın tezâhürleridir. Bu durumda gördüğümüz her şey görüntüden ibarettir, Hakk'ın kendisine duyduğu aşkın tezâhürleridirler. Şu sözün arkasında bu düşünce yatıyor olmalıdır: “Aşk imiş her ne var âlemde, ilm bir kıl u kâl imiş ancak.”⁶⁶

⁶⁵ Özön, *a.g.e.*, s. 45.

⁶⁶ Fuzulî, *Fuzulî Divânı*, Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), s. 306.

Bu anlayışın köklü bir biçimde edebiyatımızda yer etmesinde en önemli paylardan biri hiç şüphesiz Fuzuli ve onun *Leylâ ile Mecnûn* adlı mesnevisininidir. Adı geçen mesnevide hepimizin malumu olduğu üzere Kays, Leylâ'ya âşık olur ve Mecnûnlaşır. Belli bir zamandan sonra Leylâ'nın gerçekliğinin olmadığını ve onun ancak zâhirî olduğunu kavrar. Böyle olunca Leylâ'dan vazgeçer ve gerçek aşka ulaşır. Kısaca anlattığımız bu hikaye, sonraki mesnevileri ve hatta gazelleri, belki de tüm edebiyatımızı derinden etkilemiştir. İçinde Mecnûn'dan veya Leylâ'dan söz etmeyen bir beyit bulunan tek bir dîvâna raslamak neredeyse imkansızdır.

Leylâ ile Mecnûn'dan *Hüsn ü Aşk*'a kadar özellikle tasavvufî mesnevilerde hâkim olan temel izlek şudur: mecâzî aşktan İlahî aşka geçiş. Bu anlayış yukarıda da söz edildiği gibi kendinini dîvân edebiyatının tüm alanlarında hissettirmiştir. Mutasavvıf bir şair olan Sırrî Râhile Hanım da *Dîvân*'ında bu anlayışı devam ettirmiş ve birçok beyitte aşk kavramını kullanmıştır.

Bu genel açıklamardan sonra, Aşk-muhabbet kavramı bir ıstılâh olarak ne anlama gelir? ve Şairimiz bunu nasıl kullanmıştır? sorularının yanıtları aranabilir.

Aşk ve muhabbet kavramlarını bir olarak değerlendireceğiz. Tabii, bu iki kavram arasında ufak da olsa ayırım olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Aşk muhabbetin aşırısı, ifrata varmış olanıdır. Muhabbet, bir nebze kontrol edilebilir bir sevgi iken aşk, kontrol edilemez, aksine kişiyi kontrolü altına alan bir sevgidir. Sevginin dereceleri şunlardır:

“1-Meveddet: Sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde olması. 2-Heva: Sürekli olarak sâlike gözyaşı döktüren sevda. 3-Hillet: Sevgilinin sevgisiyle sermest olmak, tam dostluk. 4-Mahabbet: Kötü huylarından arınma ve güzel huylarla donanma suretiyle sevgiliye layık olmak ve yaklaşmak. 5-Şağaf: Kalbi parçalayan

ve yakan ateşli sevgi. 6-Hüyam: Sevdahıyı çıldırtan sevgi, sevgi çılgınlığı, çılgınca sevme, sevgilinin kulu, kölesi olma. 7-Valeh: Dostun ve yarin güzelliğini seyr ederken sevgi şarabıyla kendinden geçme. Sevgi şarabını kana kana içmek. 8-Aşk: Sevenin sevgilisinde kendisini yok etmesi; aşkın yok, sadece maşukun var olması, her şeyin ondan ibaret olması hâli.”⁶⁷

Aşkın da kendi içinde türleri vardır. Bunlar arasında en çok bilinenleri ve edebiyatımızda en çok kullanılanları mecâzî aşk ve hakîkî aşktır. Mecâzî aşk, bir insânın diğer bir insâna olan sevgisine, aşkına denir. Hakîkî aşk veya İlahî aşk ise, kulun Hakk’a âşık olmasına denir. Bu tür aşkta kul, âşık olma fiilini unutup aşk hâline gelme (Hüsn ü Aşk’ta olduğu gibi) mertebesine kadar varır. Âşık, maşûkta fânî olur. Nihayet köklerinden koparılan sarmaşık gibi (Aşk, sarmaşık anlamına gelir.) âşık da sevgilisinden bir an olsun uzak kaldığında sararıp kurur. Bunların dışında bir de belki bu ikisi arasında köprü vazifesi gören uzrî aşk vardır:

“Burada âşık önce sevdiği kadına meftûn olur. Onu çılgınca sever. Aşkın verdiği ızdırıp ve elem içinde yanar, kavrulur. Nihayet öyle bir noktaya gelir ki maşukası olan dilberinden çok, aşkıdan hoşlanmaya ve haz almaya başlar. Artık bu noktada o, aşk için maşukasını unuttur, onun aşkıyla yaşar, maşukasına kavuşma (vuslat) onun aşkını sona erdireceğinden o vuslatı değil, hicrânı (firkatı) tercih eder. Leyla’yı seven Mecnunun aşkı böyledir.”⁶⁸

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinden de anımsanacağı gibi uzrî aşk, mecâzî aşktan hakîkî aşka giden yoldur. Nitekim Mecnûn, Leylâ’dan geçmiş, onu tanımaz hâle gelmiş ve hakîkî aşka ulaşmıştır.

Hakîkî aşkta âşık, kendini unuttur, maşûkta fânî olur ve kendi sıfatlarını terk ederek sevgilisinin sıfatlarına girer. “Denilmiştir ki: Mahabbet, kendi vasıflarını yok eden

⁶⁷ Uludağ, *a.g.e.*, s.59.

⁶⁸ *A.g.e.*, s.61.

âşıkın, zatı ile sevgilisini ispat etmesidir. (Sıfatını unutarak, zatını ona vakf ve hasr etmesidir, âşıkın maşuk hâline gelmesidir.)⁶⁹

Aşk ve muhabbet kavramları diğer şairlerin neredeyse tümünde olduğu gibi Sırrî'nin de en çok kullandığı kavramdır. Aşk kavramı sayılamayacak kadar çok tamlama içinde kullanılmıştır. Bu tamlamardan yola çıkarak aşkın benzetmeliklerini şöyle sıralayabiliriz: bahr, bahr-ı bî-pâyân, şem', fezâ, hûrşîd, câm, mektep. Muhabbetin benzetmelikleri ise şunlardır: gülşen, cur'a, bezm, beyâbân, râh, od ve nâr.

Tüm bunların yanı sıra aşk, iki ayrı yerde deyimsel bir şekilde "aşk olsun" diye kullanılmıştır. Böyle bir kullanım, on dokuzuncu yüzyılın bir özeliği olabilir; çünkü bu yüzyılda dilde yerleşme artık oturmaya ve birçok şair tarafından kullanılmaya başlamıştır.

Ezelden tıynetim esrâr-ı 'aşk ile muhammerdir

Şunan peymâne-i 'aşkı baña sâkî-i kevserdir

T 13/I/3-4

Bana aşk peymanesini sunan kevser suyunun sakisidir.

Tıynet; yaratılış, tabiat veya maya anlamına gelir. Ezelden beri, bezm-i elest kast ediliyor, bizim mayamız esrâr-ı aşk ile mayalanmıştır. Aşk bizim için zaten mukadderdir, deniyor. Bizim içtiğimiz şarab ise kevser suyundandır. Burada anlatılan aşkın İlahî aşk olduğu hem kullanılan kelimelerden hem de söyleniş tarzından açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Şair, hakîkî âşık olduğunu vurgulamaktadır.

Belâ (tîr-i belâ, cây-ı belâ, deşt-i belâ, belâ künci)

⁶⁹ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, Haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1981), s.499.

Sözlük anlamı: “1. Tasa, kaygı. 2. Büyük kaygı, afet. 3. Sıkıntılı iş veya kimse. 4. Sıkıntı, zorluk. 5. Ceza.”⁷⁰

“Azab, musibet, felaket, ibtila, imtihan, deneme. (Tas.) Hakk’ın kulunu denemesi, kendisinde mevcut olan iyi hâllere gerçekte sahip olup olmadığını ona fiilen göstermesi, bu maksatla onu sıkıntıya sokması ve azab çektirmesi. Kulun Hakk’a yakınlığı ondan gelen azab ve cefalara samimi surette katlanması nisbetinde olur.”⁷¹

Sırrî, altı ayrı beyitte belâ kavramını kullanmıştır. Belâ, bu kullanımlarda iki ayrı anlama gelmektedir. Üç beyitte yukarıda verilen anlamlardan “eza, cefa, azab, musibet, felaket” anlamıyla kullanılmıştır. Aşağıdaki beyit buna örnek olarak verilebilir:

‘Aceb mi destimi çeksem cihânıñ cümle zevkından

Derünum göncaveş kan oldı ey Sırrî belâlardan

G 26/5

Üç beyitte ise belâ kavramı, “sıkıntı, eza, cefa veya imtihan yeri” anlamında kullanılmıştır. Aşağıda açıklamasını vereceğimiz örnek beyit, bu üç beyitten biri olup onlara örnek olarak da algılanabilir.

Belâ kavramının benzetmeliği olarak iki ayrı kelime kullanılmıştır. Tîr-i belâ tamlamasında belâ, bir ok benzetmeliğiyle kullanılmıştır. İkinci benzetmelik ise “dünya”dır ki bu kullanım daha yaygın olup belâ dendiği zaman ilk akla gelen kullanımlardan biridir. Cây-ı belâ, deşt-i belâ, belâ künci gibi tamlamalarda belâ kavramı için dünya benzetmeliği kullanılmıştır.

⁷⁰ Özön, *a.g.e.*, s.79.

⁷¹ Uludağ, *a.g.e.*, s. 92.

Olurmuş bî-nişānlık ehl-i ‘aşkıñ resm u kânūnı

Belā küncinde hor görme bu Sırrı göñlü pür-hūnı

Ta 13/VII/3-4

Aşk ehlinin yolu ve kanunu belirsizlik (tanınmazlık) olduğundan dolayı sen belâ köşesinde (dünya) gönlü (melamet neşesinden dolayı) kanla dolmuş olan Sırrı’yi gördüğün zaman onu hor görme. Beyitte Sırrı, kendini aşk ehli olarak tanımlıyor. Aşk ehli de çok ön planda olmaz. Aşk ehli aynı zamanda dünyayı belâ yeri olarak görür; çünkü onlar dünyada birçok sıkıntıya katlanmak zorunda kalırlar. Aslında bu durumdan şikayet etmezler; çünkü aşk ehli belâyı bir imtihan olarak algılar. Böyle olunca belâyı sabr etmek ve imtihanı başarıyla tamamlamak uğruna sıkıntı ve ezalara katlanırlar. Nitekim beyitte de Sırrı, belâlardan dolayı gönlüm kanla dolmuştur, bu yüzden beni hor görmeyin, diyor.

Cezbe (cezbe-i aşk)

Sözlük Anlamı: “Cezb, 1. Kendine doğru çekme. 2. İçme Cezbe, Hâl ehlinin Tanrı hatırlamalarıyla dalıp kendinden geçme hâli.”⁷²

“Allah’a koşmak. İlahi inayetin gereği olarak Cenab-ı Hakk’ın, kendisine giden yolda ihtiyaç duyulan her şeyi kuluna bahş edip çabası ve çalışması olmaksızın onu kendisine çekmesi ve yakınlaştırması.”⁷³

Cezbe, bir şeye tutulmak, çekme gibi anlamlara gelir. Meczûb kelimesi de cezbe edilmiş kişi veya şey anlamına gelip genellikle akıllı deliler için kullanılan bir tâbirdir.

⁷² Özön, *a.g.e.*, s.127-128.

⁷³ Uludağ, *a.g.e.*, s.121.

Cezbe'ye tutulmak deyimi de bu cümleden olmak üzere kullanılır. Zikir sonucu cezbeyle tutulan müridler yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmazlar; çünkü iradeleri dışında davranmış olurlar. Zaten yukarıda da belirtildiği gibi bu, Allah tarafından bahş edilen bir hâldir.

Sırrî iki beyitte bu kelimeyi kullanmıştır. İlkinde sevgilinin cezbesi olarak kullanılmıştır ki onun celbetmesi demektir. İkincisinde ise cezbe-i aşk terkîbi içinde aşktan dolayı hâsıl olan tutulma, haz anlamında kullanılmıştır. Sırrî'nin kullanımında cezbe, sevgiliye ait bir özelliktir ve ehlileştirilen bir yapıya sahiptir. Buna karşın gönül kuşu yani âşık, vahşi ve serkeştir. Sevgilinin cezbesine tutulduktan sonra ehlileşir ve serkeşliği bir yana bırakır. Cezbe-i aşk, tamlaması yukarıda söz edilen özelliklere sahip cezbe kavramının içinde kullanıldığı tek tamlamadır. Mutasavvıf bir şair olan Sırrî'nin bunu Hakk'a olan aşkın cezbesi anlamında kullandığını söylemek olasıdır.

Her ne deñlü serkeş ü vahşî olursa murğ-ı dil

Cezbe-i 'aşka çeker nezzâre-i şayyâdımız

G 14/7

Bu beyitte cezbenin yukarıda da söz etmiş olduğumuz gibi ehlileştirici bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Gönül kuşu ne kadar vahşi ve başı dik olursa olsun cezbe-i aşka çekilir. Aşk cezbesi onu ehlileştirmek yoluyla gönül kuşunun serkeşlik ve vahşiliğini ortadan kaldırır. Aşk cezbesine tutulmuş bir gönülde vahşilik olamaz; çünkü o artık belli bir yola girmiş ve yörüngesine oturmuştur. Tabi ki gönül kuşunu bu hâle getiren nezzâre-i şayyâd'dır. Nezzâre, bakan, teftiş eden ve seyirci anlamlarına gelir. Avcının en önemli özelliği hiç kuşkusuz gözlemlemek ve bakmaktır. Avcı, avını yakalayabilmek için onu

çok iyi gözlemlemek zorundadır. Sayyâd, dîvân edebiyatı estetiği içinde sevgili olarak tasavvur edilir. Âşığı cezb eden, onu kendisine bağlayan sevgilinin gözleridir. Sevgili, avını bakışlarıyla teshir edip onu kendine âşik eder ve aşk cezbesine tutulmasını sağlar.

Beyitte âşik-gönül kuşu ve nezzâre-i sayyâd-sevgili eşitlemeleri göze çarpmaktadır. Cezbeye tutulan gönül kuşu-âşığın artık vahşi ve serkeş olmasına imkan kalmamıştır. O, sevgilinin gözlerinin sihriyle aşk cezbesine tutulduğu için sevgilinin etrafında yani meskûn bir yerde bulunmak zorundadır.

Fakr (tarîk-i fakr)

Sözlük anlamı: “1. Yoksulluk, muhtaçlık. 2. Eksiklik, azlık.”⁷⁴

Fâkirlik, yoksulluk, muhtaçlık manalarına gelen fakr “dervişin hiçbir şeye malik olmadığına şûurunda olması, kendisini daima Allah’a muhtaç hissetmesidir.”⁷⁵ Tasavvufta fâkir, mâsivaya mâlik olmayan demektir. Bu sâlikin içinde bulunması gereken bir hâldir. “Peygamber Efendimiz: ‘Fakr övüncümdür.’, veliler sultanı Şeyh Abdülkâdir Geylânî (ks) hazretleri: ‘Fakr, hiçbir şeyi olmamak değil, aksine Allah bir şey dilediğinde ona ol der ve o da olur âyet-i celîlesini müdrîk olmaktır’”⁷⁶ demişlerdir. Nitekim şairimiz, şiirlerinde bu hadisin ve Kâdirî tarikatına bağlı olduğu için Geylânî’nin bu sözünün etkisinde kalmış olmalıdır.

Sırrî, fakr kavramını rızâ, kanâat ve muhabbet gibi kavramlarla birlikte kullanmıştır. Aşk yolunda sevgiliye ulaşabilmek için sevgiliden gelene rızâ göstermek, elindekiyle kanâat edebilmek ve elinekinde de aslında mâlik olmadığına idrâkinde olmak gerekir.

⁷⁴ Özön, *a.g.e.*, s. 223.

⁷⁵ Uludağ, *a.g.e.*, s.184.

⁷⁶ Ceylan, *a.g.e.*, s. 200.

Neyiçün fakrı fahr etdim bırağdım mülk ile mālım

Dağı peşmîne-püş oldum ne istersin be-hey zālīm

Ta 5/V/1-2

Muhabbet ehli, fakr yolunu seçmelidir. Ârifin sahip olması gereken özelliklerden birisi de budur; çünkü ârif, kabâdan, mâsivadan geçmek zorunda olup herşeyin Allah'a ait olduğunun, kendisinin ise gerçek anlamda hiçbir şeye mâlik olmadığını farkında olmalıdır. Nitekim yukarıdaki beyitte 'Fakr övüncümdür' hadis-i şerîfine telmîhte bulunulmuştur. Beyitteki 'Fakrı fahr ettim' ibaresi 'el-fakrûn fahrî' hadisinin Türkçe söylenmiş hâlidir. Bu düşünceler ışığında şairimiz mülk ile malımı bıraktım, onlardan vaz geçtim, hatta sade ve süssüz elbise bile giydim, diyor. Ama fakr anlayışı için bu da yeterli görülmez; çünkü onun peşmîneyi (süssüz, sade yün elbise) de bırakması gerekir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bırakmak fiili ile kast edilen mal ve mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunun idrâkine varmaktır.

Fenâ-Bekâ (fenâ dünya, fenâ gülzârı)

Sözlük Anlamı: Fenâ: "Yok olma. Süreksizlik. (...) (Tas.) İnsanın kendinden ve bütün dünya işlerinden vazgeçip birlik denizine dalması."⁷⁷ Bekâ: "1. Bulunduğu hâlde kalma. 2. Kalım. 3. Bozulmama. Değişilmeme."⁷⁸

"Sûfiler fenâ sözü ile insândaki kötü sıfatların yok olmasına işaret ettikleri gibi belâ sözü ile de insânın güzel vasıflar edinerek bunda devam etmesine işaret ederler."⁷⁹ Kulun temel amacı 'fenâfillah'tır. Bu sözle kulun irâdesinin Allah'ta fânî olması, kulun tüm

⁷⁷ Özön, *a.g.e.*, s. 229.

⁷⁸ *A.g.e.*, s. 78.

⁷⁹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s.196.

özelliklerinden sıyrılması ve Allah'ın sıfatlarıyla vâsıflanması kast edilir. Allah'ta fânî olan kul, ne kendi vücudundan ne de halkın vücudundan haberdardır. Onun için Allah'tan başka mevcûd yoktur; zira o, Allah'ta bâkî olmuştur yani Allah'ın sıfatlarıyla vâsıflanmıştır.

İncelediğimiz *Dîvân*'da fenâ, tasavvufî anlamıyla yok olmak, fânî ve bazen de günümüzdeki günlük kullanımıyla “kötü-fena” anlamında kullanılmıştır. Fenâ kelimesinin “kötü” anlamında kullanılması dîvân edebiyatında sıkça görülen bir kullanım değildir. Burada kelimenin “kötü” anlamında kullanılması ilgi çekicidir. Böyle bir kullanım, on dokuzuncu yüzyılda dîvân edebiyatının klasik anlamlarının yavaşça anlam daralmasına veya genişlemesine uğramaya başlamasıyla yakından ilintilidir. O dönemde kimi kelimeler, şimdiki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Fenâ kelimesi, fenâ gülzârı ve fenâ dünya gibi benzetmeliklerle kullanılmış olup fenâ kelimesi, ilkinde yok olucu ve ikincisinde “kötü” anlamında kullanılmıştır.

Ne mâzîden müzâri‘den ne istikbâle fikrim var

Fenâ bulmuşdur ahvâlim anıñçün ser-serî oldum

G 22/2

Yukarıda da belirttiğimiz gibi fenâfillah mertebesinde olan kişinin tüm hâlleri (ahvâli) Allah'ta fânî olur. Beyitte şairimiz zamandan fânî olduğunu, zamanı idrâk edemediğini söyler. Fenâ mertebesinde kul, ne kendinin ne halkın ne de zamanın farkında olabilir. Dolayısıyla hâllerinden bî-idrâk olur. Böyle olunca serseri olması yani başıboş, gâyesiz olması kaçınılmazdır. Şairimiz fenâ makâmında olduğunu açıkça belirtmektedir.

Aşağıdaki beyitte ise “kötü” anlamında kullanılmıştır:

Mücerreb ‘aşıkā gel etme istiğnā fenā şanma

Esir-i dil-figār-ı ‘aşkı merd-i bî-vefā şanma

Ta 2/III/1-2

Feyz (sırr-ı feyz-i Rabbânî, feyz-i seher, feyz-i kemâl, feyz-i vâlâ, feyz-i Rahmânî, feyz-i bâb-ı devlet, feyz-i vasl)

Sözlük anlamı: “1. Bolluk. 2. Bağış, ihsan. 3. İlerleme, olgunlaşma. 4. Mutluluk. Tanrının verdiği iç saadeti (Tas.).”⁸⁰

“Feyz, Allah vergisidir(...) Dünyadaki herşey Cenab-ı Hakk’ın kudret elindedir. Fakat kudret her zata istidadı nisbetinde erişir. Latif olanın nurlanmasını sağlayıp, kesif olana pas giydirir.”⁸¹ Uludağ ise bunu şöyle açıklar: “Sâlikin çalışması ve çabası söz konusu olmaksızın Allah tarafından onun kalbine herhangi bir hususun verilmesi.”⁸²

Feyz; Allah tarafından verilen bir lütûftur. Allah’ın sürekli, her an tecellî eden feyzi sayesinde ki tüm varlıklar var olabilmektedir. Sırrî’ye göre tüm dünya Allah’ın feyzinin müstağrakıdır yani Allah’ın feyzi tüm dünyayı kapsar. Hiçbir kalem bu feyzi tariff edemez.

Feyz-i Rahmânî, feyz-i bâb-ı devlet, feyz-i vasl, feyz-i vâlâ, feyz-i Rabbânî gibi tamlamalar, feyz kavramının içinde kullanıldığı tamlamalardır. Feyz-i vasl tamlamasında Hz. İsa’ya, dolayısıyla dudağa bir gönderme vardır. Feyz-i vasl, ölüyü diriltir. Bilindiği gibi Hz. İsa’nın mucizelerinden biri de ölüyü diriltmektir. Dîvân edebiyatı mazmun

⁸⁰ Özön, *a.g.e.*, s. 236.

⁸¹ Ceylan, *a.g.e.*, s.201.

⁸² Uludağ, *a.g.e.*, s.192.

estetikçe içinde dudak, Hz. İsa ile birlikte kullanılır ve sevgilinin dudağına da ölüyü diriltme özelliğı atf edilir. Buradan hareketle feyzin bir benzetmeliğı olarak dudak kullanılmıştır, denebilir. Aşağıdaki beyitte feyz-i vaslın ölüyü diriltme özelliğı vurgulanmıştır:

Feyz-i vaslın bilmedim ihyā edermiş mürdeyi

Şoñradan derk eyledim cismimdedir cān ağlarım

G 24/12

Sırr-ı feyz-i Rabbânî tamlamasında da buna benzer bir düşünce şekline raslamak mümkündür. Aşağıda açıkladığımız beyitte hürşid ve sırr-ı feyz-i Rabbânî'nin imâsı mütenâsip bir biçimde kullanılmış olup Rabbânî feyzin imâsı bile güneş gibidir, denmektedir. Bu kullanım bizi feyzin diğere bir benzetmeliğine yani güneşe götürür.

Keremkārā bu 'âciz zerrenin hürşidi vaşf etmek

Değil haddi bu sırr-ı feyz-i Rabbânî'den imâdır

K 4/35

Ey kerem sahibi, bu âciz zerrenin güneşi vasf etmek haddi değildir çünkü o (güneş), Rabbânî feyzin sırrını imâ eder. Beyitte şair, kendini âciz bir kula ve güneş karşısında zerreye benzetmiştir. Allah güneş misâli, kul ise zerre misâlidir. Zerre güneşin bir parçasıdır, varlığını ondan alır fakat onu tanımlayamaz. Kul da varlığını Allah'tan alır, onun etrafında dolandır (ondan gelir, ona döner.) fakat onun mahiyetini anlayamaz. Hakk'ın feyzi sonsuzdur. Kul da bu sonsuz feyzin sırrını anlayamaz ve onu tavsif edemez.

Firkat (Fîrak, Hicr, Hicrân), (rûz-ı firâk, firâk-ı câm-ı la'1, firâk-ı hasret, derd-i firâk, bâde-i hicr-i firâk, künc-i firkat, vâdi-i firkat, kebâb-ı firkat, firkatın nârı, hicr-i visâl, gam-ı hicr, hîzem-i hicr, hicr odu, hicr gamı, şeb-i hicrân)

Sözlük anlamı: “Ayrılık.”⁸³

Firkat, firak, hicr ve hicrân kelimeleri aynı anlamda kullanılan kelimelerdir. Firkat, tasavvufta “halk perdesi ile perdelenmek”⁸⁴ anlamında kullanılır. Bu dört kelime daha genel anlamda fark-cem‘ karşıtlamının fark kısmına tekâbül etmektedir. “Kulluk vazifelerini yerine getirmek ve beşeri hâllere uygun düşen diğer hususları ifa etmek gibi kulun iradesi ve kazancı ile ilgili hususlar fark adını alır.”⁸⁵

Dîvân edebiyatı estetik kuralları içerisinde fark, firkat, hicr, hicrân gibi kelimeler sevgiliden ayrılığı, ondan uzak düşmüşlüğü belirtmek için kullanılır. Tasavvufî dîvân şiirlerinde ise Allah’tan uzak oluşu, dünyada oluşu veya halk arasında kalmışlığı temsil eder. İlk mertebe olan taayyün mertebesi yani insâna aynının verilmesi ve ikinci aşama olan bezm-i elest yani insâna ruh verilmesi gibi aşamalarda var olan birlikten, vuslattan ayrılığı temsil eder. Tâlib dünyada fark hâlini yaşar. Bundan dolayı taayyün mertebesi ve bezm-i elest aşamalarına geri dönmek ister. Onların hicrânıyla kavrulur. Dolayısıyla firkat, hicrân gibi kavramlar vuslat kavramıyla bir arada düşünülür ve şiirlere böyle yansır.

İncelenen *Dîvân*’da bu kelimeler gam, derd, rûz, şeb, bâde, câm-ı la'1, nâr, kebâb, vâdi ve vîsal kelimeleri ile tamlamalar oluşturacak biçimde kullanılmıştır. Oluşturulan bu

⁸³ Özön, *a.g.e.*, s. 240.

⁸⁴ Uludağ, *a.g.e.*, s. 194.

⁸⁵ Kuşeyrî, *a.g.e.*, 193.

tamlamaların tümüne –biri hariç- olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Fîrak, yakıcı, yok edici, hasta edicidir. Yalnızca bâde-i hicr-i firak tamlaması, ma‘mûr edici olmakla nitelenmiştir:

Bâde-i hicr-i firākıñ ile ma‘mûr olalı

Ta 15/II/5

Bu beyitteki kullanım tasavvufî anlam düşünüldüğünde anlaşılır hâle gelir; çünkü fark yalnızca bir merhâle olup sâlikin geçmesi gereken merhâlelerden biridir. Bu yönü düşünüldüğü zaman farkı olumlu yönüyle anlamak mümkün olur.

Sırrî Haqqı fehm eden vahdetde keşret istemez

Fırkate şabr eylemez hicrâna vuşlat istemez

Ta 10/V/3-4

Burada şairimiz tasavvufî istilâhlardan biri olan farkı açıklamaktadır. Fark, yukarıda da belirtildiği gibi cem‘in karşıtıdır. Haqq‘ı fehm etmek cem‘e işaretler. Cem‘ tüm varlıkları Haqq ile müşâhede etmektir. Mutasavvıflar arasında yaygın bir tanıma göre “cem‘, Haqq‘ı halkız”, fark ise “halkı Haqqsız”⁸⁶ olarak müşâhede etmektir. Dolayısıyla Haqq‘ı fehm eden cem‘ mertebesinde olup vahdeti müşâhede eder. Bu yüzden kesreti istemez, cem‘ mertebesinde olan biri firkati istemez. Onun için daha önemli olan fark değil cem‘dir; çünkü fark, halkı müşâhede eder. Burada ise çokluk ve ayrılık acısı vardır. Tasavvufî bir terim olan hicrân ise “zâhiren veya bâtınen Hak‘tan başkasına iltifat etme”⁸⁷ olarak târif edilir. Halbuki tâlib yüzünü Haqq‘a yöneltmek ister. Başkasına, ağyâra yönelmek istemez. Bu, onu amacından uzaklaştırır. Böyle olunca hicrâna vuslat

⁸⁶ Ceylan, *a.g.e.*, s. 184.

⁸⁷ Uludağ, *a.g.e.*, s.240.

istememez. Hicrân ehli olmak yerine cem‘ ehli olmayı tercih ederek Haqq’ı fehm etmek ister.

Hayret/Hayrân (hayret-âver bir temâşâ, hayret-keş, pâs-bân-ı neşvegâh-ı hayret, engüşt-i hayret, garîk-i hayret, mübtelâ-ı hayret, künc-i hayret, deng ü hayrân, mest-i elest-i çeşm hayrânı, Sırrî-i hayrân, mest ü hayrân)

Sözlük anlamı: Hayret: “Şaşkınlık. Şaşakalma. Ziyade şaşkınlık.”⁸⁸

Süleyman Uludağ, hayreti şöyle açıklar: “kalbe gelen bir tecelli (vârid) sebebiyle sâlikin düşünemez ve muhakeme edemez hâle gelmesi. Hayret ya delilde olur veya medlûlde . Allahın varlığını ispatlayan delilde hayrete düşmek zındıklık ve mülhidliktir. Medlûlü yani delille varılan Hakk’ın tecellîlerini temâşâda hayrete düşmek sıddîklîktir. Burada şunu belirtmemiz gerekir ki tasavvuf kavramlarının ilk sınıflamalarından biri olan *Kuşeyrî Risâlesi*’nde hayret kavramı müstakil bir şekilde ele alınıp incelenmemiştir.

Hayret mertebesinde idrâk ve irâde ortadan kalkar ve bu makâmda sâlik bî-idrâk hâlini yaşar. Hayret, Zât’a yöneliktir, ef’âle değil. Dolayısıyla hayret makâmında bulunan sâlik, fiil sâhibi değildir. Bu hâl, aynı zamanda sekr hâlidir. Sâlik, sekrândır. Hayret, terk-i terk yani zatta fânî (fenâ fi’z-zât) olma hâlidir. Bu kavram, tasavvufun en önemli kavramlarından biri olup mutasavvıf şairler tarafından en çok kullanılan kavramlardan biridir. Nitekim incelediğimiz *Dîvân*’da, kendisiyle ilintili bir biçimde kullanılan hayrân kelimesiyle beraber yirmi dört beyitte kullanılmıştır.

⁸⁸ Özön, a.g.e., s. 307.

Pâs-bân-ı neşvegâh-ı hayret, engüşt-i hayret, garîk-i hayret, künc-i hayret, deng ü hayrân, mest ü hayrân ve Sırrî-i hayrân incelediğimiz *Dîvân*'da geçen tamlamalardır. Bu tamlamalardan yola çıkarak şöyle çıkarımlarda bulunabiliriz:

1. Bunların ilkinde hayretin neşe ve sevinç yeri olduğu, şairin de orada bulunduğu yani hayret makâmında bulunduğu açıklanır. Bu kullanımdan da anlaşıldığı üzere hayret bir makâmdır.
2. Engüşt-i hayret tamlamasıyla hayretten, şaşkınlıktan parmağını ağzına koymak deyimini anırtılır. Bu kullanım da günümüz söyleyişine oldukça yakındır.
3. Garîk-i hayret ile derinlik ve enginlik mefhûmları çağrıştırılmış olup hayret, bahr ve ummân benzetmeliği ile kullanılmıştır.
4. Künc-i hayret tamlamasında iki nesne arasında seçim yapamamak anlamı öne çıkmaktadır.
5. Sırrî-i hayrân tamlamasından Sırrî'nin hayret makâmında olduğu anlaşılır.

Bunların yanı sıra deng ü hayrân ve mest ü hayrân tamlamaları içinde hayrân kelimesini görmekteyiz. Bu açıklamalardan yola çıkarak hayret kavramının şu anlamlara geldiğini söylemek mümkündür:

- a. hayret etme, şaşırma

Terahhüm kıl dil-i şeydâya kim hayretle şaşmışdır

Cemâliñ pertevinden dîde-i dünyâ kamaşmışdır

Ta 4/III/1-2

- b. hayret makâmı

Tirveş lādan geçip illāda tutduk biz maḳām

Pāsbān-ı neşvegāh-ı ḥayretiz şimdi müdām

Te 2/VI/1-2

c. sıfat olarak kullanıldığında hayret eden kişi

Feyziñ cihān mustagraḳı ekvāna verdiñ revnaḳı

Ḥayret-keş olsun muttakī tab‘-ı denī çeksin elem

K 5/2

d. deng, mest

Bu anlam için Te 1/I/3-4 ve G 4/1’deki beyitlere bakılabilir.

e. iki nesne arasında seçim yapamama

Ugradım bir ‘aşka kim izmārı güç izhārı güç

Künc-i ḥayret içre ḳaldım zār u nā-şādım yine

G 28/3

Melek ḥayrettedir zāhid “saḳāhüm”dan ḥaber verme

Lebiñ sırrın gelip güftāre benden özgeden şorma

Ta 5/II/3-4

Hayret, tasavvufda en yüksek makâmıdır. Beyitte zāhid ve melek karşılaştırması yapılmaktadır. Ey zāhid, öncelikle kendi kusuruna bak, başkasınınkine değil, deniyor. “Sakāhum”, “Rableri onlara temiz sudan içirdi.” ayetine göndermede bulunmaktadır. Melek ise hayret makâmındadır. Çünkü o, Allah’ın cemâlini müşâhede eder ve bundan

dolayı da sekr hâlinedir. Bu hâlde iken âkıl ve irâde yok olur ve sâlik bî-idrâk olur. Bu durumda dünya ile hiçbir bağı kalmaz. Zâhid ise dünyayı terk etmek için uğraşmaktadır. Yani o, kendi irâdesiyle bir fiilde bulunmaktadır. Oysa, hayret mertebesinde irâde olmadığı için fiil de olamaz. Fiilde bulunan zâhidin hayretten söz etmesi anlamsızdır. Çünkü bu mertebede bir yönüyle terk-i terk vardır. Yani sâlik terki terk ettiğinin bile farkında değildir. O, İlahî cemâlin müşâhedeyle hayrân olmuş ve onun zâtında fânî olmuştur.

Himmet (himmeti vâlâ, derûn-ı bahr-ı himmet, dâmen-i himmet, 'uluvv-ı himmet, 'âlî himmet, câm-ı himmet, mu'allâ himmet, himmet-i merdân)

Sözlük anlamı: "1. Çalışma. Çabalama. 2. Ermiş kimse etkisi."⁸⁹

Süleyman Uludağ himmet kavramını şöyle açıklamaktadır:

"a) Bir kemal hâlini veya diğer bir şeyi elde etmek için kalbin Hakk'a yönelmesi. b) Himmet: hâlis ve iyi niyet. İsbetli ve sıhhatli karar, her şeyden önde gelir. Her şey buna bağlıdır. c) Ermiş kişilerin maksadı hasıl eden, iş bitiren ve dilediklerini yerine getiren manevi gücü (...) Pirlar dervişlerini himmetleriyle terbiye ve idare ederler."⁹⁰

Himmet, tasavvufta daha çok şeyhin müridlerine himmeti biçiminde kullanılmakta ve anlaşılmaktadır. Şairimiz de şiirlerinde kelimeyi daha çok bu anlamıyla kullanmıştır. Bunun dışında Sırrî'nin kullanımlarına göre himmet şudur: yardım etmek, çaresizlere yardım elini uzatmak, birinin bir amaca ulaşması için ona yardımcı olmak ve aracılık etmek.

⁸⁹ Özön, *a.g.e.*, s. 326.

⁹⁰ Uludağ, *a.g.e.*, s.243.

Dîvân'da "himmet" sıfat olarak şöyle tamlamalar içinde kullanılmıştır: himmeti vâlâ, âlî himmet, muallâ himmet ve uluvv-ı himmet.

Dîvân içinde himmet için iki ayrı benzetmelik tespit etmek mümkündür. İlki, dâmen-i himmet tamlaması içinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tamlama ile bir büyüğün eteğine yüz sürmek anlamı ortaya çıkmaktadır ki onun eteğine yüz sürerek ondan yardım talep etmek kast edilir. Dâmen-i himmet tamlaması mecâz-ı mürsel yoluyla eteğine yüz sürülen büyüğün veya şeyhin yerine kullanılmış olur ki himmet kavramının benzetmeliği olarak şeyh kavramına ulaşmış oluruz. İkincisi, câm-ı himmet tamlamasıdır. Bu kullanımda karşımıza şarap benzetmeliği çıkar. Bilindiği gibi mecliste şarabı sunan sâkîdir. Tekkede ise himmeti sunan kişi şeyhdir. Câm-ı himmet sözü ile sâkî ve şeyh arasında bir benzerlik ilişkisi kurulduğu gibi şarap ve himmet arasında da bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. *Dîvân* edebiyatında sâkî ve şeyh kelimelerinin aynı anlama gelebilecek şekilde sık sık kullanıldığı görülür. Burada ise ikisinin dağıttıkları yani şarap ve himmet aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla himmetin benzetmeliği olarak şarap kullanılmıştır.

Gelir Sırrî-i şeydâ pâyine bisyâr-ı minnetle

Ayaklandır rahleyi dest-gîr ol câm-ı himmetle

Ta 2/VI/3-4

Çamu bî-çâregâna dest-gîr ey himmeti vâlâ

Sağadır 'arz-ı hâl-i derd-i dil gayra degil hâşâ

Muaşşer 1/V/3-4

Tüm çaresizlere elini uzat (onlara yardımcı ol) ey himmeti yüksek olan; çünkü gönül dertli hâlini sana arz eder, hâşâ başkasına değil. Himmet kavramından dolayı bir mürid tarafından pîrine yazılmış bir beyit olduğu anlaşılıyor. Bu beyit müridin pirinden himmet isteğini dile getirir. Mürid, ondan başkasına bağlı olmadığını da dile getirmektedir.

İstiğnâ (fîr-i istiğnâ, remz u istiğnâ, mest-i istiğnâ-ı 'aşk)

Sözlük anlamı: “1. Elindekini yeter bulma. 2. Tok gözlülük.”⁹¹

Süleyman Uludağ ise istiğnâ için şu açıklamaları verir:

“Zengin olmak, zenginlik istemek, ihtiyaç duymamak, tenezzül etmemek. (Tas.) *Allah'la istiğna*: sâlikin Allah'ın kendisine kâfi olduğuna inanarak ondan başkasına ihtiyaç duymaması ve tenezzül etmemesi. *İstiğnâbillâh* ile *iftikâr-billah* birbirini tamamlayan iki hâldir. Bir kimse kendini ne kadar Allah'a muhtac (fâkir) bilirse o kadar Allah'la zengin (istiğna) olur. Allah'tan istiğna ise asla câiz değildir. Küfürdür.”⁹²

Dîvân'da istiğnâ kavramı beş ayrı beyitte kullanılmıştır. Bunların dördünde istiğnâ sevgilinin bir özelliği olarak kullanılmış olup sevgilinin aşığa karşı mustağnî olması kast edilmiştir. Bu kullanım dîvân edebiyatı estetik anlayışı içinde kullanılan sevgilinin âşığa karşı ilgisiz davranması anlamına tekâbül etmektedir. Aşağıdaki beyitte geçen “fîr-i istiğnâ” tamlamasında istiğnâ bir oka benzetilmiştir. Dolayısıyla istiğnânın benzetmeliği olarak “ok” kelimesini almak olasıdır.

Bu kavramla ilgili şunu belirtmek gerekir: aşağıda örnek olarak açıklayacağımız beyitte istiğnâ mest edici olarak tasavvur edilmiştir.

⁹¹ Özön, *a.g.e.*, s.393.

⁹² Uludağ, *a.g.e.*, s.277.

Mest-i istiğnâ-yı ‘aşkıız defteriñde zâhidâ

Hall kııl fihristden dîbâceden de âdımız

G 14/6

Ey zâhid, aşkın istiğnâsının mestiyiz. Bizim adımızı defterinin hem fihristinden hem de önsözünden sil. Şair burada aşka doymuşluğundan söz ediyor. Aşka doymuş olduğundan dolayı da mest (sarhoş) olmuştur. Böyle olunca da aşkın zâhid ile bir ilgisi kalmamıştır. Ey zâhid, bizi defterinden sil, demekle de bizimle ilgini kes, seninle aynı mertebede değiliz, diyor.

Kanâ‘at (kulle-i Kâf u kanâ‘at, kanâ‘at mülkü)

Sözlük anlamı: “1. Bir şeyi yeter bulup fazlasını istememe. 2. Az şeyle yetinme. Azı yeter bulma. 3. Kanma, kanım.”⁹³

Kanâat, tasavvuf içinde önemli bir yer işgal etmektedir. Rızâ, tevekkül, sabr ve fakr gibi kavramlarla birlikte düşünülür. Nitekim kanâat kavramının içinde kullanıldığı iki beyitte de bu kavramlar birlikte kullanılmıştır.

Uludağ’a göre kanâat şudur: “Tutumlu, gönlü zengin ve tok gözlü olma, hırslı ve açgözlü olmama.”⁹⁴ Kuşeyrî’de ise şu tanımlar verilmiştir: “Ebu Süleyman Darani: ‘Zühde göre vera ne ise, rızaya göre kanaat da odur. Vera, zühdün ilk merhâlesi olduğu gibi, kanaat da rızanın ilk merhâlesidir.’ (...) “Ebu Abdullah b. Hafif, Kanaat, elde bulunmayana istekli olmamak ve elde bulunana ihtiyaç duymamaktır, demişti.”⁹⁵

⁹³ Özön, a.g.e., s. 419.

⁹⁴ Uludağ, a.g.e., s. 300.

⁹⁵ Kuşeyrî, a.g.e., s. 299.

Kanâat sahibi olan insânda hiç kimseye karşı bir minnet borcu olmaz ve o, başka bir insândan yardım istemez; çünkü o, elindekiyle yetinir ve elinde olmayana karşı bir istekte de bulunmaz. *Dîvân*'daki iki beyitten birinde Sırrî, kanâat mülkünden söz etmektedir. Bu beyitte kanâat bir mülke benzetilmiş olup kanâat mülkünün sultanı sabr edenlerdir, demek isteniyor. Fakr ve rızâ da hemen sonraki mısradâ beraber kullanılmıştır. Yukarıdaki tanımlardan birinde kanâat ve rızâ arasında bir öncelik-sonralık sıralaması yapılmış olup iki kavram arasındaki ilgi ortaya konmuştu. Rızâ, ilgili kısımda da anlatıldığı gibi bir makâmıdır. Bu makâmın ilk merhâlesi ise kanâatkar olmaktadır. Te 2/V/1-2 beyti de bu anlayışı desteklemektedir.

Aşağıda açıklamasını vereceğimiz beyit ise yine Te 2'de bulunup aynı tesdîsin nakarat beyti olarak kullanılmıştır.

Biz cihânı pâyimâl etmiş cihân-peymâlarız

Ûulle-i Kâf u kanâ'at bekleyen 'ankâlarız

Te 2/I, II, III, IV, V, VI, VII/5-6

Biz cihânı ölçüp biçmiş ve onu ayaklarımız altına almış olan Kâf Dağı'nın tepesini ve kanâatı bekleyen ankâlarız. Bilindiği gibi Kâf Dağı'nın dünyayı çevrelediğine inanılır. Bu bağlamda "Cihânı ayaklar altına almışız." sözü iki anlamlı olarak kullanılmış olmalıdır; çünkü Kâf Dağı, dünyadan daha yüksektedir. Şair kendisinin burada mesken edinmiş olduğunu dile getirmektedir ve kendini ankâ olarak tanımlamaktadır. Ankâ gerçekliği olmayan masalsi bir kuş olup daima yüksekte uçar ve hiçbir zaman yere inmez, bu anlamda dünyaya tamah etmez. Uludağ, ankâ ile ilgili şu bilgiyi aktarır: "İbn Arabî alemin maddî varlığına heba, heyula, anka gibi isimler verir. Çünkü ona göre bu

alemin tıpkı anka gibi ismi var, cismi yok. Veya âlem ankâ gibi bir bakıma var, bir bakıma yok. Hem var, hem yok. Veya ne var ne de yok.”⁹⁶ Mutasavvıflara göre alem, sadece bir yanılsamadır, zuhûrâtta ibarettir. Bu anlayış hatırdâ tutulduğunda İbn Arabî'nin görüşleri daha iyi anlaşılabilir olur.

Ankâ, genellikle sevgili için bir sıfat olarak kullanılır. Fakat bazen de aşık için kullanılır. “Âşık, sevgilisinden ankâ olarak söz ederken, ondan bir yakınlık ve yardım ummaktadır. Aynı sıfatı kendisine yakıştırmışsa kanâat ve alçak gönüllülüğünü övünerek söylemektedir.”⁹⁷ Nitekim beyitte şair kendini ankâ olarak tanımlayıp kanâatkâr olduğunu belirtmektedir.

Kemâl (vasf-ı kemâlât, kemâl-i nefy u isbât, dil-teşne-i feyz-i kemâl, kemâl-i ebr)

Sözlük anlamı: “1. Olgunluk, olma. 2. Tamlik, eksiksizlik. 3. Değer, baha. 4. Bilgi, fazilet.”⁹⁸

Kemâl, “Nefsani vasıf ve sıfatlardan ve bunların eserlerinden münezzehe olmak... *ilahi kemâl*: Allah'a özgü mutlak kemal. İnsanlar ilahi kemalden aldıkları pay oranında kâmindirler. Bundan en çok pay alan şahsa *insân-ı kâmil* denir.”⁹⁹ Bu arada Kuşeyrî'nin sınıflamasına bu kelimeyi almadığını da belirtmek gerekir.

Kemâl kavramı, vasf-ı kemâlât, kemâl-i nefy u isbât, feyz-i kemâl ve kemâl-i ebr gibi tamlamalar içinde kullanılmıştır. Bu kullanımlarda kemâl kavramı, Allah, Resulullah ve Mithat Paşa için kullanılmıştır.

⁹⁶ Uludağ, a.g.e., s. 50.

⁹⁷ Pala, a.g.e., s.31.

⁹⁸ Özön, a.g.e., s. 432.

⁹⁹ Uludağ, a.g.e., s.305.

Seniñ vaşf-ı kemâlâtında ‘âcizdir dil-i kemter

Ne mümkün baħr-ı ‘ummân vaşfin etmek kaçre-i mādır

K 4/32

Eksik olan gönül, senin kemâlâtının vasfı konusunda âcizdir; nasıl ki su damlacığı için okyanusu vafsetmek mümkün değildir.

Şair kendini okyanus karşısında bir su damlacığı mesâbesinde görmektedir. Kendisi bir su damlacığı, (sevgilinin) kemâlâtı da okyanus gibidir. Su damlacığının okyanusu târif edememesi gibi ben de seni târif edemem, diyor. Allah yolunda çok yol kat etmiş ve nefsinden arınmışsın, bu yüzden de kemâlâtın artmıştır deniyor.

Kesret (bâğ-ı kesret)

Sözlük anlamı: “1. Çokluk, bolluk. 2. Ziyadelik. 3. (Tas.) Kalabalık, birden artıklık.”¹⁰⁰

Çoğunlukla vahdet ile birlikte kullanılan bir kavramdır. Tasavvufta kesret, Allah’ın birliğini hakkıyla anlayamayan kişiler için kullanılır ve bu kesrette kalmak deyimiyle ifâde edilir. Kesret aslında bir görünüşten ibaret olup kesretin gerçekliği yoktur. Vahdet ise gerçektir, haktır. “Bir olan Hakk’ın isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk hâlinde görünmesi kesret, bu çokluğun hakîkî bir varlığı olmadığını kavrayıp var olarak sadece Hakk’ı görmeye vahdet denir. Vahdette kesret: cem makamı “ herşey ona döner mertebesi.

Kesrette vahdet: tefrika.”¹⁰¹

¹⁰⁰ Özön, *a.g.e.*, s. 436.

¹⁰¹ Uludağ, *a.g.e.*, s.309.

Kesret konusunda en meşhur telmîh dîvân edebiyatı'nda sıkça kullanılan Hızır-İskender hikayesidir. Hızır, zulûmât ve dağları (kesret) geçip âb-ı hayata (vahdet) ulaşmayı başarmış; ancak İskender bunu başaramayıp kesrette kalmıştır. Kesretten kurtulabilmek için varlıkların hakîkatine ulaşmaya çalışmak, zâhirlerinin bir görüntüden ibâret olduklarını, aslında âlemde birlikten başka bir şeyin var olmadığı sırrını bilmek gerekir.

Kesret, sadece bâğ-ı kesret tamlaması içinde kullanılmıştır. Burada kast edilen dünyadır. Buradan kesret için dünyanın bir benzetmelik olarak kullanıldığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

‘Arşa-i ‘aşkıñda pek merdânedir kemter kuluñ

Lık yokdur vahdete keşretle imkân ağlarım

G 24/5

Bu eksik kulun senin (Hakk) aşkının meydanında çok merttir, cesurdur, ne yazık ki kesretle vahdete (ulaşmanın) imkân(ı) yoktur ona ağlarım.

Vahdete kesretle ulaşılmaz. Varlığın, eşyanın aslında bir olduğunu görebilmek gerekir. Ben bunu göremedim dolayısıyla kesrette kaldım onun için ağlarım diyor, şairimiz. Varlıktaki vahdâniyeti göremedikten sonra aşk meydanında pek merdâne bir pehlivan gibi olmanın önemi yoktur, bu vahdete ulaştırmaz. Gönül sahasında merdâne olmak, kesreti vahdet olarak görmek gerekir diyor, şairimiz.

Keşf

Sözlük anlamı: “1. Açma, meydana çıkarma. 2. Gizli bir şeyi bulma. 3. Bir sırrı öğrenme. 4. Olacak bir şeyi önceden anlama. 5. Tanrı tarafından ilham olunma. 6. Bir

yapıya harcanacak giderin hesaplanması. 7. Askerin gideceği yerin önceden anlaşılması için yapılan hareket.”¹⁰²

Keşf, “perdenin ötesindeki gaybî hususlara ve hakîkî şeylere, bunları yaşayarak ve temâşâ ederek vâkıf olmak”tır.¹⁰³

Sırrî, keşf kelimesini dört ayrı beyitte kullanmıştır. Bunların ikisinde aynı mısrayı tekrarlamıştır: râz-ı dili keşf etmek. Diğer ikisinde ise nikâbî keşf etmek ve manayı keşf etmek olarak kullanılır.

Nikâbî keşf etmek, örtüyü ortadan kaldırmak anlamıyla kullanılmış olup aşk erbâbı için başka cilveler (tecellî) göster anlamındadır. Râz-ı dili keşf etmek olarak kullanılan iki beyitteyse keşf kelimesinin sırr ile beraber kullanıldığını görüyoruz. Sırr, açığa vurulmaz. Nitekim beyitte râz-ı dili keşf edip başka kimseye söylemem, deniyor. Diğer beyitte ise gaybî bir hususu temâşâ ederek onun hakîkatini bilmek anlamıyla kullanılmıştır. Sırrî'nin kullanımına göre keşf ayrıca, açmak, sırrı açmak, örtüyü açmak, açıklamak, başkasına bildirmek ve manayı anlamak anlamlarına gelmektedir.

Erbâb-ı ‘aşka cilve-i diğer mükerrer et

Keşf et nikâbını yeri göğü münevver et

Ta 3/I/3-4

Şair, aşk erbâbına başka bir cilvenin (tecellî) mükerrer edilmesi, gösterilmesi gerektiğini söylüyor. Eğer perde (örtü) ortadan kalkarsa yer ve gök aşk erbâbı için münevver olur. Aşk erbâbına başka bir tecellînin gösterilmesi (onun farklı bir tecrübe

¹⁰² Özön, *a.g.e.*, s. 436.

¹⁰³ Uludağ, *a.g.e.*, s.310.

yaşamayı) onun için örtünün ortadan kaldırılmasıdır. Böylece o, yeri ve göğü nurlanmış (münevver), aydınlık bir tecellîgâh olarak görebilir.

Mest-Mestâne (mestâne-i rûz-ı elest, mest ü harâb, nergis-i mest, nergis-i mestâne, mest-i mey-i aşk, mest-i ferah-câm, mest-i elest-i çeşm, çeşm-i mest, mest-i bî-bâk, mest-i bî-pâk, mest-i istiğnâ-ı aşk, mest-i aşk, mest ü hayrân, bâde-i bezm-i ezel mestânesi)

Sözlük anlamı: “Sarhoş. Keyif hâlinde.”¹⁰⁴

Kuşeyrî Risâlesi'nde ve Ömür Ceylan'ın *Tasavvufî Şiir Şerhleri*'nde mest, bir kavram olarak yer almamaktadır. “Sekran, aşkın, âşıkın bütün varlığına hakim olması, iliklerine işlemesi. *Mest ü Harab*¹⁰⁵: Sarhoşluğa gark olmuş, aşk denizine batmış... *Nim-mest*: Yarı sarhoş. (tas.) istiğrak hâlinde kendine gelme veya istiğraka yüz tutma.”¹⁰⁶

Sırrî, bu kelimeyi genellikle bir şeyden dolayı mest olmak biçiminde kullanır. Şairimizin kullanımlarına dayanarak mest kavramını şu şekilde açıklamak mümkündür: yerinde duramamak, bî-sükûn ve dîvâne olmak, Ene'l-Hakk veya peygamberin neşesiyle mest olmak, bâdeden mest olmak, hayrân olup mest olmak, sevgilinin nergis gözlerinden dolayı mest olmak, aşktan müstağni olmak, aşkın kokusundan mest olmak, kimi zaman da mest eden kişi veya şey.

Mest kelimesi, etken ve edilgen olmak üzere iki farklı kullanıma sahiptir. Nergis-i mestâne ve çeşm-i mest gibi tamlamalar içinde etken bir anlama sahip olup mest eden anlamında kullanılır. Diğer tamlamalar içinde ise bir şeyden veya kişiden dolayı mest olmak anlamında olup edilgen bir çatıya sahiptir. Bunların dışında zıt gibi görünen iki

¹⁰⁴ Özön, *a.g.e.*, s. 521.

¹⁰⁵ Asıl metinde “mest-i harab” olarak yazılmıştır; ancak “mest ü harab” şeklinde olmasının daha uygun olacağına kanaat getirdik.

¹⁰⁶ Uludağ, *a.g.e.*, s.361.

kullanımı daha vardır: ilki, aşktan dolayı mest olmak; ikincisi, aşktan müstağnî olmak. Aşağıda açıklamasını yapacağımız beyit ilk anlama örnek olduğu için burada ikinci anlam için örnek bir beyit vermekle yetineceğiz:

Mest-i istignā-yı ‘aşkız defteriñde zāhidā

Hall kıl fihristden dībāceden de ādımız

G 14/6

Mest kelimesi daha çok aşk ile ilgili kelimelerle birlikte bulunur. Bu bağlamda elest, rûz-ı elest ve bâde, cām gibi kelimelerle beraber kullanılır. Bu kelimelerin bir arada kullanılmaları, mest kelimesinin çoğunlukla tasavvufi bir anlam yüklendiğini gösterir.

İçmişiz cām-ı elestiñ bādesin mestāneyiz

‘Aşk sevdasıyla her dem bî-sükûn dîvāneyiz

Te 1/II/1-2

Cām-ı elest bādesini içmişiz, mestāneyiz; aşk sevdasıyla her zaman sükûnsuz dîvāneyiz.

Şair, bu beyitte elest bezminin şarabını içtik, diyor. Elest bezminin şarabını içmiş olmak vuslata ermektir. Vuslata erdiği için de âşık; mest, sarhoş olmuştur. Bu sarhoşluk onun tüm vücûduna işlemiştir. Âkıl, irâde ve ef’âl ortadan kalkmıştır. Âşık, aşk sevdasıyla dolmuş ve bu yüzden de daima dîvâne gibi kararsızdır. Artık onun için sükûn yoktur.

Rızâ (bâb-ı rızâ, rızâ bâbı)

Sözlük anlamı: “1. Hoşnutluk, memnunluk. 2. Râzı olma, peki deme. 3. İstek, kendi isteği. 4. Tanrının yazdığına boyun eğme.”¹⁰⁷

“Rıza, başlangıç itibariyle kulun çalışması ile elde edilir. Bu duruma göre makamlar sınıfına girer, sonu itibariyle hâller sınıfına girer, onun için kazanılan bir şey değildir.”¹⁰⁸ Alıntudan da anlaşıldığı gibi rızâ konusunda sûfiler arasında bir ihtilâf vardır. Kimine göre hâl, kimine göre ise makâmıdır. Alıntıladığımız metin ise bu iki görüşü birleştirmeyi amaçlamaktadır.

Rızâ'nın iki türü vardır: Allah'ın kuldân râzı olması ve kulun Allah'tan râzı olması. Râziyye ve marzîyye mertebesi denen bu mertebe en yüksek mertebe olarak kabul edilir. Bu durumda kul, Allah'tan gelen her şeyi kendisi için en hayırlı olan addeder ve hiçbir belâya tahammülsüzlük göstermez.

Rızâ kavramı, sadece bâb-ı rızâ tamlaması içinde kullanılmıştır. Beyitlerin birinde bâb-ı rızâ ve bezm-i muhabbet tamlamaları aynı şeye delâlet eder bir biçimde kullanıldığı için bu iki tamlamayı denkmişler gibi kabul etmek mümkündür. Dolayısıyla muhabbet, rızânın benzetmeliği olarak kullanılmıştır, denebilir.

Tevekkül rāhber teslīm hem-ser bī-ser ü bī-pā

Gelipdir bekliyor bâb-ı rızâyı Sırrî-i şeydā

Muaşşer 1/V/9-10

Sırrî Hanım, dört beyitte rızâ kavramını kullanmış olup bu beyit dışındaki diğer iki beyitte de kelimeyi rızâ kapısı terkibi içinde kullanmıştır. Şairimiz bu beyitte tevekkül,

¹⁰⁷ Özön, *a.g.e.*, s. 712.

¹⁰⁸ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s.336.

teslîm ve rızâ kelimelerini beraber kullanıyor. Bu üç kelime de birbiriyle bağlantılı olup tasavvufun önemli kavramlarından ve sâlikin taşıması gereken hasletlerdendir. Tevekkül ve teslîm bir yönüyle rızâyı açıklar mahiyette olup onun öncülleri olarak kabul edilebilir. Sırrî, kendini şeydâ olarak tanımlıyor, rehberi tevekkül; eşi, arkadaşı teslîm olup rızâ kapısında başsız ve ayaksız yani irâdesiz, fiilsiz kendini tamamiyle bırakmış (Allah'ın irâdesine) bir hâlde bekliyor. En üst makâm olan rızâ makâmında beklediğini, tasavvufta derecesinin çok yüksek olduğunu vurgulamaktadır.

Sabr (sabr u şekîb)

Sözlük anlamı: “Başa gelen acı şeye diş sıkıp dayanma. 2. Gelecek veya olacak bir şey için acele etmeden bekleme.”¹⁰⁹

Kuşeyrî'ye göre sabr iki türlüdür:

“Sabrın iki nevi olduğunu bilmek icap eder: Âbidlerin sabrı, âşıkların sabrı. Âbidlerin sabrının en güzel şekli (sabrın şikayetten ve sabr hâlinin zâil olmasından) mahfûz olmasıdır, âşıkların en güzel sabır şekli (ızdırabın artıp Hakk'a vuslatın çabuklaşması için sabrın) terk edilmiş olmasıdır. (Âbidde sabr şarttır, âşıkın vuslattan sonra sabra ihtiyacı yoktur.)”¹¹⁰

Kuşeyrî, sabrı tasavvufta makâm ve hâller bölümünde ele almaktadır. Sabr, tasavvufta sâlikin edindiği bir makâmdır. Kulun ve âşığın sabr anlayışları farklı olup âşığın sabrı vuslatı hızlandırmak içindir.

Nitekim şairimiz sabrı iki farklı şekilde kullanır: kimi yerlerde sabr etmek gerekir, sabırlı olunmalı diye kullanırken kimi yerlerde de sabr etmenin güçlüğünden söz eder. Elimizdeki *Dîvân*'da sabr, karâr ve şekîb kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır. Sırrî sabrı,

¹⁰⁹ Özön, *a.g.e.*, s. 722.

¹¹⁰ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 330.

tahammül, cefâya katlanmak şeklinde de kullanmıştır. Aşka düşmüş olanda sabr bulunmaz, kanâat mülkünün sultanı sabr edenlerdir gibi yargılar Sırrî'nin sabr bahsinde kullandığı ifadelerdir.

Şabr ile bizler kanâ'at mülkünüñ sultanyız

Fakr ile bâb-ı rızada bende-i fermânyız

Te 2/V/1-2

Şair, beyitte kanâat mülkünden söz etmektedir. Tasavvufta önemli kavramlardan biri olan kanâatı bir mülk/memleket olarak tasavvur etmiş ve bu mülkün sultanının bir özelliği olarak da sabr ehli olmak gerektiğini vurgulamıştır. Fakr, rızâ, kanâat ve sabr gibi kavramlar bir sâlikte bulunması gereken mühim hasletler olup beyitte bir arada kullanılmıştır. Rızâ, kanâat mülkünün kapısı olarak tasavvur edilmiş olup onun bendesinin bir özelliği olarak da fakra işaret edilmiştir. Beyitte ayrıca, kanâat ve rızâ birer mekân olarak düşünülmüşken sabr ve fakr ise birer nitelik olarak düşünülmüştür.

Sırr (hakikat sırrı, sırr-ı Hudâ, sırr-ı feyz-i Rabbânî, ârif-i sırr-ı ehemm, gevher-i sırr-ı Hudâ, sırr-ı aşk, sırr-ı vahdet, gönül sırrı, leb sırrı, sırr-ı Hakk, mahrem-i sırr-ı Hudâ, sırr-ı ezel mahremi, ârif-i sırr-ı ezel, esrâr-ı aşk, vâsıl-ı esrâr-ı Hakk, vâsıl-ı esrâr-ı zât, esrâr-ı hakikat, nokta-i esrâr, küntü kenz esrârı)

Sözlük anlamı: "1. Gizli söz, gizli iş. İnsan aklının ermediği Tanrı hikmeti."¹¹¹

"Gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlara, tasavvufi duygular ve bilgilere sırr denir."¹¹² Tasavvufi edebiyat içerisinde çok önemli bir

¹¹¹ Özön, *a.g.e.*, s. 756.

¹¹² Ceylan, *a.g.e.*, s.278.

kavram olan sırr ile ilgili olarak Kuşeyrî'de çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte verdiği şu bilgi önemlidir:

“Muhtemeldir ki, sır da ruh gibi beden kalıbına tevdi edilmiş bir latifedir. Sufilerin esasları ve prensipleri, sırrın müşahede (uluhiyyeti seyr ve temaşa) mahalli olduğunu icap ve ifade etmektedir. Nitekim ruhlar aşk ve muhabbet, kalpler ise irfan ve marifet mahâllidir(...) Sufilerin ıstılahlarına ve esaslarına göre sırrın ruhtan daha latif, ruhun da kalpten daha şerefli olması icap etmektedir.”¹¹³

Görüldüğü gibi sırr, ruh ve kalp sıralaması vardır ve sırr bunların en yüksek mertebesi olarak kabul edilir. Bu kavramla ilintili olarak bir de sırr-ı ezel kavramı vardır. “Sırr-ı ezel; mümkün varlıkların hakikatlerinin, Hakk Te‘ala’nın ezeli ilminde, istidadları ve edinebilecekleri keyfiyeti temenni edip o hâl üzere bu ayn alemine gelerek değişik tür, nitelik ve renklere (niceliklere) bürünmeleridir.”¹¹⁴ Bu kavram şairimizin en çok kullandığı kavramlardan biridir. Sırrî'nin isminin geçtiği mahlas beyitleri dışında tam yirmi yedi yerde sırr ve esrâr kavramları kullanılmıştır.

Sırr-ı Hudâ, sırr-ı feyz-i Rabbânî, sırr-ı ehem, sırr-ı aşk, sırr-ı vahdet, gönül sırrı, (sevgilinin) lebinin sırrı, hakikat sırrı, sırr-ı Hakk, sırr-ı ezel, esrâr-ı zât, nokta-yı esrâr, ‘küntü kenz’ esrârı gibi terkipler içinde kullanılan sırr veya esrâr üç beyitte de yalın hâlde sırr olarak kullanılmıştır. Görüldüğü gibi bu kavram daha çok Allah ile ilgili olarak, onun sırrı olarak kullanılmaktadır.

Sırrî'nin kullanımlarından yola çıkarak sırr hakkında şu yargılarda bulunmak mümkündür: sırrın, âkıl ile anlaşılması güçtür, anlayan kişi ise karâr sahibi olur. Sırr, nihân bir nükte olup onu ancak hum-hânedede hummâr sahibi olan bilir. Sırr, korunması

¹¹³ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 223-4.

¹¹⁴ Ceylan, *a.g.e.*, s. 278.

gereken bir gizdir, başkasına açıklanmaz ve gönülde gizli tutulur. Sırta ancak vicdandan “jeng-i alâyik” temizlenirse ulaşılabilir ve sır ârif olan kişinin dil curadânında bulunur.

Sırr kavramının kullanımlarında çoğunlukla tasavvufî anlam ön planda olup akla karşı irfân öne çıkarılır. Sırr söz konusu olduğunda daima perdeli ve imâlî bir söyleyiş göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu kavramın ne olduğu ile ilgili kesin bir bilgi vermek kavramın şiirlerdeki tanım ve kullanımlarına aykırı olur. Sırr kavramının ne olduğunu bilmek yerine genellikle sırta vâsıl olmak, onun ârifi olmak veya ona mahrem olmak ifadeleri kullanılır. Bu bağlamda sırrın elle tutulamayan, tarifi güç ve bir perde arkasında gizli olduğunu belirtmek yerinde olur. Bu kavram için düşünülebilecek yegâne benzetmelik, perde kelimesidir.

Sonuç olarak sırrın kişisel bir temâşâ veya deneyim olduğunu vurgulamak gerekir. Herkesin sırrı farklı olup sadece kendisi için bir anlam ifade edeceğinden dolayı sırrı fâş etmemek gerekir. Aksi hâlde sır, sırr olmaktan çıkmış olur ki bu da hiçbir mutasavvıfın arzulayacağı bir şey değildir.

Metâ‘-ı ‘aşk kâdrin biñde bir bilmez gel ey kâmil

Hakîkat sırrını fehm ede bilmez her olan ‘âkil

Ta 5/VII/1-2

“Ey kâmil, aşk metâsının kâdrini binde bir (bin kişiden biri) bilmez, her âkıllı olan hakîkat sırrını anlayamaz.”

Kâmil olan mürşid aşkın kâdrini, onun ne kadar değerli olduğunu bilir. Tasavvuf yolu zor bir yoldur. Bu yola çıkan her sâlik başarılı olup kemâle eremez. Bin kişiden biri ancak buna ulaşır ve sonunda aşk metâsının kâdrini bilir hâle gelir. Böyle insânlar

hakîkatın sırrına ermiş olur. Burada âkıllı olan ve ârif olanlar arasında da bir ayrıma gidildiği görülür. Hakîkatın sırrı âkılla anlaşılabilir ancak irfân ile anlaşılabilir. Hakîkat sırrı, Hakk tarafından kullarına verilmiş bir ihsân olup Allah'ın bir sıfat tecellisi olarak görülebilir. Allah'ın sıfatları da âkıllı olanın değil ârif olanın kalbine tecellî eder. Şair, hakîkat sırrının tecellisine mazhar olan ve aşkın kadrini bilen ancak kâmil insân olabileceğini şiirsel bir tarzda dile getirmektedir.

Sûret (âyîne-i sûret-i ruhsâr)

Sözlük anlamı: “1. Dıştan görünen şekli. Kılık. 2. Dış görünüş. 3. Surat, yüz. 4. Gidiş, yol. 5. Resim. 6. Nüsha, kopya.”¹¹⁵

Sûretâ ise görünüşte, zâhiren gibi anlamlarda kullanılır. Nitekim tasvîr ve tasavvur aynı kökten olup resim, tasarlanan şey demektir. Bu gibi kullanımları olan sûret kelimesi, bir şeyin aslî olmadığını, başka bir şeyin benzeri veya başka bir şey için mecâz olduğunu belirtmek için kullanılır. Tasavvufta da sûret, insân-ı kâmil yerine kullanılır. “Allah insânı kendi suretinde yarattığından kâmil insân Hakk'ın suretidir. Çünkü hak, bütün isim ve sıfatlarıyla en mükemmel biçimde onda tecellî etmiştir. Bu yüzden o yeryüzünde Allahın hâlifesi (nâibi, vekili) olmuştur. Kâmil insâna sahib-i sûret, sâhib-i ahd adı da verilir.”¹¹⁶

En mükemmel insân Hz. Muhammed olduğu için ona sûret-i Hakk adı verilir. Allah'ın bütün isim ve sıfatları insânda tecellî eder, ve en güzel, en mükemmel biçimiyle de Hz. Muhammed'de tecellî eder. “Tasavvuf ıstılâhı olarak sûret-i Hak, vücûb ve imkân denizini kendisinde toplamış olan hakîkat-ı Muhammediye'den kinâyedir. Sûret-i İlah ve

¹¹⁵ Özön, *a.g.e.*, s. 766.

¹¹⁶ Uludağ, *a.g.e.*, s.480.

insân-ı kâminden ibarettir. Suret-i Rahmân dahi aynı anlamdadır.”¹¹⁷ Bu açıklamardan yola çıkarak insân-ı kâmil ve Hz. Muhammed’in sûret kavramının benzetmelikleri olduğu söylenebilir.

Sırrî, bu kavramı beş beyitte kullanmıştır: ikisinde şeklen, zâhiren anlamında birinde şekil; birinde yüz ve birinde ise yukarıda açıkladığımız tasavvufî istilâh olan gerçek anlamıyla. Ayrıca âyîne-i sûret-i ruhsâr tamlamasında da sûret kavramının kullanıldığı görülür.

Gösterir ‘âlemi biñ şüret ile çeşmimde

Seniñ cevriñle dil âyinesi mekşür olalı

Ta 15/IV/4-5

Senin cevrinle gönül aynası kırıldığından beri (gönül aynası), âlemi gözümde bin suret ile gösterir. Sevgili, âşığa cevri u cefa etmektedir. Bundan dolayı âşğın gönül aynası kırıktır. Bilindiği gibi kırık ayna herhangi bir nesneyi birden fazla göstermektedir, daha doğrusu ayna kaç parçaya bölünmüşse nesnenin görüntüleri de o kadar olmaktadır. Âlem, bin sûret ile gösterildiğine göre gönül aynası da bin parçaya bölünmüştür. Birlik vahdeti, çokluk ise kesreti simgeler. Bir parça halindeyken âlemdeki vahdeti gösteren gönül aynası bin parçaya bölündükten sonra âlemdeki kesreti gösterir. Buradan şu sonuca varmak mümkündür: şair, vahdetten kesrete düşmüş, bundan dolayı da sevgiliye sitem etmektedir.

Şükr

Sözlük anlamı: “Görülen iyiliğe karşı memnunluk gösterme.”¹¹⁸

¹¹⁷ Ceylan, *a.g.e.*, s.280.

Teşekkür ile aynı kökten gelen şükür kendisine yapılan bir iyiliğe karşılık iyilik yapana teşekkür etmektir. Allah'ın verdiği nimetlere karşılık Allah'a teşekkür etmek de şükürdür. "Tahkîk ehli olanlara göre şükürün manası ihsanda bulunanın nimetini ona boyun eğerek itiraf etmektir. Bu görüşe göre Hakk Taala'ya hakikat yolu ile değil de mecâz yolu ile şekur (çok şükreden) sıfatı verilir ve bu "Allah kullarının şükürüne sevap verir." manasını ifade eder. Buna göre "şükürün karşılığı şükür" adını alır."¹¹⁹ Aslında şükürün de mertebeleri vardır. Bunların en yükseği ise şükre şükürdür. Bu durumda kul Allah'a kendisine şükretme yeteneği ve irâdesi verdiği için hamd ü senâda bulunur. "Şükürde üç esas vardır: ilim, hâl, amel. Nimeti bilme, nail olunan nimetten ötürü sevinme, nimete karşılık olarak yapılması gerekeni dil, beden ve kalp ile yerine getirme."¹²⁰

Tasavvufta her hâl üzere şükretmek esastır: Çünkü sâlik Allah'ın daima kendisi için en hayırlı olanı yaptığını bilir. Dolayısıyla her hâline şükreder.

Sırrî Hanım da bu kavrama önem vermiş ve şair kardeşi İffet Hanım ile beraber şükür redifli bir gazel yazmıştır. Bu gazel dışında şükür kelimesini sadece bir beyitte kullanmıştır.

Çeşm ü zülfü zümre-i 'uşşâkı şalmış hayrete

Bir kemân ebrüdan oldu çok şükür irşadımız

G 14/3

¹¹⁸ Özön, *a.g.e.*, s. 794.

¹¹⁹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s.314.

¹²⁰ Uludağ, *a.g.e.*, s. 503.

Gözü ve saçı âşıklar zümresini hayrete salmış bir kemân ebrûdan oldu irşâdımız, çok şükür.

Şair, sevgilisini, tarif etmekte ve ondan dolayı kendisine verilen nimete şükretmektedir. Bu güzel, onun irşâda erişmesine vesîle olmuştur. Şair, bundan dolayı müteşekkirdir. Nimeti ve nimeti vereni bilip nimetten dolayı münime şükrediyor.

Tecellî (nâr-ı tecellî, tecellî-i hüviyyet, îmâ-ı tecellî, tecellî-i cemâl, tecellîyât-ı Hakk)

Sözlük anlamı: “1. Görünme. 2. Tanrı kudret ve sırrının kişilerde ve eşyada eserinin görünmesi. 3. Tanrı lütfuna uğrama.”¹²¹

“Gaypten gelen ve kalpte zâhir olan nurlar, görünmeyen kalpte görünür hâle gelmesi manalarına gelen tecelli, Cenab-ı Hakk’ın bazan fiilleri bazan sıfatları, bazan da zâtı ile zuhuru şeklinde vuku bulur.”¹²² Tecellî kavramı, tasavvufî kavramlar arasında en önemli olanlardan ve tasavvuf düşüncesinin üzerine binâ edildiği anlayışlardan biridir. Tecellî, kul için bir lütûf olduğu kadar bir sıkıntıdır da; çünkü Hakk’ın tecellisine katlanmak oldukça güçtür hatta imkansızdır. Nitekim Allah’ın Tûr Dağı’nda Musa’ya görünmesi karşısında Musa dayanamamış ve düşüp bayılmıştır.

Tecellî’nin türleri şunlardır:

“Zatî Tecelli: İlahî zâtın, zâtı için tecelli etmesi. Sıfat Tecellisi: Allah’ın sıfatlarından birinin kulunun kalbinde zâhir olması. İsim Tecellisi: Allah’ın isimlerinden birinin kulunun kalbinde zâhir olması. Fiil Tecellisi: Allah’ın fiillerinden bir fiilin kulunun kalbinde zâhir olması. Allah’ın fiil tecellisine mazhar olan alemdeki bütün fiilleri Hak’tan bilir. ‘La faile illallah’ der”¹²³

¹²¹ Özön, *a.g.e.*, s. 827.

¹²² Ceylan, *a.g.e.*, s.281.

¹²³ Uludağ, *a.g.e.*, s.515.

Ömür Ceylan ise tecelli türlerini Tecell-i Zât, Tecelli-i Sıfat ve Tecelli-i Ef'âl olmak kaydıyla üç olarak verir.¹²⁴

Sırrî, tecellî kavramını nâr-ı tecellî, tecellî-i hüviyyet, imâ-ı tecellî, tecellî-i cemâl ve tecellî-yât-ı Hakk tamlamaları içinde kullanmıştır. Bu kullanımlarda tecellî, görünme, görünüşler ve zâhir gibi anlamlara gelir. Tecellî kavramı, daha çok Hz. Musa ve Tûr Dağı bağlamında kullanılmıştır. Tecellînin benzetmelikleri olarak Tûr Dağı, cemâl ve yüz kelimeleri alınabilir.

Gönlümüz nâr-ı tecellî ile pür-nûr olalı

Cismimiz pertev-i envâra yanıp Tûr olalı

Ta 15/1/1-2

Yukarıdaki beyitte gönlün tecellîgâh olduğu ve tecellînin bir nûr şeklinde zâhir olduğu için gönlü nûrle doldurduğu anlatılıyor. Gönlüne tecellî ateşi düşen kişinin cismi de Tûr misâli nûrun ışığına dayanamaz ve yanar. Âşığın gönlü Tûr gibi Hakk'ın tecellîsine (burada Tecellî-i Zât) mazhar olmuş ve buna dayanamamıştır.

Terk (terk-i 'âr, terk-i zîver, terk-i kısâs, terk-i edeb, terk-i dünyâ, terk-i güzîn)

Sözlük anlamı: "1. Bırakma, koyuverme, salıverme. 2. Vazgeçme. 3. Boşanma. 4. Bakmama, ihmal etme. 5. Olduğu hâlde bırakma."¹²⁵

Süleyman Uludağ terkin dört şekli olduğunu söyler:

"a) Terk-i Dünya: Zahid bütün dünya nimetlerini; malı ve mülkü ahiret için terk eder. b) Terk-i Ukba: Arif cenneti ve oradaki nimetleri ilahi temaşa için terk eyer. c) Terk-i Hestî: Ssâlik kendi varlığını

¹²⁴ Ceylan, *a.g.e.*, s.281.

¹²⁵ Özön, *a.g.e.*, s. 852.

da terk ederek Hak'ta fani olur. d) Terk-i Terk: Kâmil ârif terki de terk eder, aklında ve zihninde terk diye bir kavram kalmaz."¹²⁶

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi terkin dört mertebesi vardır ve bu dört mertebeyi gerçekleştiren kişilere dört ayrı isim verilir. Bunlar arasında aşağıdan yukarıya zâhid, ârif, sâlik ve kâmil ârif diye bir sıralama vardır. İffet Hanım'ın da iki beytini sayarsak (Bu iki beyit Sırrî Hanım'ın İffet Hanım ile ortak yazdıkları bir gazel içinde olup bu, *Sırrî Hanım Dîvânı*'nda yer almaktadır.) Şairimiz terk kavramını on iki yerde kullanmıştır. Bu kullanımların çoğunda terk-i dünya kast edilir ve bunu gerçekleştiren şahıs da zâhiddir.

Cihân cāy-ı belâdır terkini kıl odlara yanma

Şunar âb-ı hayâtı zehr-i kâtildir şağın kanma

Ta 12/9/1-2

Örnek olarak verdiğimiz yukarıdaki beyitte de cihânın terk edilmesi tavsiye edilmektedir. Dünya belâ yeridir. Güzelliğinin altında (âb-ı hayat sunar.) aslında o, öldürücü bir zehirdir. Ona kanmamak gerekir. Bu da zühdce bir tavır olup terk-i dünyayı salık vermektir.

Tevekkül (tevekkül keştisi, bahr-ı tevekkül)

Sözlük anlamı: "İşi Tanrıya bırakıp kadere razı olma, güvenme."¹²⁷

Tevekkül genellikle Allah'a güvenme, ondan gelene ve gelecek olana rızâ gösterme manasında kullanılır. "Tevekkül, neticenin hasıl olması için lüzumlu tedbirler

¹²⁶ Uludağ, a.g.e., s.525.

¹²⁷ Özön, a.g.e., s. 862.

alındıktan ve sebeplere tevessül edildikten sonra tedbir ve tevessülün kifayetini Allah'tan beklemektir.”¹²⁸

Tevekkülde esas olan, her hâlde Allah'a güvenmektir. *Kuşeyrî Risâlesî*'nde geçen şu cümle tevekkül anlayışını çok iyi izâh eder: “Allah'ın huzurunda, gassalın önünde cenaze gibi iradesiz ol.”¹²⁹ Burada anlatılmak istenen kalben Allah'ın yaptıklarının tümüne karşı tevekkül hâlinde bulunmaktır.

Tevekkül kavramının içinde geçtiği üç beyitten ikisinde tevekkül, bahr ve ummân ile ilintili olarak kullanılmış olup birinde denize, diğesinde de gemiye benzetilmiştir.

Biz tevekkül keştisin şaldık hülüş ile yeme

Çatreveş geşt eyleyip ‘ummâna erdim çok şükür

G 13/7

Biz tevekkül gemisini ihlâs ile denize saldı, katre gibi dolaşıp ummâna erdim, çok şükür. Ummân, Hakk'a ulaşmadan kinâyedir. Ancak ihlâs ile tevekkül edildiğinde Allah'a ulaşılabilir. Şair de bunu yaparak amacına ulaştığını ve bundan dolayı da şükrettiğini söylemektedir.

Uzlet

Sözlük anlamı: “Bir tarafa çekilip kendi kendine تنها oturma.”¹³⁰

“Halka karışmamak, onlardan ayrı yaşamak, inzivaya çekilmek. (Tasavvufta) günaha girmek, daha çok ve daha ihlaslı ibâdet için toplumdaki ayrılıp ıssız kimsesiz yerlere çekilmek, tek başına yaşamak(...) Mutasavvıfların uzletten maksatları ihtiyaçtan fazla toplumda kalmamak, laklakıyatla zaman geçirmemek, boş zamanlarda bir köşeye (künc-i inzivaya) çekilerek ibâdet ve tefekkürle zamanı

¹²⁸ Uludağ, *a.g.e.*, s.532.

¹²⁹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s.303.

¹³⁰ Özön, *a.g.e.*, s. 879.

değerlendirilmiştir. Fakat bazı dervişler ömür boyu toplumun dışında kalmışlar, çilehane ve mağaralarda yaşamışlardır.”¹³¹

Sâlik için halktan ayrı olmak gerekli bir özelliktir. Ama önemli olanı halktan fiziksel olarak ayrı kalarak yaşamak değil; fakat halk içindeyken Hakk ile beraber olmak ve bu sûretle halktan ayrı kalıp onlardan ayrı yaşamaktır.

Kuşeyrî uzletin âdâbını şöyle açıklar:

“Evvela şeytan vesvese ve desise ile azdırmazın diye tevhid akidesini sapasağlam muhafaza edecek ilimleri tahsil etmek, sonra işi muhkem bir esas üzerine bina etmek için farzları eda etmeye yarayan şer‘i bilgileri öğrenmektir(...) Ârif, kâin ve bâin (birlikte ve ayrı) olan kimsedir, yani zâhiren hâlk ile beraber bulunduğu hâlde sırren onlardan ayrı olan kimsedir.”¹³²

Sırrî, uzlet kavramını yalnızca iki beyitte kullanmıştır. Bunun sebebi belki de bu kavrama anlamca çok benzeyen zühd kavramını tercih etmesidir.

İftirâk-ı dil-rübâdan ‘uzlet el verdi baña

‘Uzlet içre gence erdim devlet el verdi baña

G 1/1

Sevgilinin ayrılığından uzlet el verdi bana, uzlet içinde hazineye erdim, devlet el verdi bana.

Üstâd (Mürşid, Şeyh, Pîr) (pîr-i mugân, der-i pîr-i mugân, tekye-i pîr-i mugân, dergeh-i pîr-i mugân)

¹³¹ Uludağ, *a.g.e.*, s.543.

¹³² Kuşeyrî, *a.g.e.*, s.240.

Sözlük anlamı: “1. Öğretmen, eğitmen. 2. Herhangi bir alanda en bilgili kimse. 3. Usta.”¹³³

Yaşlı, ihtiyar, önder, yol gösterici gibi anlamlara da gelir. Tasavvufta ise şeyhin anlamı şudur: “a) Nefsinden fani Hak’ta baki veli, Hak dostu b) Tâiblere rehberlik etmek ve onları irşad etmek ehliyetine ve liyakatına sahip olan insân-ı kâmil, rehber, delil, mürşid.”¹³⁴

Tasavvufta şeyhe karşı sonsuz bir hürmet ve bağlılık vardır. Şeyhe hiçbir zaman itirazda bulunulmaz, ondan şüphe dahi edilmez. Zira bir şeyhe karşı itaatsizlikte bulunan ya da ondan şüphe eden kimse o şeyhten bir daha istifâde edemez.

“İrşad ehli, ilmi tecelli mertebesinden aynı tecelli payesine çıkmış yani ilmen tahakkuktan sonra aynen mütehakkık olmuş kimselerdir. Hakk’a davetleri cihetinden müezzine, tabi olunmaları ve örnek alınmaları açısından imama benzerler. Mürşid-i kâmil ism-i hidayetin mazharı ve emr-i hidayetin suretidir. Onun teveccühü bütün nesnelere var oluşunu sağlayan Hakk’ın yüzüne dayanması hasebiyle sağlam ve dosdoğrudur. Ona biat Resul’e ve Resul’den Hakk’a biat etmektir ki ‘el ele el Hakk’a’ demek budur.”¹³⁵

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi şeyhe itâat ve bağlılık sâlik için elzemdir. Hakk’a ulaşmanın yegâne yolu bir şeyhe bağlı olmak ve onun isteklerini yerine getirmektir.

Sırrî, tarikatı hasebiyle mürşid kavramıyla Abdulkâdir Geylânî Hazretleri’ne ve bir beyitte de Hz. Ali’ye gönderimde bulunur; fakat genel anlamıyla bu kavram Hz. Muhammed için kullanılır.

¹³³ Özön, *a.g.e.*, s. 882.

¹³⁴ Uludağ, *a.g.e.*, s.496.

¹³⁵ Ceylan, *a.g.e.*, s.246.

Kâm-yâb olmak için gezdiñ niçe kâşâneyi

‘Âkıbet şundu bize pîr-i muğân peymâneyi

Te 2/III/3-4

“Sonunda pîr-i muğân bize peymâneyi sundu. Biz cihânı ayaklar altına almış cihan-peymâlarız.”

Pîr-i muğân, tasavvufta kâmil mürşit için kullanılır. Peymâne ise içki kadehidir. İçki kadehinde bulunan da aşktır. Kâmil mürşid bize aşk şarabını sundu, bizi tarikatına şakird olarak aldı. Böyle olunca cihânın bizim için bir önemi kalmaz. Biz cihânı ayaklar altına alanlarız, deniliyor.

Vahdet (Tevhîd) (sırr-ı vahdet, deryâ-ı vahdet, bûy-ı vahdet, künc-i vahdet, vahdet pervânesi, âb-ı tevhîd)

Sözlük anlamı: “1. Birlik, bir ve tek olma. 2. Yalnızlık, kendi kendine kalış. 3. (Tas.) Tanrı yakınlığı, Tanrıya ulaşma.”¹³⁶

Tevhîd ise birlemek demektir. Kavram olarak genellikle tevhîd diye kullanılır ve yararlandığımız kaynaklar da bu kavramı tevhîd olarak almışlardır. Sûflere göre tevhîd, bir görmek, bir duymak yani sadece Allah’ı görmek, onu duymak anlamındadır.

“Hak fiilleriyle sâlike tecellî edince, sâlik bütün fiilleri Allah’tan görür ve “lâ fâile illâllah” der; Hak sâlike fillerde tecellî edince sâlik eşyayı ve onun sıfatlarını değil, sadece Allah’ı ve onun sıfatlarını görür, sıfattan mevsûfu temâşa eder; Hak sâlike zâtı ile tecellî edince sâlik eşyanın zâtını değil, sadece mevcûd olarak Allah’ı görür ve “lâ mevcûde illâllah” der. Vahdet-i vücûd ehlinin tevhîdi budur. Bunlara

¹³⁶ Özön, *a.g.e.*, s. 885.

fiil tevhîdi, sıfat tevhîdi, zât tevhîdi denir ki fiilde fâili, isimde müsemâyı, sıfatta mevsûfu görmekten ibârettir.”¹³⁷

Tabii ki şunu belirtmek gerekir: sâlik sadece vecd hâlinde böyle görür.

“Cenâb-ı Hakk’ın birliği, çokluk karşısı olan birlik değildir. Zirâ çokluk ve birlik yaratılmış ve sınırlanmış olana ait tabirlerdir. Hakk’ın vahdeti, yaratılmış ve sınırlanmış olanın ve hatta onların birliğinin de başlangıcı olan vahdettir ki nefy-i şirket denir... (Tevhid) zat-ı ilahiyeyi aklın tasavvur olunan, zihin ve muhayyilede tahayyül edilen herşeyden ayrı tutmadır.”¹³⁸

Vahdet-tevhid kavramı İslamda ve tasavvufta en önemli kavramlardan biri ve imânın şartlarından biridir. Tevhîd olmadan İslam dini de tasavvuf da olmaz. Kuşeyrî bu kavramı şöyle açıklar: “Alimlerin diline ve ıstılâhına göre Allah Teala’nın vahid oluşu ‘kendisini vâf ederken vaz ve ref sahih olmayan varlık’ manasına gelir, denilmiştir. Yani O öyle bir tektir ki, Ona birşey eklenmez (vaz), Ondan birşey eksiltilemez (ref).”¹³⁹

Tüm bunların yanında açıklanması gereken en önemli kavramlardan biri de şüphesiz tevhîd hâlkasıdır, çünkü Sırrî halka-i tevhîd redifli bir tevhîd kaleme almıştır. Bu tevhîd, Sırrî’nin tevhîd anlayışını açıklamaktadır. Vahdet kavramına örnek olması için bir beyit açıklamak yerine şairimizin tevhîd anlayışını açıkladığını düşündüğümüz bu şiirin tümünü açıklamaya çalışacağız.

İncelediğimiz beyitlerde vahdet, deniz ve muma benzetilmiştir. Vahdet denizinin katresine ulaşabilmek için ömr-ü nâzenîni zâil etmek gerekir. Hakk’ı fehm eden kişi vahdette kesret istemez, yani vahdet ve kesret bir arada bulunmaz. Aşağıdaki beyitte derya benzetmeliğiyle kullanılmıştır:

Yele verdiñ bu ‘ömr-i nâzenîni eylediñ zâ’il

¹³⁷ Uludağ, *a.g.e.*, s.534-5.

¹³⁸ Ceylan, *a.g.e.*, s.284.

¹³⁹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s.474.

Göñül deryâ-ı vahdet kaçresine olmadıñ nâ'il

Ta 5/III/1-2

Şu beyitte ise mum benzetmeliğiyle kullanılmıştır:

Sen çerâğ-ı ma'rifet ben vahdetiñ pervânesi

Şem'îne per yaqsam etmez fikr-i imân ağlarım

G 24/9

Halka-i Tevhîd

Bu bölümde *Dîvân*'ın ilk manzumesi olan ve bizce Sırrî'nin tevhîd anlayışını özetlemekte olduğu için büyük önemi haiz, halka-i tevhîd redifli tevhîdin tümünü açıklamaya çalışacağız.

Binâ-i şer'e bir muhkem güherdir **halka-i tevhîd**

Tarîk-i Hakk'a toğru rāhberdir **halka-i tevhîd**

K 1/1

Beyitte şeriat ve tarikattan söz edilmektedir. Halka-i tevhid, ilk mısradaki gühere benzetilmiştir. Güher, inci anlamına geldiği gibi asıl, öz anlamına da gelir. Halka-i tevhîd ile "lâ ilâhe illallah" zikrinin çekildiği zikir halkası kast edilir. Bu bağlamda halka-i tevhîd, lafzî bir unsurdur, dolayısıyla güherin ilk anlamıyla yani inci anlamıyla ilintilidir. Halka-i tevhîd, çok sağlam, parçalanamayan ya da şüpheyeye yer bırakmayan ve herkes tarafından (hem şeriat hem de tarikat ehli için) kabul edilen bir sözdür. Bu söz, inci gibi güzeldir. Güher kelimesinin diğer anlamıyla düşünüldüğünde ise şeriatın özü, halka-i tevhîddir, denmektedir.

İkinci mısradaki ise tarikatten söz edilmekte olup halka-i tevhîd tarikat için (Hakk yolu) yol gösterici bir rehber olarak tasavvur edilir. *Dîvân*'ın bu beyitle başlaması önemlidir; zira şeriat-tarikat tartışmasına son verme ve ikisinin aslında bir olduğunu gösterme çabası sezilmektedir. Sırrî, tarikatın şeriat hükümlerini olumsuzlayan bir düşünce olmadığını vurgulamaya çalışmış ve bunu da hem şeriat hem de tarikat için ortak bir itikâdı öne çıkararak yapmıştır.

Kemân-ı lâyı geçse tîr-i illâ bâğ-ı kudsîden

Alır kâm-ı dili feyz-i seherdir **halka-i tevhîd**

K 1/2

Bu beyitte bahis mevzuu olan “lâ ilâhe illâllah” yani kelime-i tevhîddir. Lâ, nefy; illâ ise ispattır. Nitekim alttaki beyitte nefy ve ispat kelimeleri kullanılmıştır. Lâ bir yaya, illâ ise bir oka benzetilmiştir. Halka-i tevhîd, bu beyitte feyz-i seherdir. Feyz, Allah'tan bir lütûftur. Seher ise günün başlangıcıdır. Feyz-i seher tamlaması ile kast edilen ise, güneştir. Bilindiği gibi, “lâ ilâhe illâllah”, kelime-i tevhîd yani Allah'ı birlemedir. Güneşin doğması ve etrafın aydınlanmasının gönle ferahlık ve huzur vermesi gibi halka-i tevhîd (kelime-i tevhîd) de gönle ferahlık ve huzur verip gönlün kâm almasını sağlar.

Kemâl-i nefy u işbâtı alınmaz kal'a-ı âheñ

Muhabbet ehline miftâh-ı derdir **halka-i tevhîd**

K 1/3

Halka-i tevhîd, bu beyitte miftâh-ı der benzetmeliğiyle kullanılmıştır. Halka-i tevhîd, muhabbet ehli için kapının anahtarı vazifesini görür. Bu kalenin anahtarı ancak

halka-i tevhîd'dir. Nefy u isbât ile kelime-i tevhîd kast edilir. Yukarıdaki beytin açıklamasında da belirtildiği gibi nefy "lâ ilâhe"dir, isbât ise "illâllah"tır. Bununla varlığı birlemek yani tevhîd anlatılmış olur. Bu kavram, halka ve daire mefhumlarından dolayı zikir meclislerine âtıfta bulunur. Demek ki, demir kaleden çıkmanın yolu zikir meclislerinde sık sık tekrarlandığı için kemâle ulaşmış olan kelime-i tevhîdden geçmektedir.

Hilâl eyler nice bî-vāyeyi bir devr-i dā'imdir

Elestî çeşmine bedr u kamerdir halka-i tevhîd

K 1/4

Halka-i tevhîd, bedr, kamer, çeşm ve devr gibi kelimeler bir arada kullanılmış olup hepsinde yuvarlaklık ya da dairesellik ortaktır. Bu beyitte vurgulanması gereken asıl nokta devrân anlayışıdır. Bilindiği gibi seyr ü sülûk esnasında sâlik, kendinden yola çıkarak Hakk'a doğru yol alır, oradan da kendisine geri döner. Böylece devir, tamamlanmış olur. Halka-i tevhîd kimi zaman bir hilâl şeklinde de düşünülebilir. Bu hareket sırasında bir nüzûl ve bir de urûc vardır. Nüzûl, Hakk'tan aşağıya doğru taayyün-i evvelde başlayıp mertebe-i ecsâmda son bulur. Daha sonra aynı noktadan yukarıya doğru nefis-i emmâreden başlayıp nefis-i kâmilede sona eren bir urûc vardır. Urûc içten yukarıya doğru olursa bu hareket hilâl şeklini, dıştan yukarıya doğru olursa daire şeklini alır. Böylece kavs-i nüzûl ve kavs-i urûc oluşmuş olur.¹⁴⁰ Bu arada bedr kelimesinin delil anlamını hatırlamak da yerinde olur.

Zer-i hâliş olur maḥv-ı vücūd eyler talebkârı

¹⁴⁰ Uludağ, a.g.e., s. 303.

Eder kâl ehlini bir nâr-ı zerdir **halka-i tevhîd**

K 1/5

Bu beyitte açıkça hâl ve kâl ehli karşılaştırılması yapılmaktadır. Halka-i tevhîd, kâl ehlinin vücûdunu mahv edip onun Hakk'ta fânî olmasını sağlar. Sûfî inancına göre âşıkların vücûtlarını mahv edip Hakk'ta yok etmeleri gerekir. Bilindiği gibi kâl ehli, filozof ve kelâmcılardır. Bunlar âkıl yolunu tercih etmişlerdir. Hâl ehli ise sûfilerin kendileri olup irfân yolunu tercih edenlerdir. Onlara göre Hakk'a kâl ile değil hâl ile ulaşılır. Hâl ise ancak tarikatla elde edilebilir.

Geçer nüh tâkı bir ân içre seyr-i lâ-mekân eyler

Hümâ-yi evc-i 'aşka bâl u perdir **halka-i tevhîd**

K 1/6

Dokuz felek, dünyanın etrafını sarar, mahlûkatı sınırlar. Mahlûkatın algısı dışında olan nüh tâkın ötesinde zaman ve mekân mefhûmu yoktur. Aşk ehli, vecd hâlinde iken bu kısıtlamaların dışına çıkar. Onlar da artık zaman ve mekânla mukayyet değildirler. Böyle olunca nüh tâk bir ân içinde geçilir. Nüh tâk geçildikten sonra zamansızlık ve mekânsızlık başlar. Dolayısıyla seyr-i lâ-mekân edilebilir. Nüh tâkı geçen, hümâ-i evc-i aşktır. Hümâ kuşu da zamansızlık ve mekânsızlık için kullanılan diğer bir simgedir. Halka-i tevhîd, hümâ-i evc-i aşkın dokuz feleği bir ân içinde geçmesini sağlar.

Ene'l-hakk neş'esiyle mest olan 'âşıklar içindir

Hücûm-ı ehl-i inkâra siperdir **halka-i tevhîd**

K 1/7

Bu beyitte politik bir tavırdan söz etmek mümkündür. Sûfiler arasında tartışmalı bir konu olan Ene'l-Hakk düşüncesi savunulmuştur. Ene'l-Hakk, bir kavram olarak Hallâc-ı Mansûr'un meşhur hikayesine göndermede bulunur ve vahdet-i vücûd anlayışı için bir mazmun olarak kullanılır. Tasavvuf düşüncesi içinde sâlik, belli bir mertebeden sonra aslında her şeyin zâhiri olduğunu, gerçekte Hakk'tan başka bir varlığın olmadığını fark eder. İnsan da diğer tüm varlıklar gibi Allah'ın çeşitli tecellîlerinden ibârettir. Tecellî oldukları için de bir görünüşler ve aslında hakikatleri yoktur. Hakk'ın tezâhürleri oldukları için Hakk'tan gelirler ve hakktırlar. Hallâc-ı Mansûr da bu hakikati dile getirmek için Ene'l-Hakk demiştir.

İnkâr ehli bu anlayışa hücum eder; fakat halka-i tevhîd, burada öncelikle zikir hâlkası olarak algılanmalıdır, bu tür saldırılara karşı bir siper vazifesi görür. İnkâr ehli sûfîlerin nazarında fıkıhçı, kelâmcı ve filozoflardır. Özellikle fıkıhçılar, bu anlayışa oldukça sert tepkiler vermişlerdir. Nitekim bu cümleden olmak üzere Hallâc-ı Mansûr'un derisini yüzmüşlerdir. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere halka-i tevhîd, aynı zamanda kelime-i tevhîd zikrinin yapıldığı zikir meclisleridir. Burada sürekli Allah'ın birliği vurgulanır ve vird hâlinde söylenir. Bu durumda inkâr ehlinin saldırılarına karşı bir siper olmuş olur; çünkü İslamda kelime-i tevhîdi söyleyenler katledilemez ve dinsizlikle itham edilemezler.

Bu yolda nice Rüstem hâke yeksân oldu hasretle

Serây-ı kurb-ı Hakk'a bir seferdir halka-i tevhîd

Bu beyitte sefer kavramı vurgulanmış olup halka-i tevhîd bir sefere benzezilmiştir. Rüstem gibi birçok kahraman bu yolda mahv olmuştur; çünkü bu, çok çetin bir yoldur. Bunlar, Hakk'a yaklaşamamışlar ve onun hasretiyle yok olmuşlardır. Ona ancak halka-i tevhîd ile ulaşılabilir. Halka-i tevhîd ise çok çetin bir seferdir. Sefer kavramı ise seyr ü sülûk anlayışına göndermede bulunur. Zühd, riyâzet, rızâ ve tevekkül gibi kavramlar da bu sefer esnasında sâlikin yanında bulundurması gereken yol azıklarıdır. Bu gibi hasletlere sahip olmayan sâlik, Rüstem gibi kahraman olsa dahi, mahv olmaya mahkumdur.

Der-i pîr-i muğāna cān veren ihlās ile aldı

Alınmaz öyle iksîr-i hünerdir **halka-i tevhîd**

K1/9

Şeyhe bağlılık, tasavvufî düşünce içinde sâlikte mutlaka var olması gereken bir özelliktir. Şeyhe bağlılığın da ihlâslı bir biçimde olması gerekir. Şeyh de aşk iksirini kendisine ihlâs ile bağlanıp tekyenin kurallarına uyan kimseye verir. Bu bağlamda içilmesi gereken aşk iksiri halka-i tevhîddir. Burada halka-i tevhîd, tekye âdâbı içinde devam edilmesi gereken zikir meclisleridir. Herkes bu iksirden içemez. Yalnızca şeyhe gönülden bağlı olan sâlikler bu iksiri içebilir.

Hakîkî mahrem-i sultân olanlar der-miyân eyler

Ma'ârif bezmine zerrîn kemerdir **halka-i tevhîd**

K1/10

Halka-i tevhîd zerrîn kemere benzetilmiştir. Maârif bezmi tabiri önemlidir. Bezm ve meclis gibi kullanımlar tevhîd zikri çekilen halkayı akla getirmekte olup halka-i tevhîd bu meclisin kemeridir, deniliyor. Kemer, vücûdu sardığı gibi halka-i tevhîd de zikir halkasında bir vücûdun uzuvları gibi oturan sâlikleri birbirine bağlar. Halka-i tevhîd, tek tek görünen cisimleri yani varlık âlemini (kesreti) birbirine bağlayan, onların aslında bir olduğunu (vahdet) gösteren bir kemerdir. Bu bağlamda maârif kelimesinin marifet kökünden geldiğini ve bu kelimenin çoğulu olduğunu hatırd tutmak faydalı olur; çünkü maârif bezmi kullanımında bir kesret mefhûmu anımsatılır. Halka-i tevhîd sayesinde söz konusu kesret, vahdete dönüşür.

Ġubâr-ı pâ-y-ı ‘âlemdir bu kemter Sırrî-i sūzân

Cenâb-ı Hâzret-i Hakk’ dan nazardır halka-i tevhîd

K 1/11

Halka-i tevhîd, bu beyitte nazara benzetilmiştir. Kast edilen Hakk’tan bir nazardır. Buna nazar-ı Îlahî de denir. Bilindiği gibi Allah, “küntü kenzü mahfiyyen (...)” hadis-i kudsîsinde de belirtildiği üzere bilinmek istedi. Bu nedenle mahlûkatı yarattı. Böylece âlem aynasından bakarak kendini görür ve aynı zamanda âleme nazar kılar. Bu nazar tevhîdî bir nazardır. Âlem ve mahlûkat insân gözüyle kesrettir. Hâlbuki Îlahî nazarla âlemdeki kesrette birlik yani tevhîd vardır. Sırrî’nin kullandığı gubâr-ı pâ-y-ı âlem tanımlaması bu bağlamda düşünüldüğünde bir yergi olmaktan çok bir övgüdür.

Vuslat (hâtîrât-ı vuslat, vuslat-ı didâr, bezm-i vuslat)

Sözlük anlamı: “Sevenin sevdiğine ulaşması.”¹⁴¹

Vuslat, vâsil olmak, ulaşmak anlamına gelir. Tasavvufta Hakk’a ulaşmak veya seyr ü sülûku tamamlamak anlamındadır. Ulaşılmaya çalışılan şey ise aslında bezm-i elesttir. Tüm ruhların birlikte olduğu, ayrılık ve firkatin olmadığı ândır.

“Vuslat, gizli ve açık olarak, Allah’la birlikte olunan vahdaniyet makamına denir.... Vuslat tabiri manevi bir hâli ifade eder. Zevk ehli ancak ona ulaştığında maddi olmayan bu vuslatın ‘firkatsiz., ebedi’ olduğunu anlar. Bu mertebeye vasıl olmak için uzun müddet uğraşmaya gerek yoktur. Mürid, kabiliyetli olduğu takdirde mürşid-i kâmilin himmetiyle kendisine çabucak ihsan olunur.”¹⁴²

Vuslat, seyr ü sülûkun son mertebesidir. Bu bir lütûftur. Burada sâlik, benliğinden vazgeçer, Allah’ta fenâ bulur ve en son sonunda onda bâkî olur.

Bu kavram, hâtîrât-ı vuslat, vuslat-ı dîdâr ve bezm-i vuslat tamlamalarında kullanılmıştır. Son tamlamada vuslat, bir bezme benzetilmiştir. Bu tamlama aşağıdaki beyitte kullanılmıştır:

Bulmadım bir tuhfe-i şâyeste bezm-i vuşlata

Câna kıydım ol ‘azîz mihmândan ayrıldım meded

G 6/2

Murg-ı bî-pervâ-yı dil şayyâd-ı ‘aşkıñ dâmina

Şayd olunca hâtîrât-ı vuşlat el verdi baña

G 1/3

¹⁴¹ Özön, *a.g.e.*, s. 899.

¹⁴² Ceylan, *a.g.e.*, s.289.

Pervâsız gönül kuşu aşk avcısı tarafından avlandığı zaman vuslatın hâtıraları bana el verdi. Aşk derdine düşen aşğın ulaşmaya çalıştığı, sevgilidir. Şair, firkatte aşkı yaşıyor ve sevgiliye ulaşmaya çalışıyor. Bir zamanlar beraber oldukları vuslatın (bezm-i elest) hâtıraları ona yardımcı oluyor. Âşğın istediği vuslattır yani bezm-i eleste geri dönmektir.

Zâhir-Bâtın (ehl-i zâhir)

Sözlük anlamı: Zâhir: “Meydanda olan. Açık, belli, görünür. Bir şeyin dış görünüşü, meydanda olan suret.”¹⁴³ Bâtın: “1. İç, iç yüz. 2. Gizli görünmeyen şey. 3. (Gözle görünmemesinden ötürü) Tanrı.”¹⁴⁴

Zâhir tasavvufta genellikle ilim ehli için kullanılan bir tabirdir. “Şeriat, şer’i hükümler, zâhiri amel ve hükümler hakkında bilgisi olanlara ulema-ı zâhir denir.”¹⁴⁵ Nitekim ilimler arasında da zâhirî ilimler ve bâtinî ilimler diye bir ayırım söz konusu olup fıkıh, hadis gibi ilimlere zâhirî ilimler; tasavvuf gibi ilimlere de bâtinî ilimler adı verilir.

Tasavvufta bâtin şu anlama gelir: “Ayetlerin ve hadislerin ancak arifler ve veliler tarafından bilinen gizli manaları. Her zâhirin bir bâtinî vardır. Bâtinî manalar keşfen ve zevken bilinir.”¹⁴⁶ Aslında zâhir-bâtın, âşık-zâhid ve halk-Hakk ayırımlarına denk gelir. Zâhir-zâhid-halk bir tarafta bâtin-âşık-Hakk diğer tarafta bulunur.

Dîvân’da zâhir iki kez kullanılmıştır: ilkinde zâhir-bâtın ayırımıyla diğerindeyse ehl-i zâhir anlamıyla yani ârif-âlim karşıtlamıyla.

Bildiler kim cân-fezâdır zâhir u bâtında ol

¹⁴³ Özön, a.g.e., s. 907.

¹⁴⁴ Özön, a.g.e., s. 70.

¹⁴⁵ Uludağ, a.g.e., s.582.

¹⁴⁶ A.g.e., s.88.

Âsîtânında anıfçün cân verirdi sâlikân

K 3/11

Sâlikân yani tasavvuf ehli onun âsîtânında cân verirdi; çünkü onun âsîtânının zâhiren ve bâtinen cân-fezâ olduğunu bildiler. Âsîtânının gerçek mâhiyetini anlayan sâlikân onun yolunda cân vermekten kaçınmaz. Bunun nedeni ise daha fazla önem verdikleri bâtinî anlayışın yanı sıra onun zâhiren de cân-fezâ olduğunun bilincinde olmalarıdır. Hem zâhir ehli hem de bâtin ehli bu konuda hem-fikirdir. Beyitte aynı zamanda cân-fezâ ve cân vermek kelimeleriyle bir kelime oyunu yapılmıştır.

Zikr (zikr-i Hudâ, zikr u fikr, zikr-i fikr)

Sözlük anlamı: “1. Anma, hatıra getirme. 2. Ağıza alma, adını söyleme. 3. Anlatma, ifade etme. 4. Övme, iyilikle anma. 5. (Tas.) Tanrı adlarını anma, böylece gerçeğe doğru yönelme.”¹⁴⁷

Tasavvuf ehlinin dâimî ibâdetlerinin başında zikir gelir. “Zikrin özelliklerinden biri belli bir vaktinin olmayışıdır. Bütün vakitlerde kul zikretmekle memurdur. Ya farz veya nafil olarak zikrin yapılmadığı bir zaman yoktur. Namaz bütün ibâdetlerin en şerefli iken bazı vakitlerde kılınması caiz değildir. Hâlbuki kalp ile zikre her hâlükarda devam edilir.”¹⁴⁸

Tasavvufda zikrin anlamı şudur:

“Tarikat ehlinin ve sufi cemaatlerinin bir yerde toplanıp şeyh veya hâlifesinin gözetiminde (Allah, Allah, hu hu, hay hay gibi) belli ibareleri belli bir hareket düzeni içinde söylemeleri. Bu çeşit toplu (müctemian) zikirlere tarikat, ayini sema, hadra ve deveran gibi isimler verilir. Söylenen sözlerin ve

¹⁴⁷ Özön, *a.g.e.*, s. 921.

¹⁴⁸ Kışeyrî, *a.g.e.*, s.369.

hareketlerin ritmik (ahenkli) olması icab eder. Bu tür zikirlerde bazen ney, kudüm ve def gibi ensturumanlar da kullanılır.”¹⁴⁹

Bu tür zikirlerde önemli olan, zikir esnasında zikredilende kaybolmak ve vecd hâli içinde vuslata ermektir. Zikrin asıl amacı budur.

Dilinde ins ü cinniñ dâ'imâ zîkr-i Hudâ ammâ

Nazar kııl kâse lebrîz olsa da virmez şadâ ammâ

Ta 4/IV/1-2

Beyitte zikir konusunda çok önemli bir meseleye değinilmiştir. Sûfî inancına göre bütün mevcûdat (canlı veya cansız) dâima Allah'ı zikretmekle meşguldür. İns ve cin dâima zîkr-i Hudâ'yı ifâ etmektedirler. Dikkatli bakarsan bunu görebilirsin deniyor. Dikkatli bakabilme yeteneği de şeyhin verdiği virdleri düzenli olarak uygulamak ve seyr ü sülûkta yükselmekle gelişir.

Zühhd (zâhidin efsânesi, bîm-i zühhâd)

Sözlük anlamı: “Her türlü hazdan kendini alıkoyarak perhiz etme. Kendini ibâdete verme. Eski edebiyatta kaba sufuluk karşılığı sayılır, yerilirdi.”¹⁵⁰

En genel anlamıyla zühhd, dünyaya karşı ilgisiz olmak ve dünya varlığına aldırnamaktır. Zühhdün fâili zâhid veya zühhâd'dır. “Zahid, elinde mevcut olan dünyalığa sevinmeyen ve elden çıkan için de hayıflanmayan kimsedir.”¹⁵¹ Süleyman Uludağ ise zühhdü, “soğuk ve ilgisiz davranmak, rağbet etmemek, ahirete yönelmek için dünyadan el etek çekmek, Hakk'a yönelmek için dünyadan da ahiretten de el etek çekmek ve zühhdüne

¹⁴⁹ Uludağ, *a.g.e.*, s.588.

¹⁵⁰ Özön, *a.g.e.*, s. 926.

¹⁵¹ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.252.

karşı da zâhid olmak” gibi anlamlarla tanımlar.¹⁵² Tüm bunların yanında bir de zühd-i huşk diye bir terkip vardır ki, kaba ve ham sofuluk, şekilci ve merasimci, yobazlık gibi anlamlara gelir. Mutasavvıf şairler zâhid kelimesini genellikle zühd-i huşk anlamıyla kullanırlar, diyebiliriz. Ahmet Atilla Şentürk’ün *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sufi yahut Zahid Hakkında* adlı eserinden yola çıkarak zahidin en temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

“Zahid akli rehber edinir, cenneti medh eder ve cehennemi anar, raks ve semâ eder, perhiz ve riyâzet eder, rüya ile çokça ilgilenir, uzlette yaşayıp hiç eğlenmez, devletin üst makâmlarında bulunanlara yakındır, güzellere bakmaz, âşığı mey ve mahbûbdan men eder, aşığa nasihatte bulunup onu ta’n eder, katı ve taş yüreklidir, gâfildir, câhildir, hod-bîndir, kördür, gönlü sâf değildir, riyâkâr ve münâfiktir, fitne ve nifâk saçar, inkârcı ve kâfirdir, kendisiyle alay edilir, müselles içer ve en sonunda şaraba başlar.”¹⁵³

Zâhidin dâima elinde tesbihi vardır. “Sofunun (zahidin) kıyafet itibariyle asıl dikkat çeken yönleri cübbe, seccade ve kabası, tarikat tacı, taylasanı ve misvağıdır.”¹⁵⁴ Yine aynı eserde şu ibâreler dikkat çekicidir: “Bazıları zikir sırasında semaya başlar, zaman zaman da cezbe ile feryad edip kendilerinden geçerler. Bütün bu sesleri, haykırış ve gürültüleri dışarıdan dinleyen âşıklar derhâl buna ‘kavga’ adını takarlar.”¹⁵⁵

Tüm bunların yanında şunu da belirtmek gerekir ki, âşıkların (âriflerin) zâhidlere karşı tavır almalarının en önemli sebeplerinden birisi de âşıkların zâhidleri riyâkâr addetmeleridir. Onların yaptığı tüm ibâdetlerde riyâ vardır, dolayısıyla o ibâdetler yok mesâbesindedir.

¹⁵² Uludağ, *a.g.e.*, s.593.

¹⁵³ Ahmet Atilla Şentürk, *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sufi yahut Zahid Hakkında*, (İstanbul, Enderun Kitabevi, 1996), s. 36-75.

¹⁵⁴ *A.g.e.*, s.32.

¹⁵⁵ *A.g.e.*, s.39.

Sırrî Hanım Dîvânı'nda zühd ile ilgili olarak on altı beyitte zâhid ve iki beyitte de zühhâd kelimeleri kullanılmıştır.

Sırrî, zâhidi şöyle tanımlar: zâhid, bilmezliğinden ârifi bigâne sanır oysa kendisi câhildir, zâhidin istediği aslında dünyadır, o kendi kusurunu görmezden gelip her zaman başkasının kusurunu görür, ârif güzel sevdiği için zâhid ona nasihatte bulunur ve başa püsküllü belâ olur, zavallı zâhid anlayışsızlığından dolayı rindi, ârifi ayıplar, onu hor görür, hayret hum-hânesini ifsâd eylemeye çalışır, aşığı azarlar, zâhid hod-bîndir, kibirli ve riyâkârdır, muhabbet lezzetini bilmez dâima sim ve zer va'z eder, âşıkları bilgisiz sanır ve onların kabâyıh (kötü sözler) söylediğini zanneder, remizleri anlamaz, efsâneler anlatır.

Sırrî, temel olarak zâhidi iki tarzda ve iki amaçla kullanır. Burada şunu belirtmek gerekir ki Osmanlı toplumunda gerçekliği olmakla beraber bu şiirlerde zâhid kurgusal bir tip¹⁵⁶ olarak kullanılır. Şair öyle biri olmasa bile gelenekte kullanılan bu tipi dîvân edebiyatı normları içinde kullanır. *Sırrî Dîvânı*'nda zâhidin kullanılmasındaki ilk amaç mutasavvıf olan şairin kendisini onunla kıyaslayarak anlatmasıdır. Şair, tasavvuftaki derecesini veya kimi tasavvuf kurallarını anlatmak için bir mukayese aracı olarak zâhid tipini kullanır. Zâhid, daha önce de belirttiğimiz gibi şairin ya da ârifin tam zıddı bir tiptir. Aşağıdaki beyit söz ettiğimiz kullanıma bir örnek teşkil eder:

Bâz-ı eşheb pîrimiz sultân-ı kûtb-ı evliyâ

Ta'n edip bî-gâne şanma bizleri sen zâhidâ

¹⁵⁶ Şairler kimi zaman, âşıklıklarını veya sûfiliklerini anlatmak için kendilerini birileriyle kıyaslama yoluna giderler. Böyle durumlarda rind-âşık-sûfi tipinin karşısına zâhid tipini koyarlar. Kendilerini onunla kıyaslama yoluyla tanımladıkları veya alay ettikleri zâhid, aslında gerçekliği olmayan yani gerçekte var olmayan biri olabilir. Bu durum, kurgusal bir hâl arz etmektedir. Durum böyle olunca kendisinden söz edilen kişiye (zâhid) "kurgusal tip" demeyi uygun buluyoruz.

Te1/III/3-4

Burada şairimiz, bağlı olduğu tarikatı söylüyor. Bâz-ı eşheb ya da bâzü'l-eşheb Abdulkâdir Geylânî Hazretleri'nin lakabıdır. Aynı zamanda o, kutbü'l-evliyâ olarak kabul edilir. Bu kavram en büyük velî anlamına da gelir. Buradan anlaşılıyor ki şairimiz, Kâdirî tarikatına bağlıdır. Zaten *Dîvân* içinde Abulkâdir Geylânî'ye bir de methiye vardır ve kaynakların hemen hemen tümü şairimizin bu tarikata bağlı olduğunu yazmaktadır. Beyitte şair, bigâne olmadığını aksine tarikat ehli olduğunu anlatmak maksadıyla zâhidi kullanmış ve ona seslenerek bu durumunu anlatmıştır.

Zâhid kelimesinin ikinci kullanımı ise zâhidi kınamak, onu ayıplamak veya onunla alay etmektir. Bu gibi beyitlerde kullanılan zâhid tipinin gerçeğe daha yakın olduğunu yani kurgusal bir tip olmayabileceğini söyleyebiliriz. Aşağıdaki beyti örnek olarak açıklayacağız:

Melek hayrettedir zâhid "sağâhüm"dan haber verme

Lebiñ sırrın gelip güftâre benden özgeden şorma

Ta 5/II/3-4

Zâhid, yukarıda da söylediğimiz gibi daima başkasının aybını görür, kendi kusurlarını görmezden gelir veya başkasının kusurunu bulmakla meşgûl olduğundan dönüp kendine bakamaz. Bu beyitte şairimiz, zâhidi bilgisizlikle suçlamaktadır. Melek, cemâl-i İlahî müşâhedesindedir, dolayısıyla mustağrak ve sekrân olduğu için hayrettedir. Hayret, aklın ve irâdenin olmadığı yani bî-idrâk olunan son makâmdır. Bu makâmda sâlik, fiil sahibi olamaz, çünkü akli ve irâdesi yoktur. Zâhid ise, akli ön planda tuttuğu ve dünyadan kopmadığı için fiil sahibidir. Hâlbuki cemâl-i İlahî ile mustağrak olunan hayret

makâmı Zât'a yöneliktir, ef'âle değil. Zâhid, terk filini geçemediği için sekr olma hâliinden (fenâ), ki bu makâmda fiiller ortadan kalkmıştır, mertebesinden söz etmesi anlamsızdır. Oysa hayret, terk-i terk, Zât'ta fânî olma (fenâ fi'z-zât) mertebesidir. "Sakâhüm" kelimesi ise İnsân Suresi 21. âyette geçen "sakâhüm Rabbuhüm şarâben tahûren" cümlesinin kısaltılması olup "Rableri onlara temiz su verdi." anlamına gelir. Tasavvufta bu âyet, hayret makâmını temsil eder.

Sonuç

Sırrî, mutasavvıf bir şair olduğundan şiirlerinin çoğunda tasavvufi kavramlara yer vermektedir. Şiirlerinin çoğunda da görüldüğü gibi Sırrî, aslında bu kavramları açıklamaktadır. Biz Sırrî'nin kullanmış olduğu kavramlardan otuz ikisini burada ele alıp onları tasavvuftaki anlamlarıyla beraber açıklama yoluna gittik.

İncelememizde de görüldüğü gibi Sırrî, bu kavramları çoğunlukla tasavvuftaki anlamlarıyla kullanmıştır. Elbette bu kavramların içinde geçmiş olduğu beyitlerin tümü sadece tasavvufi anlamlarıyla kullanılmamıştır. "Aşk" maddesinde de görüldüğü gibi onları kimi zaman deyimsel bir anlamda da kullanmıştır. Kimi zaman da onları günümüzdeki anlamıyla kullandığı görülür, "Fenâ" maddesinde olduğu gibi.

Böyle bir çalışmada kavramlara yönelik bir incelemenin yapılmasının temel amacı şudur: *Dîvân*'da bu kavramların kullanım sıklığını ortaya çıkararak şairin kelime dağarcığını olmasa bile kavram dağarcığını ortaya çıkarmak.

Son olarak dîvân şiirinin yerini modern şiire bırakmaya başladığı on dokuzuncu yüzyılda kadın bir şairin tasavvufi kavramlarla yüklü bir dîvân yazmış olmasının hem

tasavvufi edebiyat hem de dîvân edebiyatı için dikkate şayan olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

5. SONUÇ

Sırrî, on dokuzuncu yüzyılda yaşamış önemli kadın şairlerimizden biridir. Eldeki verilere göre tek eseri *Dîvânı*'dır. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi *Dîvânı*'nın da eksik olduğunu tahmin etmekteyiz; zira *Harâbât*'ta Sırrî'nin tespit edebildiğimiz tek beyti elimizdeki *Dîvân*'da mevcut değildir.

Dönemin çoğu kadın şairinde olduğu gibi Sırrî de mutasavvıf bir şairimizdir. Sırrî, Kâdirî tarikatına bağlı, mutasavvıf bir şairimizdir. Nitekim *Dîvânı*'nı bu gözle okuduk. "Tasavvufi Kavramlar" adı altında *Sırrî Dîvânı*'ndaki tasavvufi kavramları tespit ettikten sonra, tespit ettiğimiz kavramların Sırrî tarafından nasıl kullanıldığını ve hangi benzetmeliklerle bir arada düşünüldüğünü göstermeye çalıştık.

Sırrî, genellikle didaktik ve yorumlayıcı bir üslûba sahiptir. Şiirleri, tasavvufi kavramları bazen yorumlar, bazen de açıklar mahiyettedir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi bu özellik, aslında on dokuzuncu yüzyılda Batı'ya iyice açılmış olan edebiyatçıların genel bir özelliği olup dîvân edebiyatı normlarına bağlı kalarak şiir yazma geleneğini sürdüren şairlere de sirayet etmiştir. Nitekim bu özellikler Sırrî'de de mevcuttur.

Sırrî'nin önemi, dîvân edebiyatının artık son dönemlerini yaşadığı on dokuzuncu yüzyılda bir dîvân oluşturacak kadar şiir yazmış olmasından ve bir kadın olarak kendini edebiyat camiasına kabul ettirmesinden kaynaklanmaktadır. Onun mutasavvıf kimliğini de göz ardı etmemek gerekir.

6. NÜSHANIN TAVSİFİ

Sırrî Râhile Hanım Dîvânı, ser-levhasıyla Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum 202 numarada kayıtlıdır. Elimizdeki bilgilere göre tek nüshadır. Müstensihi Ali Emîrî Efendi'dir. Nüshanın boyu 25,65 cm, eni 17,2 cm'dir. Bir sayfadaki satır sayısı ortalama 15 olup 13-18 arasında değişmektedir. *Dîvân* siyah mürekkep kalemle yazılmıştır. Sayfa içinde herhangi bir çerçeve yoktur, beyaza çekilmiştir. Gri renkli ince bir kartonla kaplanmıştır. Tamir görmüş olduğu anlaşılıyor. Karton kaplamanın içinde bez ciltli olduğu görülmektedir. Kenarları kahverengi bir ciltle kaplanmış ve bu cildin içinde çok ince bir tezhip işlenmiştir. Kahverengi cilt sadece kenarlarda olup bunun içinde kadifemsi yeşil bir bez görünmektedir.

Dîvân'ın başında ve 26b'de eski harfli yuvarlak "Millet Kütüphanesi Müdüriyeti" mührü bulunmaktadır. 26b'den 89a'ya kadar beyaza boştur. 89b, 90a-b, 91a, 92b, ve 93a-b varakları da beyaza boştur. Toplam yekûnu doksan dört varak (94b, aslında arka iç kapağın iç yüzüdür.) olan bir deftere yazılmış olup defterin birçok sayfası boş bırakılmıştır. Baştan üç yaprağı koparılmıştır. Bunların beyaza boş olduğu anlaşılmaktadır; çünkü *Dîvân*'da bunlardan kaynaklanan herhangi bir eksiklik göze çarpmamaktadır.

Daha sonra Osmanlı harfleriyle "Diyârbekirli Sırrî Hanım Dîvânı" yazısı bulunmaktadır. Aynı sayfanın altında ise kütüphane mührü olup üzerinde latin harfleriyle "Diyarbakırlı Sırrî Râhile hanım (-1194 H.) Dîvân Ali Emîrî A. E. Manzum 202" yazısı bulunmaktadır. Bundan sonra üç varak daha beyaza boştur.

Dîvân 1b'de başlar. Sayfanın en üstünde "Dîvân-ı Sırrî Hanım Âmedî rahmetü'llâhu 'aleyh" ibaresi bulunmaktadır. *Dîvân* "Tevhîd-i Hazret-i Bârî Celle

Celāluhu, Der Vaşf-ı Halka-i Tevhîd” isimli bir tevhîd ile başlar. Bu tevhîdde olduğu gibi müstensih kimi zaman açıkayıcı dipnotlar koyar. Ayet ve hadislerde ise ayet veya hadisten alınmış olan kısım tırnak içinde gösterilir. Ayrıca şairin mahlası da nüsha boyunca tırnak içinde gösterilmiştir. Ayrıca 2b’de Sırrî’ye ait olan bir açıklama da bulunmaktadır. Bu notta Sırrî, kasîdeyi niçin yazdığını açıklar. 4a ve 6a’da iki ayrı tarih düşürülmüş ve şiirin hemen altında tarihlerin çözümü yapılmıştır. Kasîdelerin kimin için yazıldıkları belirtilmiştir.

7a’da “Tedsîsât” kısmı başlamakta olup sayfanın başında belirtilmiştir. Zaten *Dîvân*’da başlıklar düzenli bir biçimde yazılmıştır. “Tahmîsât” bölümü 9a’da başlar ve yine başlıkla belirtilir. Tahmîslerin hangi şairin gazelinin tahmîsi olduğu belirtilmiştir.

16b’de “Şarkı Murabba” ismi verilmiş olan bir manzume vardır. 17a’da ise bir “Mu’aşşer” yer almaktadır. 18a’da beyaz sayfanın ortasında “Gazeliyyât” yazısı bulunmaktadır. 18b’de sayfanın başında aynı yazı tekrarlandıktan sonra gazeller başlar. Harf sırasına göre yazılmış olan bu şiirler, *Dîvân*’da başlık şeklinde belirtilmiştir. “Harf-i Nûn” “Mîm” maddesinde yanlışlıkla yazılmış olup “Nûn”un üstü karalanmış yerine “Mîm” yazılmıştır. 26b’de gazeller sona ermektedir. Aynı sayfada sırasıyla bir “Murabba” ve iki tane “Beyit” bulunmaktadır.

26b’de *Dîvân* sona ermektedir. Temmet kaydı konmuştur. Ayrıca temmet kaydının hemen yanında “aded 61” ibâresiyle *Dîvân*’daki manzume sayısı belirtilmiştir. Vâkîf mührü aynı sayfada yer almaktadır. 27a beyaza boştur.

88b, 89a, 91b, 92a ve 94b varakları fevâ’id kısmı olup buralarda Ali Emîrî birtakım arsa ve gelirleri hesapları yapmıştır. Arada kalan diğer sayfalar beyaza boştur.

6.1. Müstensih (Ali Emîrî)

Ali Emîrî Efendi, Osmanlı'nın son dönemlerinde dünyaya gelmiş en önemli kitap dostlarından birisidir. Aslen Diyarbakırlı'dır. 1857 (h. 1274) yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Diyarbakır şairlerinden Saim Seyyid Mehmed Emirî Çelebi'nin torunlarından Mehmed Şerif Efendi'nin oğludur.¹⁵⁷

İlk tahsilini Diyarbakır'da Sülûkiyye Medresesi'nde yapmıştır. Amcası Fethullah Fevzi Efendi'den Farsça dersleri almıştır. Daha sonra Mardin'e giderek başta Ahmed Hilmi Efendi olmak üzere bazı kişilerden üç yıl kadar ders almış ve kısa zamanda Arapça ve Farsça'sını geliştirmiştir.¹⁵⁸ 1875 yılında Diyarbakır'da telgraf kurslarına devam ederek telgrafçı olmuştur.¹⁵⁹ 1878 yılında Diyarbakır'a gelen Âbidîn Paşa onu müsevvid olarak göreve atamıştır.

"Daha sonra Aşar Müdürlükleri'nde katiplik, sancaklarda muhasebecilik (Kırşehir, Trablusşam), defterdarlık (Elazığ, Erzurum, Halep), maliye müfettişliği (Yanya, İşkodra, Yemen)yaptı."¹⁶⁰

Ali Emîrî Efendi, görevi gereği birçok yer gezmiştir. Kendisi bir kitap dostu olduğu için gittiği yerlerde bulabildiği kitapları ya satın almış ya da kendi istinsah edip şahsi kütüphanesine koymuştur. Ali Emîrî Efendi, hayatı boyunca kitaplar arasında yaşamış ve onbeş bin cilt tutan (kimi kaynaklara göre onaltı bin) kitaplarını Fatih'te bulunan Feyzullah Efendi Medresesi'ne bağışlamıştır. Bağışladığı bu kitaplardan Millet

¹⁵⁷ Mustafa Kutlu, "Ali Emirî", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.1, (İstanbul: Dergah Yayınları,1977), s. 112.

¹⁵⁸ M. Serhan Tayşi, "Ali Emirî", *İslam Ansiklopedisi*, c.2, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), s. 391.

¹⁵⁹ *A.g.e.*, s. 391.

¹⁶⁰ Atilla Özkırmlı, "Ali Emirî" *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 2, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1982), s. 95-96.

Kütüphanesi'ni kurmuştur. Daha sonra da ölünceye kadar bu kütüphanenin müdürlüğü görevini yürütmüştür.¹⁶¹

Ali Emîrî Efendi'nin ilim dünyasına Millet Kütüphanesi'nin yanı sıra en büyük katkısı hiç şüphesiz ki *Divānū Lugāti't-Türk*'ü bulmasıdır. Türk Dili ve Edebiyatı için çok mühim bu eseri bulan biri olmak bile başlı başına onu edebiyatımızda önemli isimlerden biri haline getirmektedir. Ayrıca 1917 yılında yayımlamaya başladığı ve ilk 31 sayısı *Osmanlı Tarih ve Edebiyat*, son beş sayısı da *Tairh ve Edebiyat* aylık dergisi de edebiyatımızda önemli bir süreli yayındır.

İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, Ali Emîrî'yi anlatırken onun kendini beğenmişliğinden uzun uzadıya bahseder. Ali Emîrî'yi hayattayken tanımış ve onunla kimi zaman tartışmaları da olmuş olan bir kişinin anılar ve belgelerle desteklediği bu yargısı doğru olsa gerek.¹⁶² Nitekim bizim de görme imkanı bulduğumuz *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nda Ali Emîrî'nin bazı polemikleri mevcuttur. İnal adı geçen kitabında, yine, Ali Emîrî için şunları yazmaktadır:

“Sadrı esbak Fuad Paşa- hal ve kali garib, fakat danişten madud olan- akribasından bir zat için ‘akil desem değil, Mecnun desem değil, elhasıl bizim.... beği ben tariften acizim’ dediği gibi ben de –eyyamı sabavetimden beri tanıdığım- Emiri Efendi merhumu hakkile ta’rif ve tavsiften acizim.”¹⁶³ der.

Ali Emîrî Efendi, 1924 (h. 1342) yılında Şişli'de Fransız Hastanesi'nde vefat etmiştir. Âgâh Sırrı Levend'in vefat tarihi olarak 1923 yılını vermesi hicri takvimin

¹⁶¹ Tayşi, *a.g.e.*, s. 391.

¹⁶² *A.g.e.*, c. 1, s. 298-312.

¹⁶³ *A.g.e.*, s.300

miladiye çevrilmesindeki bir hatadan kaynaklanıyor olmalıdır.¹⁶⁴ Zira o da, hicri 1342 tarihini vermektedir.

Manzum Eserleri: *Dîvân, Tuhfetü'l-leyliyye, Yavuz Sultan Selim Hazretleri'nin Türkî Eş'ar-ı Şâhaneleri'nin Tahmîsâtı, Cevâhirü'l-Mülük Mukaddimesi* (manzum)

Mensur Eserleri: *Tezkire-i Şu'âra-i Âmid, Âmid-i Sevdâ Mecmû'ası, Cevâhirü'l-Mülük Mukaddimesi* (mensur) , *Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi, Nevâdir-i Eslâf, Levâmiü'l-Hamidiye, Ezhar-ı Hakikat, İşkodra Şairleri, Yanya Şairleri, Osmanlı Şairleri Tezkiresi, Diyarbekirli Bazı Zevatın Terceme-i Halleri, Esami-i Şuara-i Amid, Mir'atü'l-Fevaid fi Teracim-i Şuara-i Amid, Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Tarih ve Edebiyat.*

¹⁶⁴ Âgâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973), c.1, s. 455.

7. METİN TESPİTİYLE İLGİLİ HUSUSLAR VE TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Metin tespitinde şöyle bir yol izledik:

1. Temel olarak James William Redhouse'un Türkçe-İngilizce sözlüğünü kullandık¹⁶⁵. Kelime okunuşlarında bu kitaba riayet etmeye özen gösterdik.
2. Türkçe kelimelerin sonlarında bulunan "b" harflerini "p" olarak yazmayı uygun bulduk.
3. Osmanlıca "virip" şeklinde "i" ile yazılan durumlarda günümüz Türkçesi'ne uygun olarak "verip" şeklini kabul ettik.
4. On dokuzuncu yüzyıl metni olduğundan dolayı, anlam değişmediği ve harflerde bir değişiklik yaratmadığı sürece kelimeyi bugünkü ses uyumuna göre okuduk.
5. Arapça aslı "mahabbet" olduğu halde on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Türkçede "muhabbet" diye okunmaya başladığı için "mahabbet" kelimesini "muhabbet" diye okuduk.
6. Arapça aslında sonunda iki harf bulunan "Hakk" gibi kelimelerin asıllarını koruduk.
7. Şairimizin mahlası olan "Sırrı", müstensih tarafından daima "Sırrı" biçiminde tırnak içinde kullanılmıştır; fakat biz kolaylık olsun diye transkripsiyonlu metinde şairin mahlasını tırnak işaretleri olmaksızın yazmayı tercih ettik.
8. Müstensih, şiirlerle ilgili kimi zaman dipnotlar düşmektedir. Müstensihin dipnotları bizim dipnotlarımızla karışmasın diye müstensihin dipnotlarını "*" işaretiyle gösterdik.
9. Yumuşak "g" olarak okunan "kef" harflerini yalnızca "g" biçiminde gösterdik.

¹⁶⁵ James William Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*. (Beirut: Librairie Du Liban, 1987).

10. *Vâv-ı ma'duleleri* üst karakter halinde yazdık.
11. Arapça, Farsça alıntıları transkribe ederek verdik.
12. Metinde, vezin bozukluğu olan mısralara, mümkün olduğu sürece müdahale edilmiş ve bu müdahaleler dipnotta belirtilmiştir. Yaptığımız ilaveler, [] içinde yazılmıştır.
13. Metinde okunamayan yerleri [...] ile gösterdik.
14. Metinde, ki ve de bağlacı hariç, bitişik yazılan bütün kelimeleri, aralarında “-“ işareti koyarak yazdık. (örnek: köhne-zen)
15. Müstensih, özellikle tahmîslerde diğer şairlere ait beyitleri tırnak içinde göstermiştir. Aynen korumayı uygun bulduk.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ء	'
أ, ا	A, a, Ā, ā, E, e
ب	B, b, p
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṭ, ṣ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	H, h
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ş, ş
ض	Ž, ž
ط	T, t
ظ	Z, z
ع	'
غ	Ĝ, ĝ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k, ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v, O, o, ū
ه	H, h, e, a
ی	Y, y, i, i, ī

8. METİN

1b DĪVĀN-I SIRRĪ HANIM ĀMEDĪ RAḤMETÜ'LLĀHU 'ALEYH

Tevhîd-i Hâzret-i Bârî Celle Celâluhu^{166*}Der Vaşf-ı Halkâ-i Tevhîd¹⁶⁷

1

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

1 Binâ-yi şer'e bir muhkem güherdir halkâ-i tevḥîd

Tarîk-i Hakk'a toĝru rāhberdir halkâ-i tevḥîd

2 Kemān-ı lāyı geçse tîr-i illā bāĝ-ı kudsîden

Alır kām-ı dili feyz-i şeherdir halkâ-i tevḥîd

3 Kemāl-i nefy u işbâtı alınmaz kal'a-ı āhen¹⁶⁸

Muḥabbet ehline miftāḥ-ı derdir halkâ-i tevḥîd

¹⁶⁶ Müstensih kimi yerlere dipnotlar koymaktadır. Bu dipnotları metin içinde [] işaretiyle gösterip varaĝın alt kısmında dipnot gibi açıklamasını yapmaktadır. Biz, metin boyunca müstensih'in dipnotları bizimkilerle karışmasın diye kendi dipnotlarımızı nümerik olarak, müstensih'in dipnotlarını da yıldız şeklinde vereceĝiz. Bu yüzden metin içinde, varak altlarında bulunan dipnotları metin içinde göstermeyip yıldız şeklinde göstereceĝimiz dipnotlarla belirteceĝiz.

* Bu tevḥîd “Oşmanlı Tārîḥ ve Edebiyât Mecmû'ası”nın onsekizinci nüshasında neşr olunmuştur.

¹⁶⁷ Müstensih'in de belirtmiş olduĝu gibi bu tevḥîd, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nin 18. sayısında neşr olunmuştur. Söz konusu derginin 18. sayısı, Ağustos 1335 yılında yayımlanmıştır.

¹⁶⁸ Bu beyitte bir anlam bozukluĝu göze çarpmaktadır.

- 4 Hilāl eyler niçe bī-vāyeyi bir devr-i dā'imdir
 Elestī çeşmine bedr u kamerdir halka-i tevḥīd
- 5 Zer-i hāliş olur maḥv-ı vücūd eyler talebkārı
 Eder kāl ehlini bir nār-ı zerdır halka-i tevḥīd
- 6 Geçer nüh tākı bir ān içre seyr-i lā-mekān eyler
 Hümā-yi evc-i 'aşka bāl u perdir halka-i tevḥīd
- 7 Ene'l-ḥaḳḳ neş'esiyle mest olan 'aşıklar içindir
 Hücūm-ı ehl-i inkāra siperdir halka-i tevḥīd
- 8 Bu yolda niçe Rüstem ḥāke yeksān oldu ḥasretle
 Serāy-ı kurb-ı Ḥaḳḳ'a bir seferdir halka-i tevḥīd
- 9 Der-i pīr-i muḡāna cān veren iḥlāş ile aldı
 Alınmaz öyle iksīr-i hünerdir halka-i tevḥīd
- 10 Ḥaḳīḳī mahrem-i sultān olanlar der-miyān eyler

Ma'ārif bezmine zerrīn kemerdir halka-i tevḥīd

11 Ğubār-ı pāy-ı 'ālemdir bu kemter Sırrı¹⁶⁹-i sūzān

Cenāb-ı Ḥāzret-i Ḥakḫ'dan nazardır halka-i tevḥīd

Na't-ı Şerīf-i Ḥāzret-i Seyyidü'l-Kevneyn

2

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

1 Olan dil-teşne-i feyz-i kemāliñ yā Resūla'llāh

Ne lāyık kim çeke hicr-i vişāliñ yā Resūla'llāh

2 Olupdur cāy-gīr bir gūne kim mihrīñ diler ḥ'ābda

Nümāyān şeş-cihātdan cemāliñ yā Resūla'llāh

3 Ḥayāliñ neş'esiyle mest olan 'āşıklarıñ görmez

Muḥabbet mihr ü mähında zevāliñ yā Resūla'llāh

¹⁶⁹ Asıl metinde şairin mahlası tırnak içine alınarak kullanılmıştır. Bundan sonra tırnak işaretlerini göstermeyeceğiz.

4 Baġarsam gözde cevġānım edersem dilde seyrānım

Muva‘‘iz cāna dā‘im irtihālīñ yā Resūla‘llāh

5 Şefi‘ü‘l-müznibiyā dem-be-dem bārān-ı luġfundan

Diler bu Sırrī-i teşne zülālīñ yā Resūle‘llāh

2a Kūġbü‘l-‘ārifin ġavşü‘l-vāşilīn mürşidü‘l-kāmilīn zübdetü‘l-sālikīn ‘azīzim ‘Azīz-zāde

Seyyid Aġmed Çelebi Ĥazretleri‘niñ vefātına söylenmiş mersiyedir.*

3

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

1 Ey dirīġā neyleyem kim derd elinden el-amān

Kūġb-ı ‘ālem fānīyi terk etdi oldu bī-nişān

2 Yumdu nergis gözlerin varlık diyārından bugün

Açdı şeh-per lā-mekān şahrāsına Kuds-āşiyān

3 Dostlar ġan ağlayıñ ġan ağlamak hengāmıdır

* Müşārün ileyhāniñ ġattından yazılmıştır.

Süz-ı āhımdan felekde ağladı Kerrübiyân

4 “Mütü kıble en temütü”¹⁷⁰ cur‘asın nüş eyledi

Girdi kıbre cismi ammâ rûhu oldu lâ-mekân

5 Erişince “irci‘ı”¹⁷¹ sem‘ine ārām etmedi

Oldu bî-pervâ anı cevlangēhi hep āsumân

6 “Küllü şeyin hâlikün”¹⁷² dâ’im dilinde vird idi

Ric‘at etdi aşına ol dest-gîr-i t̄alibân

7 Vâkıf-ı işnâ ‘aşer ma‘nâ-şinâs-ı rāh-ı Hâk̄k

Nice devr etse felek bulmaz nazîrin bir zamân

8 Câme-h̄‘âbında nevâzişkerle ta‘zîm etdiler

Aldılar firdevse anı zümre-i rûhâniyân

¹⁷⁰ Aclûnî, *a.g.e.* (Beyrut, 1988) c. II. s. 291

¹⁷¹ Fecr 28.

¹⁷² Kasas 88.

- 9 Her şarābın nūş eden mestāne-i rūz-ı elest
Eşşelā der mātemin tutsun bu gün pīr ü civān
- 10 Āsitānı melce-i dārū’ş-şifadır şüphesiz
Bilmedi bu nükteyi illā gürūh-ı ‘āşıkān
- 11 Bildiler kim cān-fezādır zāhir u bātında ol
Āsitānında anıñçün cān verirdi sālīkān
- 12 Kābil-i şākird olan üstādına ta’zīm için
Dergehine cān ile bel bağlamışlar kāmīlān
- 13 Zīkr u fikri Hakk idi ol pīşvā-yı ‘ālemin
‘İlm ile ‘irfānı oldu tā ezelden tev’emān
- 14 Añlaşılmaz kadrı anıñ qorlar idi nāfeye
Hāk-i kūyuñ ger şabā Çin’e götürse armağān
- 15 Öldü şanma köhne-zen dünyāya döndürdü kazā

Ḥaḳḳ ile Ḥaḳḳ oldu añlar bu rümūzı ‘ārifān

16 Söylesem vaşf-ı cemālin ḥaşr olur pāyānı yok

Diñleyen ihvāna ‘özü-ı muḥtaşardır bu beyān

17 Mā-ḥaşāl sırr-ı Ḥudādır ketmi geç inkārı geç

Yandı terkīb-i beden ḥākister oldu üstüḥān

2b Bağdād vilāyet-i celīlesi Vālī-i ‘ālīşān-ı Mithat Pāşā Ḥazretleri’ne ma’rūz-ı cāriyeleridir. Geçende Dersa‘ādet’den gelmiş olan muḥāsebecilerden Müntefik Sancağı muḥāsebecilig[in]e ta’yīn u i’zām buyurulan Diyārbekirli Meḥmed Emīn Efendi kullarınıñ vālidesi Sırrī Ḥanım cāriyeleri olduğumdan maḥşūşen velīni‘meti efendimiziñ evşāf-ı ‘āliyyesini mutazammın olarak söylemiş ve ḥatt-ı destimle yazmış olduğum bir kıt‘a-ı kaşideniñ taḳdīm[in]e ihtiyār eyledim. Ol bābda emr u fermān ḥazret-i men lehü’l-emriñdir.

.....Zilhicce 1287

cāriyeleri

Sırrī¹⁷³

¹⁷³ 31 Temmuz 1336 yılında basılmış ve Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Gzm. 571-2-3’te kayıtlı olan olan *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*’nın 29. sayısı sayfa 831’de bu kasîde mevcuttur. Ali Emîrî, burada yaptığı açıklamada Sırrî’nin daha önce bu kasîdeyi posta yoluyla kendisine yollamış olduğunu ve

“Yā mu‘īne’l-zu‘efā”^{*174}

4

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

1 Di “bismi’llāh er-raḥmān er-raḥīm” ey hılķat-i nādir

Rumūz-ı ‘ālem-i hejde hezārın nokķa-i bādir

2 Zebānıñ çāk edip sencīde gevherler nişār eyle

Bi-ḥamdi’llāh metā’-ı ķadırnā ‘ālem müheyyādır

3 Açıldı ğonca-i ümmīd ey dil şevķe gel şevķe

Ṭarabla ‘andelīb-i hoş-nevāyān şimdi güyādır

4 Feraḥla bir ķaşıde ḥāk-pāy-ı efḥama ‘arz et

Bu dem bir özge demdir ehl-i ‘aşķa neş’e-efzādır

kendisinin de aynen yayımladığını söylemektedir. Bu kasıdeyi Sırrı’nin Mithat Paşa’ya posta yoluyla göndermiş olduğunu yine Ali Emīri’nin düşmüş olduğu nottan anlamaktayız.

* Bu ķaşıde müşārün ileyhānıñ ḥaṭṭ-ı desti olan müsveddesinden me’ḥūzdur ve “ ‘Osmānlı Tārīḥ ve Edebiyāt Mecmū’ası”nıñ yigirmi sekizinci nüshasıyla neşr olunmuştur.

¹⁷⁴ Umumi bir dua

- 5 Meded ādāb u erkān pek gözet ey hāme-i nā-çiz
Mehābet şān u ubhet mevki'i bezm-i mu'allādır
- 6 Tulū' etmiş Esed burcunda bir māh-ı münevverdir
Dem-ā-dem irtifā'ı şemsdendir қadri a'lādır
- 7 Bu devr-i muқtedir bi'llāhī Bağdādī şadef görsün
Hilāfet tahtgāhında bu gün bir dürr-i yektādır
- 8 Semyy-i mefhar-ı 'ālem nazīr[in] görmemiş dünyā
Şifā-yı sīnedir tedbiri şanki İbn-i Sīnādır
- 9 Vezīr-i muхterem pāşā-yı ekrem Mithat-ı efham
Gönüller Ka'besin ta'mīr eder destūr-ı vālādır
- 10 Derūnı baһr-ı himmet re'yi hikmet keşreti vahdet
Ser-ā-ser zīnet-i güftarı 'ilm ü şī'r ü inşadır
- 11 Cihān-lebrīz-i fetret-ken o mülkün pür-amān etmiş

Naşıl huffâş görsün nūr-ı şemsi çünkü a‘mâdır

3a 12 Eger Kerrübiyân ta‘zîm ü tekrîm etse lâyıktır

Bu devr-i bî-amânda Hâzret-i Hâkk’dan ‘a‘âyâdır

13 Nice hizmetler etti sâbıkâ ‘Abdü’l-mecîd Hânâ

Bu dem ‘Abdü’l-‘azîz Hân sâyesinde şânı a‘lâdır

14 Ne hîdmet öyle hizmet der-miyândır dâmen-i himmet

Muhâsid fehmine şıgmaz bu hizmet öyle bâlâdır

15 Ziyâfetgâh-ı Hân ‘Abdü’l-‘azîzi eyledi ta‘mîm

Görünce dedi eyvâllâh gerek a‘lâ vü ednâdır

16 Selefde olmamış bir böyle hîdmet şâh-ı devrâna

Bu destûr-ı mufahham âşinâ-yi feyz-i vâlâdır

17 Şeh-i İrân ki serhadd-i ‘Irâka eyledi teşrîf

Mu‘ayyib-hâtır i‘zâm eyledi mümtâz-ı dünyâdır

- 18 Budur lāyık şehin-şāh-ı zamāna āşaf-ı şāni
Denilse başka zātın hākkına beyhūde gūyadır
- 19 Kudūm-ı mes‘adet melzūmına kılsın mübāhātı
Behişt-ābād-ı Bağdād’a bu bir ihsān-ı Mevlādır
- 20 ‘Uṭārit nüh felekde yazdı evşāfin beşāretle
Hāḳīkatle nazar kıl hayret-āver bir temāşādır
- 21 Eger şahrāya ‘azm etse gāzāl u şīr yer yerden
Gelirler pāyını būs etmeye gāyāt-ı büşrādır
- 22 Fazīletgāh-ı ‘irfānıñ mekānı kenz-i Rabbānī
O destūr-ı keremdir hikmet ü ‘irfānda yektādır
- 23 Açılsın bāb-ı iḳbālī ḳapansın çeşm-i kec-revler
Hudā her dem amānında maşūn etsin temennādır

- 24 Şecā‘atde şalādır var ise ‘aşk olsun akrānı
Vezāret mesnedinde mişli yokdur olsa da nādir
- 25 Zamānında kalır mı teşne-dil sīr-āb olur herkes
Anıñ yek-kaṭre-i ihsānı bī-pāyān-ı deryādır
- 26 Ne ḥaddiñ ‘ācize vaşf eylemek [...] ¹⁷⁵ felek-rif‘at
Belāgatle ser-āgāz eylesek bir ince ma‘nādır
- 27 Şabādan bāl-i hüdhüd müjde-i teşrīfin irgürmüş
Hilāfet tahtına revnaḳ-fezādır ‘ālem-ārādır
- 28 Eyā destūr-ı zī-şān ‘ālī-ihsān merḥamet-efşān
Seniñ ‘adliñ ‘umūma ḥ‘ān-ı ihsān u ‘aṭāyādır
- 29 Edersek ḥidmet-i şāhāneyi farṭ-ı şadāḳatle
Derūnuñ nūr-ı ḥikmetle leb-ā-lebdir muşaffādır

¹⁷⁵ Burada vezin sorunludur. İki kapalı heceli bir kelime unutulmuş olmalı.

30 Sezā-vār olmadı bu hıdmete bir vālī-i ekrem

Seni ‘Abdü’l-‘azīz Hān-ı güzīne bahş ede Kādir

3b 31 Hıdīvā āsitān-ı devletiñde nākışü’l-‘aqlıñ

Kelāmında olan taqşıriniñ ‘özü temennādır

32 Seniñ vaşf-ı kemālātıñda ‘ācizdir dil-i kemter

Ne mümkün baħr-ı ‘ummān vaşfin etmek kaħre-i mādır

33 Eyā memdūh-ı vālā-kaħr u a’lā midħat-ı pākıñ

Süleymān-ı zamān-ı mūr-ı aħkardan hedāyādır

34 Bi-ħamdi’llāh ğubā[r]-ı ħāk-pāyiñ vaşfi el verdi

Dedim Hāssān olur vaşfında ebkem bu ne ħulyādır

35 Keremkārā bu ‘āciz zerreniñ ħürşīdi vaşf etmek

Degil ħaddi bu sırr-ı feyz-i Rabbānī’den imādır

36 Hākıķat cāmını bezm-i ezel nūş eyledi ‘uşşāk

Bizim de behremiz bir cür'a-i yek-kaatre-i mādır

37 Bu şevk ile nişār-ı āsitān etsem münāsibdir

Göñülde oldu şimdi 'āşıkāne bir ğazel-şadır

38 Seher encüm-şümārım maṭlabım şanma Şüreyyādır

Naẓīri dehr içinde gelmemiş bir ḥüsn-i zībādır

39 Eder her cilvede biñ türlü istiğnāyı 'uşşāka

Şaşırdı Kays u Ferhād'ı ne Şīrīn'dir ne Leylā'dır

40 Olaldan 'aşkıñıñ āşüftesi şabr u qarārım yok

Ḥalāş olmak ne mümkün ḥāne-i dil aña me'vādır

41 Gülistān-ı ma'ārif erba'īnin çok zamān çektim

Vişāl-i bedrine qadr-i hilālīm ince sevdādır

42 Kaşı mihrābına cānlar fedā ol āhūvan çeşmiñ

Şačının istivāsı “kābe-kavseyni ev ednā”¹⁷⁶dır

- 43 Muhaşşal tār-ı müy-ı vaşfına kâdir degil ‘âlem
Meger taşvîrini nakş eyleyen Mânî vü Behzâdîr*
- 44 Seherde ey şabâ ‘arz eyle hâlim de o cānāna
Derîfde bir kimesne cāriyeñ Sırrî-i ednâdır
- 45 Şüda’ etme çıkıp endâzeden kaşr-ı kelâm eyle
‘Uluvv-ı himmeti bir küh-ı bālâ kendi ‘ankâdır
- 46 Du‘â hengâmıdır tîr-i vürüd at nüh felek üzre
Açıp Kerrübiyân âmîne el cümle müheyyâdır
- 47 Sipihriñ mihr ü mâhı ber-çarâr oldukça devletle
Ola şihhatle kâ’im mürde-dil ‘aşrında ihyâdır

¹⁷⁶ Necm 9.

* Behzâd’ı taḥfif şüretiyle yazmışdır. Cā’iz ve münāsib bir taḥfifdir.

4a 48 Zafer-yāb ola yā Rabbī mu‘allā bābına a‘dā

Umūrunda şehin-şāh-ı cihānıñ re’yi zībādır

49 Ala dil-h‘āhı üzre kāmını her bir merāmında

Himāye eyleyen vird-i dilim esmā-yı hüsnādır

50 Bu ‘āciz ‘ābd-i mehlüküñ fedā etmek ister cānın

Mu‘allā āsitānıñda efendim ‘iyd-i eđhādır*

51 Vaķār u şavlet u rif‘at gelip ‘özr ile ser verdi

Bu bir tārih-i şan‘at-āver-i Sırrı-i şeydādır

Ta‘miyesi şu vechiledir. Tārihi şöyle çıkar.

301 kâf-elif-re

436 vāv-lam-te

550 fe-‘ayn-te

* Yukarıdaki tezkere bir şüretten dağı añlaşıldığı üzere 1287 senesiniñ ‘iyd-i eđhāsında bu kaşideyi taķdım eylemiştir.

1287 sene¹⁷⁷

Kaşide der-sitâyiş-i Vâlî-i Diyârbekir Maḥmūd Pâşâ raḥimehü'llâhu 'aleyh

5

— • — / — • — / — • — / — • —

- 1 Ey ḥâme-i rengin raḳam ey 'ârif-i sırr-ı ehem
Perdeyle kıl bir hoş naḡam gūş eylesin ehl-i kerem
- 2 Feyziñ cihân mustaḡraḳı ekvâna verdiñ revnaḳı
Ḥayret-keş olsun muttaḳî tab'-ı denî çeksin elem
- 3 Vârid saña cândan du'â tâ ḳalmaya sa'yim hebâ
Luṭf eyle imdâd et baña ol kâşif-i baḡr-ı fehem
- 4 Râz-ı dile ol tercemân bir hoş kaşide kıl beyân
Her ḡarfî olsun râh-ı cân şâyeste-i dīvân-ı Cem

¹⁷⁷ Elimizdeki metinde tarihin ta'miyesine yönelik not, Sırrî'ye aitmiş gibi anlaşılmaktadır. Müstensih notun kime ait olduğuna dair bir şey söylememiştir; fakat 172. dipnotta söz ettiğimiz dergide bu notun Ali Emîrî'ye ait olduğu açıkça görülmektedir. Tarihin çözümü şöyledir: Vakâr kelimesinden "kaf, elif ve re", savlet kelimesinden "vay, lam, te" ve rif at kelimesinden de "fe, ayn, te" harfleri alınmıştır.

5 Görmüş mü bu sa'd-aḥteri bezm-i felekde Müşteri

Yazdı 'Uḫārid defteri rakş-āver oldu Zühre hem

6 Kim gördü böyle eḫamı iksir-i a'zam her demi

Cānlar fedā-yı maḫdemi leşker-keş u encüm-ḫadem

4b 7 Maḫmūd Pāşā Ḥāzreti çekdi zımām-ı devleti

Bu şehri-i 'ālī rū'yeti kıldı yine bāğ-ı İrem¹⁷⁸

8 Eslāfı geçmiş key katı nūr-ı hilāl-i şefkatı

Bedr eyleye Ḥaḫḫ Ḥāzreti yāver ola şāh-ı ḫarem

9 Tiriñde esb-i pāyına gitse cirīd meydānına

Arslan gibi cevlānına ḫayrān olur ehl-i ḫaşem

10 Farḫ eylemez seyr eyleyen Rüstem midir cevlān eden

Yā Ḥāhramān-ı na'ra-zen yā Keyḫubād-ı muḫteşem

¹⁷⁸ Müstensih buraya dipnot işareti koymuş fakat herhangi bir not düşmemiştir.

- 11 Hîç görmeye bedri zevâl a‘dâsı olsun pâyimâl
Dâ’im celâlınden cemâl seyr eyleye bî-keyf u kem
- 12 Bilmez hâkîkatden mecâz etmişdi âheng-i hicâz
Dil ‘uğdesini ehl-i râz açsın budur ferhunde-dem
- 13 Bu dem ferağ eyyâmıdır nâ-kâmlar hengâmıdır
Halkıñ zamân-ı kâmıdır def’ oldu gitdi hüzn ü gâm
- 14 ‘Arz eyle kâlâ-yı hüner ‘indinde gâyet mu‘teber
Ehl-i ma‘ârif ser-be-ser luğfundan oldu muğtenem
- 15 Hemnâm-ı maḥbûb-ı Hudâ kılsın ahâlî iktidâ
Olmuşsa nerde muḳtedâ oldu hıredmend aḳl-ı kem
- 16 Ehl-i dil oldu şâdmân teşrîfiñe ey nükte-dân
Ey ḳadr-dân-ı ‘ârifân destûr-ı vâlâ-yı himem

- 17 Haddim mi vaşf-ı āşafı kalb-i ziyā-pāş u şafı
Yandırdı şem‘-i münṭefī maḥv oldu āşār-ı zulem
- 5a 18 Hakkā ki ol Ḥaydar-tüvān nādīde yektā Ḳahramān
Şemşir verdi öyle zamān Kerrūbiyān eyler ḳasem
- 19 Yazmışdı nakḳāş-ı ezel bir nakş-ı zībā bī-bedel
Buldu kesādı her cedel gezsün bile gürg u ḡanem
- 20 Diḳḳatle fehmi eyler zekī devr-i zamān-ı Bermekī
Mümtāz u zībā meslegi hem zātıdır Ḥātem-şiyem
- 21 Ṭab‘-ı selīm ü nükte-dān meddāhı cümle ‘ārifān
‘Anḳā da ḥavfindan hemān Ḳāf içre tutmuş lāne hem
- 22 Hızr ola dā’im yāveri geşt eylese baḥr u beri
Bāzū-yı ḳuvvet-perveri şīrānı ḳılmış müttehem
- 23 Şevḳ ile bir ra’nā gazel sūzişli söyle bī-bedel

Gitsin gönüllerden melel zevk u şafâ tolsun bu dem

24 Bād-ı şabāya şubḥ-dem şordum dil-i pür-derde em

Verdi cevāb-ı pür-kerem ‘āşık gerek ḥāk-i ḳadem

25 Hem-tāsı yok bir dil-rübā dil mülkün almış cā-be-cā

Açsam metā‘-ı cān-behā kāsıd olur Rūm u ‘Acem¹⁷⁹

26 Ḥasret-keş ü üftādeyim mest ü ḥarāb-ı bādeyim

‘Aşkıñda ḥātır-sādeyim ḳılma baña cevır ü sitem

27 Rūz-ı firāḳıñ pek yamān dil ḳışveri yandı amān

Bī-gāne lāyık mı hemān sīne-be-sīne fem-be-fem

28 Dil-dādeyim rūz-ı ezel mişli bulunmaz bir güzel

Ammā o yār-ı bī-bedel dilde açar yüz biñ verem

5b 29 Bir cān-fezāya mā’ilim biñ cevır ederse ḳā’ilim

¹⁷⁹ Metinde yanlış yazılmıştır. Hem anlamı hem de vezni bozuktur. Tamir edilemedi.

Zirā deriñde sā'ilim ol bir şeh-i taht-ı harem

30 Görsün felek baħr u beri var mı cihānda hemseri

Sırrı-i şeydā çākeri 'afvına ma'zūrem ne ğam

31 Ey Husrev-i 'ālī-cenāb ben zerre sen bir āfitāb

Vaşfiñda alırdı hiçāb bir zerreden nāçizinem

32 Ey dest-gīr-i nükte-dān çok 'uqde var dilde nihān

Cüş eylese baħr-ı girān bir kaṭre olur derde em

33 Yād eyle maħdūm bendeñi şād eyle bu efgendeñi

Efgendeñi sermendeñi maħdūrı olmaya 'adem

34 Ey hāme-i mu'ciz-beyān tūl-ı kelām etme hemān

Vaşfiñda 'ācizdir zebān Ḥassān olur büküm ü aşamm

35 Bestür yeter lāf u güzāf mir'āt-ı kalbi eyle şāf

Tır-i vürüdü bī-ḫilāf dilden semāya at bu dem

36 Şimdi benim fahr-ı vatan 'indimde çok dürr-i sühan

Ol zāt-ı vālāya hemen hayr-ı du'ā emr-i ehem

37 Yā Rabb ebed mesrūr ola her lahzası bir sūr ola

Ġam hātırından dūr ola her cāya başdıkça kadem

38 'Abdü'l-mecīd Hanıñ hemān zıll-ı hümāsı sāyebān

Olsun başında her zamān ey luṭfi çok kān-ı kerem

39 Tā bākīdir bu kāināt çarḥ u zemīn ü şeş-cihāt

Rūz u şebiñ Kādr u Berāt olsun seniñ ey mihrībān¹⁸⁰

6a 40 Ġayretle rif'at 'izz ile ser koydu hā cümle bile

Tārīhini biñ şevḳ ile Sırrı de kıldı mültezem

41 Pek 'özt-h'āhım dāverā dergāhınız hācet-revā

¹⁸⁰ Burada kafiye tutmuyor.

‘Afv eyle ey kân-ı vefâ çok eyledim sehv-i kalem

[I]

1000 ğayn

200 re

70 ‘ayn

5 he

—

1275¹⁸¹

Çaşıde der sitāyiş-i Vālī-i Diyārbekir Ḥalīl Kāmīlī Pāşā raḥimahū’llāhū ‘aleyh

6

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Başla yā nām-ı Ḥudā ey ḥāme-i gevher-feşān

Senden özge var mıdır rāz-ı dile bir tercemān

2 ‘Andelīb-i ma‘nevīsīñ bir nevā kıl şevk ile

Verd-i gülzār-ı ḥaḳīḳatdir rümüz-ı “kūn fe-kān”¹⁸²

¹⁸¹ Gayret, rif‘at ve ‘izz kelimelerinin ilk harfleri alınıp bir de “He” eklendikten sonra tarihin sonucu çıkarılmıştır.

¹⁸² “Kūn fe yekūnu” ayetinin kısaltılmasıdır. Bakara 117, Ali İmran 47, Nahl 40, Yasin 82, Mü’min 68, Meryem 35, Enam 73’te geçmektedir.

3 H azret-i K amil Halil P ash a m ub arek maq demi

Eyledi ‘izz   şerefle  med’i d r ’l-am n*

Temmet el-ka aid

6.b (beyaza bo )

7a TESD S T

Der sit yi -ı k t b ’l-evliy  ve sened ’l-a fiy  H azret-i  eyh ‘Abd ’l-k dir el-Geyl n 
k ddese’ll h  sırrehu’l-g n 

1

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

I

Ba r-ı ‘a k n biz de bir genc ne-i pinh nıyız

G l en-i p k-ı cem lin b lb l-i n l nıyız

G h mest u g h h  y r ol mehin  ayr nıyız

 ıdk  ile ol p di ahin bende-i ferm nıyız

* Bu ka idenin ya lız ser-i  c beyti h tirda k almı tır. Ma’l m olmak i in tahrir olundu.

Biz gedâyız şüretâ ammâ cihân sultânıyız

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-ķâdir-i Geylânıyız

II

İçmişiz cām-ı elestiñ bādesin mestāneyiz

‘Aşk sevdāsıyla her dem bī-sükün dīvāneyiz

Ṭalmıșız baħr-ı muħīte ṭālib-i dürdāneyiz

Şem‘a-i ruħsār-ı yāra per açan pervāneyiz

Biz gedâyız şüretâ ammâ cihân sultânıyız

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-ķâdir-i Geylânıyız

III

Piřvāmızdır ‘Alī ol ibn-i ‘am-i Muştafâ

Maħzen-i kân-ı haķīkat gevher-i sırr-ı Hudâ

Bâz-ı eşheb pīrimiz sultân-ı kuṭb-ı evliyâ

Ṭa‘n edip bī-gāne şanma bizleri sen zāhidâ

Biz gedâyız şüretâ ammâ cihân sultânıyız*

Sâlikân-ı Şeyh ‘Abdü’l-ķâdir-i Geylânıyız

* Mâ ba‘dı hâṭırda ħalmamıřtır.

DİĞER müseddes-i HANım müŞARİN İLEYHÂ RAHİMÂHÜ'LLÂHU 'ALEYH

2

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

I

HOR görüp TA'n İTMEÑİZ KİM BİR BÖLÜK RÜSVÂLARIZ

BÛY-ı HAKK aHẒ Etmeye her ZERreden BİNâLARIZ

KAṬremiz BAḤRE ulaştı pek mehİB deryâLARIZ

Zâhidâ ZANN etme sen tek TÂlib-i dÜnyâLARIZ

BİZ cihânı pâyimâl etmiş cihân-peymâLARIZ

Kulle-i Kâf u KANâ'at bekleyen 'anKâLARIZ

II

7b SİNemiz olmuş siper TİR-i belâya cÂN İLE

EHL-i HAKKıñ bendesiyiz ŞİDĖ İLE İMÂN İLE

Kısmet-i RÛZ-ı ezelden gelmişiz 'İRFÂN İLE

Dâ'İMâ NÂ-ÇAR mÜmâŞÂT eYLERİZ NÂ-DÂN İLE

BİZ cihânı pâyimâl etmiş cihân-peymâLARIZ

Kulle-i Kâf u KANâ'at bekleyen 'anKâLARIZ

III

Mesken etdiñ ‘arife Rabb olmağa bu hāneyi
 Lābis olduk ‘ariyet bu cāme-i ferzāneyi
 Kām-yāb olmaq için gezdik niçe kāşāneyi
 ‘Aķıbet şundu bize pīr-i muġān peymāneyi
 Biz cihānı pāyimāl etmiş cihān-peymālarız
 Kulle-i Kāf u kanā‘at bekleyen ‘anķālarız

IV

‘Aşķıñ istimdādı her kimde ola sultān olur
 Her demiñ kadrin bilir bir baħr-ı bī-pāyān olur
 Mīzbānlık resmin añlar vāşıl-ı Raħmān olur
 ‘Aşķa cennet sözüm münkişlere nīrān olur
 Biz cihānı pāyimāl etmiş cihān peymālarız
 Kulle-i kāf u kanā‘at bekleyen ‘anķālarız

V

Şabr ile bizler kanā‘at mülkünüñ sultānıyız
 Faķr ile bāb-ı rızāda bende-i fermānıyız

Hep muhibb-i hānedānız hem kılı kurbānıyız

Dü cihānı ehline verdiñ hele biz fānıyız

Biz cihānı pāyimāl etmiş cihān-peymālarız

Ḳulle-i Ḳāf u kanā‘at bekleyen ‘anḳālarız

VI

16 Tırveş lādan geçip illāda tutduḳ biz maḳām

Pāsbān-ı neşvegāh-ı hayretiz şimdi müdām

Etmeyiz raḡbet bize ta‘zīm ile Cem verse cām

Cilvegāh-ı ‘ālem olmuşdur bize cāy-ı menām

Biz cihānı pāyimāl etmiş cihān peymālarız

Ḳulle-i Ḳāf u kanā‘at bekleyen ‘anḳālarız

VII

Tā olaldan lā-mekān şayyādına göñlüm şikār

Zerre deñlü destimizde yok ‘inān-ı ihtiyār

Sırr-ı ‘aşkı fehm eden bir noktada eyler qarār

Bende-i fermān-ı ‘aşkıız nāşiḡ etdik terk-i ‘ār

Biz cihānı pāyimāl etmiş cihān peymālarız

Ḳulle-i ḳāf u ḳanā‘at bekleyen ‘anḳalarız

8a 1260 tārīhinde nevrüz-ı sulṫānīden birkaç gün evvel Rif‘at Beg nāmında bir oğlu henüz sekiz yaşında iken vefāt eylediğinden deryā-yı ye’s ve māteme mustağrak olduğu bir zamānda ve vālihāne ve mütēhayyirāne bir şürette yazdığı terci‘-i bend-i dil-süzdur. Şā‘ire-i müşārün ileyhā bu terci‘-i bendi yazdığı vakt otuz yaşında idi. Her tarafda meşhūr ve ekşer mecmū‘alarda muḥarrerdir.*

3

• ——— / • ——— / • ——— / • ———

I

Ferāgat gelmişim fānī cihāndan hışm-ı cānāndır¹⁸³

Ne bilsin mihrībānlık resmin ol kim aşlı nā-dāndır

Felek dil-ḫ‘āhim üzre dönmedi ber-geşte devrāndır

Nihāl-i nāzenīnimden cüdā ḫālim perīşāndır

Benim gönlüm kıızıl gül-goncasıveş toptolu ḳandır

Açılmak iḫtiyār etmez eger yüz biñ bahār olsa

* Bu müseddes tamāmiyle [1877] senesinde ṫab‘ olunan Zihnī Efendi merḫūmuñ “Meşāhirü’n-Nisā” nām kitābında meşūr ve muḥarrerdir.

¹⁸³ Bu tesdis ayrıca, 1335 Haziran’ında yayımlanmış olan *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*’nın 16. sayısında da mevcuttur.

II

Bahārın rüz-ı nevrūzun tıyup şād olsa hep güller
 Derip gīsuların tebrīke gelse bāğa sünbüller
 Bu demler her tarafından nağme-sāz oldukça bülbüller
 Dil-i pür-derdimi gūş etse bülbül ney gibi iñler
 Benim göñlüm kıızıl gül goncasıveş toptolu kandır
 Açılmak ihtiyār etmez eger yüz biñ bahār olsa

III

Bu bāğın [serv-ğadd bir lā]¹⁸⁴le-ruhsārından ayrıldım
 Dıraht-ı ‘ömrümüñ [şırın sühan]¹⁸⁵-bārından ayrıldım
 Melāmet etmeyiñ Allāh için yārimden ayrıldım
 Haqıkat rāhınıñ Manşūr’ıyım dārımdan ayrıldım
 Benim göñlüm kıızıl gül-goncasıveş toptolu kandır
 Açılmak ihtiyār etmez eger yüz biñ bahār olsa

IV

¹⁸⁴ Mehmet Zihnî Efendî'nin "Meşâhirü'n-Nisâ" adlı eserinden faydalanılarak tamir edilmiştir.

¹⁸⁵ Mehmet Zihnî Efendî'nin "Meşâhirü'n-Nisâ" adlı eserinden faydalanılarak tamir edilmiştir.

Şerār u dūd-ı hasretdir çıkan kandil-i ahımdan

Semāda kat-be-kat ebr nev-bahār olmuş figānımdan¹⁸⁶

Göreydi hüznümü Ya'kūb firār eylerdi yanımdan

Dem-ā-dem bu rumūz eyler şadā hep üstüh'ānımdan

Benim gönlüm kızıl gül goncasıveş toptolu kandır

Açılmak ihtiyār etmez eger yüz biñ bahār olsa

V

8b Nihānī şem'-i 'aşka yanmağa pervāneyim şimdi

İçi dildār ile memlū tışı bī-gāneyim şimdi

Bırakmam āh u zārı hasret-i hum-hāneyim şimdi

Felek cāmında sem nūş etmişim mestāneyim şimdi

Benim gönlüm kızıl gül goncasıveş toptolu kandır

Açılmak ihtiyār etmez eger yüz biñ bahār olsa

VI

Kažā peykānına nāgāh ciger-pārem siper oldu

Nişāna uğradı taqdīr-i Rabbānī yerin buldu

Açıp per murğ-ı rūhı bāğ-ı firdevse revān oldu

¹⁸⁶ Müstensih buraya dipnot işareti koymuş fakat dipnotta herhangi bir şey yazmamıştır.

Terahhüm etmedi bu nā-tüvānı yakdı yandırdı

Benim göñlüm kızıl gül goncasıveş toptolu kandır

Açılmak ihtiyār etmez eger yüz biñ bahār olsa

VII

Şalādır ehl-i ‘aşka cem‘ olup dīvānı görsünler

Serāy-ı halvete hüküm eyleyen sulṭānı görsünler

Melāmet hırkasında gizlenen ‘üryānı görsünler

Hele vaḳtim yok imdi Sırrı-i sūzānı görsünler

Benim göñlüm kızıl gül goncasıveş toptolu kandır

Açılmak ihtiyār etmez eger yüz biñ bahār olsa

9a TAḤMİSĀT

Du‘āiyye der Ḥaḳḳ-ı Sulṭān ‘Abdü’l-‘azīz Ḥan der evā’il-i cülüşeş

1

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

I

İlāhī behre alsın bāb-ı lutfūndan ‘adāletle
 Kemāl-i ebr vere kâdr-i hilālîñ şān u şöhetle
 Temennā eylerim vaqt-i seherde ‘ālî-himmetle
 Kādīm ol salṭanatda Hüsrevā sen ‘izz ü şevketle
 Bed-endişiñ dem-ā-dem vaḳti geḳsin bīm ü ḳasretle

II

Sehāvetle denilse Hātem-i şānī sañā lāyık
 Sa‘ādetle Hudā dā’im ede aḳrānîñā fā’iḳ
 Nice medḳ eyleye zāt-ı şerîfiñ māder-i şādık
 Kādīm ol salṭanatda Hüsrevā sen ‘izz u şevketle
 Bed-endişiñ dem-ā-dem vaḳti geḳsin bīm u ḳasretle

III

Hilāl-i ḳadriñi bedr eyleye günden güne Mevlā
 Vere dil-ḳāhîñ üzre Hāzret-i Hāḳḳ maḳşad-ı a‘lā
 Hudā’dan isterim maḳhūruñ olsun zümre-i a‘dā
 Kādīm ol salṭanatda Hüsrevā sen ‘izz u şevketle
 Bed-endişiñ dem-ā-dem vaḳti geḳsin bīm u ḳasretle

IV

Cihān ser-tā-ka-dem mātemle memlū hāl dūşvārdır
 Nazar kıldım gülüñ eṭrāfına hep cümleten hārdır
 Erenler yāveriñdir her nefes saña ne ğam vardır
 Qadīm ol salṭanatda Husrevā sen ‘izz u şevketle
 Bed-endişiñ dem-ā-dem vaḳti geçsin bīm u ḥasretle

V

Ne lāyık vaşfiñ etmek ‘ācize ey şāh-ı bī-hem-tā
 Bulunmaz her şadefde sen gibi nādir dūr-i yektā
 Dem-ā-dem vird edip söyler bu beyti Sırrī-i şeydā
 Qadīm ol salṭanatda Husrevā sen ‘izz u şevketle
 Bed-endişiñ dem-ā-dem vaḳti geçsin bīm u ḥasretle

Baġdād Vālī-i esbaḳı meşhūr ‘Alī Rızā Pāşā merḥūmuñ bir ğazeliniñ taḥmīsi

I

Dem-ā-dem tīr-i istignā dil-i nā-şāda gelmişdir
 Melāmet seŋgi ben üftāde-i ber-bāda gelmişdir
 Görüp yāri sevindim dil cefā-ābāda gelmişdir
 Hārīm-i gülşeniñde hār ucundan dāda gelmişdir
 Açıl ey ğonca kim bülbül saña feryāda gelmişdir

II

9b Raķıbe kııl mümāşāt encümünde vaķtini gözle
 Leb-ā-leb bir ķadeķ nūş etse cānān cūr‘ayı gizle
 Kenār-ı bāĝa muķrib maşlahat düşdü biraz tezle
 Zamānını tuyup pīr-i muĝānıñ duķter-i rezle
 Hemān sāķī ayaĝıyla mübārek bāda gelmişdir

III

Mücerreb ‘āşıķa gel etme istignā fenā şanma
 Esīr-i dil-figār-ı ‘aşķı merd-i bī-vefā şanma
 Yolunda hāk olan üftādeniñ sa‘yin hebā şanma

Periřān eyleyen kāküllerin bād-ı řabā şanma
 Nesīm-i āh-ı servim zūlfüñü ber-bāda gelmiřdir

IV

Fezā-yı ‘aşka varsam vechini benden ‘irāk eyler
 Meger dil kişverin fetħ eylese kaç gün ıuraķ eyler
 Baña nisbet varıp bī-gānelerle ittifaķ eyler
 Meded mey-hāneye ħünīyi ķoyma bir nifaķ eyler
 Elinde sübħa-i cām meclisi ta‘dāda gelmiştir

V

Melāħat gülřeninde ‘anber-i nādidedir zūlfüñ
 Serilmiř güller üzre sünbül-i jülidedir zūlfüñ
 Der-āgüş eyledikçe řāneden rencidedir zūlfüñ
 Niçin āteřlere düřmüř gibi piçidedir zūlfüñ
 Rızāāsā meger temmūzda Bağdād’a gelmiřtir

VI

Ķadīm ol mesnediñde āřafā iķbāl ü devletle

Bed-endişin dem-ā-dem vağtı geçsin bīm u şasretle

Gelir Sırrı-i řeydā pāyiñe bisyār-ı minnetle

Ayaklandır rehāyı dest-gīr ol cām-ı himmetle

Mey-i ‘ařkıñla gōk řandīl olup ūftāda gelmiřdir

Tahmīs-i ğazel-i Zeyneb Ğanım-ı řadīm*

3

— — • / — • — • / • — — • / — • —

I

Māh-ı cebīñe hāle-i zūlfūñ müdevver et

Bir bedr-i nev-zūhūru bize hāle-perver et

Erbāb-ı ‘aşka cilve-i dīĝer mükerrer et

Keřf et niķābıñı yeri gōĝü mūnevver et

Bu ‘ālem-i ‘anāřırı firdevs-i enver et

II

* Ğanım-ı müřārūn ileyhānıñı bu tahmīsı 15 numaralı “‘Ořmānlı Tārīř ve Edebiyāt Mecmū‘ası”nda dağı muşarrer ve muşavverdir.

10a Fikr ü hayālim şubḥ u mesā böyle ekşeri¹⁸⁷

İster ki olsun şefkatiñ ey şūḥ mazharı

Güftār u la‘liñ zinde eder mürde dilleri

Depret lebiñi cūşa getir ḥavz-ı kevşeri

‘Anber saçıñı çöz bu cihānı mu‘aṭṭar et

III

Amaç olurken sīneleri ey ḥadengi tīz

Ḳanlar yudarken ‘āşıkıñ ey ḥışmı rast-hīz

Ġamzeñ kopardı āḥirī biñ ceng u biñ sitiz

Ḥattıñ berāt yazdı şabāya dedi ki tīz

Var mülket-i Ḥıṭa ile Çīni musaḥḥar et

IV

Ol sākin-i feraḥkede-i rāḥat ey göñül

Çekme cefā-yı seyr-i reh-i zulmet ey göñül

Ḥızr olsa var mı fā’ide hem-şoḥbet ey göñül

Āb-ı ḥayāt olmayıcaḳ kısmet ey göñül

¹⁸⁷ Bu bentte vezin hataları var ve düzeltilemiyor.

Biñ yıl gerekse Hızr ile seyr-i Sikender et

V

Zülfüñ şarıldı boynuma cānā resen gibi

Peşmīne içre kaldım Üveysü'l-Ḳaran gibi

Sırrī ta'alluḳ etme cihāna zaḡān gibi

“Zeyneb” ḳo meyl-i ziyetī dūnyāya zen gibi

Merdānedār-ı sāde-dil ol terk-i zīver et

Tahmīs-i ḡazel-i Bākī¹⁸⁸

4

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

I

Düşer şahrāya Mecnūnveş saçı Leylā'yı söyletseñ

Deler baḡrım döker ḳanım lebi ḡamrāyı söyletseñ

O da 'aşıḳ çıkar her dilber-i zībāyı söyletseñ

Şikāyet cevri dilberden dil-i şeydāyı söyletseñ

Günāh andan yine ol şūḡ-ı bī-pervāyı söyletseñ

¹⁸⁸ Bākī, *Bākī Divānı*, Haz. Sabahattin Küçük, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1994), s. 263'te bu gazel yer almaktadır.

II

Firākıñdan yanar cān hālī olmaz dīdede nemden
 Cemālīñ şevki serde minnet almaz efser-i Cemden
 Bu şeb bezm-i dil-ārāda haber al gonca-i femden
 Firāk-ı cām-ı la'liñle ne çekdi sāğar-ı ğamdan
 Ne kanlar yutdu görseñ gonca-i ra'nāyı söyletseñ

III

10b Terahhum kıl dil-i şeydāya kim hayretle şaşmışdır
 Cemālīñ pertevinden dīde-i dünyā kamaşmışdır
 Hurūş-ı neşve-i şahbā dil-i rindānda taşmışdır
 Leb-i la'liñle mey bahşında ğavgā hadden aşmışdır
 İştiseñ kıl u kālī şīşe-i şahbāyı söyletseñ

IV

Dilinde ins ü cinniñ dā'imā zıkr-i Hudā ammā
 Nazar kıl kāse lebriz olsa da virmez şadā ammā
 Ene'l-ħakqdan dil-i 'arif dem-ā-dem pür-nevā ammā

Hadīs-i ‘aşkı lafz u şavt ile kılmaz edā ammā

Ne ra‘nā söyler ol ma‘nāyı çeng u nāyı söyletseñ

V

Harīm-i gülşen içre bülbül-i gūyā-şıfat görsen

Göz açıp Kāf-ı dilde sākī-i ‘gūyā-şıfat görsen

O bezm-i dil-keşi bir gün olup şeydā-şıfat görsen

Ne dillerden ne dürler dökdüğün deryā-şıfat görsen

Hurūş-ı cūş ile bir gün ulu deryāyı söyletseñ

VI

Olur mu kām-yāb olmak müyesser dil ki hasretidir

Cefā-yı tır cānāndan gelirse cāna minnetdir

Rumūz-ı hejde ‘ālem Sırrı’den şor şanma keşretidir

Kelām-ı ‘aşk ey “Bākī” ser-ā-ser sırr-ı vahdetdir

Murādı cümleñin birdir bütün dünyāyı söyletseñ

Tahmīs-i Ğazel-i Fuzûlî¹⁸⁹

5

• ——— / • ——— / • ——— / • ———

I

Rumûz-ı ‘aşkı şadrı rahne-i bisyâr olandan şor

Dürüş dil mülkünüñ ta‘mîrini mi‘mâr olandan şor

Göñül sırrın varıp hum-hânedede hammâr olandan şor

Şifâ-yı vaşl-ğadrin hicr ile bîmâr olandan şor

Zülâl-ı zevk şevkin teşne-i dîdâr olandan şor

II

Dilâ bu şarp râhîñ ger dilerseñ ğavrına erme

Hemân kendi kuşuruñ gör şağın il ‘aybını görme

Melek hayrettedir zâhid “sağāhüm”¹⁹⁰ dan haber verme

Lebiñ sırrın gelip güftâre benden özgeden şorma

¹⁸⁹ Fuzûlî, *Fuzûlî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cumbur, (Ankara: Akçağ, 1990), s. 170’te bu gazel yer almaktadır.

¹⁹⁰ İnsan 21.

Bu nihān nükteyi bir vākıf-ı esrār olandan sor

III

Yele verdiñ bu 'ömr-i nāzenīni eylediñ zā'il

Göñül deryā-yı vahdet kaṭresine olmadıñ nā'il

11a Yürü kim 'aqla yār olduñ degilsin 'aşka sen kâbil

Gözü yaşlılarıñ hālın ne bilsin merdüm-i gâfil

Kevâkib seyrini şeb tā seher bîdâr olandan sor

IV

Hakîkat 'ilmin öğren suhte-dil hâtır-şikenlerden

Leb-i şîrîn hâzer kıl âh u zâr-ı küh-kenlerden

Göñül bulmaz rehâ şayyâd-ı çeşmifiden dikenlerden

Habersiz olma fettân gözleriñ cevrin çekenlerden

Habersiz mestler bîdâdını hüşyâr olandan sor

V

Neyiçün fakrı fahr etdim bırağdım mülk ile mālım

Dağı peşmîne-püş oldum ne istersin behey zâlim

Marîz-i 'aşkınım cânâ gam-ı hicriñle pâ-mâlim

Ġamîñdan şem'-tek yandım şabâdan şorma ahvâlim

Bu ahvâli şeb-i hicrân benimle yâr olandan şor

VI

Ĥabîbim nâr-ı hicrânıñda yandım şorma ahvâlim

Berîn-i hulde erdim bes ki çöz boynumdan engâlim

Şikâr-ı şâh-bâzım merhamet kıl bî-per ü bâlim

Ĥarâb-ı câm-ı 'aşkım nergis-i mestiñ bilir hâlim

Ĥarâbât ehliniñ ahvâlini hammâr olandan şor

VII

Metâ'-ı 'aşk kâdrin biñde bir bilmez gel ey kâmil

Ĥaķîķat sırrını fehm edebilmez her olan 'âķil

MuĤibb-i hânedândır 'aşk ile Sırrı degil zâhil

MuĤabbet lezzetinden bî-ķaberdır merdüm-i ġâfil

Fuzûlî 'aşk zevķini ki 'aşkı var olandan şor

Tahmîs-i ġazel-i ŞeyĤ 'Abdü'r-raĤmân Ĥâliş Kerkükî ve Talabânî

6

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

I

Ezelden şem‘-i hüsne per yakıp bağrım kebâb etdim

Firâk-ı hasretiñle hayme-i zevkim habâb etdim

Muhâbbet remzini ‘âkl añlamazken bir kitâb etdim

Nigârâ mülk-i cismim kenz-i ‘aşkınçün harâb etdim

Anı cânım yerine kalbde nâ’ib-i menâm etdim

II

Muhâbbet gülşeninde bülbül oldum zâr nağşından

Leb-â-lebdir cihân ‘ibretle seyr et yâr nağşından

Habîbim gayr yok dilde hemân dîdâr nağşından

Derûn-ı sînemi pāk eyledim ağıyâr nağşından

Göñül kâşânesin ‘aşk-ı ruñıñçün müsteţâb etdim

III

11b Dökülmüş gerdene ol zülf-i ‘anber-būlarıñ sūnbül

Ṭayansın mı bu eṭvāra gül-endāmım bu āb u gil

Gelip dergāhıñ leyl ü nehār efgān eder bülbül

Cihānıñ gülşenine gelmemiş ḥüsnün gibi bir gül

Anıñçün ‘ālem içre ‘aşk-ı ḥüsnüñ intihāb etdim

IV

Seniñ ‘aşkıñla raqş eyler semāda şevk ile nāhid

Kemān-ebrü büküldü kāmetim çeşmiñ baña şahid

Tecellī-i hüviyyet neş’esinden bī-ḥaber ‘ābid

Şarāb-ı nāba ger meyl eylesem ma‘zūr tut zāhid

Ki ben mey-ḥānede pīr-i muğāna intisāb etdim

V

Ne buldum tekye-i pīr-i muğānıñ ittibā‘ından

Derūna düşdü ‘aşkıñ çekdigim dünyā metā‘ından

Vücūdum maḥv kıldım feyz ararken irtifā‘ından

Beyābān-ı talebde pertev-i ḥüsnüñ şu‘a‘ından

Tenim başdan başa cevvalē-i mevc-i serāb etdim

VI

Ezelden ‘ahd ü peymān eyleyenler geldiler ayık
 Çekenler derd-i ‘aşkı oldular akrānına fā’ik
 Yolunda baş ile cān terkin eyler ‘āşık-ı şādık
 Cenāb-ı saķf-ı gerdūna ulařsa raġbetim lāyık
 Ki ‘ömrüm şarf-ı ‘aşka bir şeh-i ‘ālī-cenāb etdim

VII

Ne haddi vaşf ede hāme o yārın la’l-i zībāsın
 İşitdim yād edermiş luşf ile Sırrı-i şeydāsın
 Bırakdım kıl u kāl erbābınıñ şuġrā vü kübrāsın
 Medārıs içre “Hālīs” görmedim ben ‘aşk sevdāsın
 Anıñçün ‘ilmimi mey-hānede rehn-i şarāb etdim

Tahmīs-i Gāzel-i ‘İzzet Pāřā-yı Erzincānī Vālī-i Diyārbekir Sābıkā

I

‘Aşk şehrinde ‘aķıl bī-gānedir tutmaz vaţan
 Gör ki çekdi naķş-ı şīrīni cebelde kūh-ken
 Oldu Mısrıñ māhı āzār-ı bütāndan dil-fiken
 Gösterince tābiş-i ħüsnūñ o Yūsuf pīrehen
 Oldular ūftādegān engüş-ti ħayret ber-dehen

II

Almadı bir kimse bu kec-rev felekden intikām
 Olmadı ol lebleri kevşerle bu teşne be-kām
 Bir müşerref kıl dedim gönderdi nāz ile licām
 Bezme ‘azm etdikde mānend-i tezerv-i hoş-ħırām
 Maķdemiyle cennet-i a‘lāya döndü encümen

III

12a ‘Āşık etdi tā ezelden varımı çeşm-i elā
 Dil veren kim ise ol endāma āyā ‘aşķ ola
 Pendi ķo ey zāhid olma başa pūsküllü belā

Ol kadi mümtāza sāde ben mi oldum mübtelā

‘Āşık oldu kâmet-i reftârına serv-i çemen

IV

Za‘f-ĥālim ĥasretiñ döndürdü cismim sūzene

Yağdı bîrûn u derûnı bak o çeşm-i pür-fene

Bir nigāhı açdı dil gencinde bî-ĥadd revzene

Pertev-endāz-ı cemāl oldukda şahn-ı gülşene

Reşk ile evrākın atdı verd-i nesrîn u semen

V

Çeşm-i mestifiden ĥacîl olmuş süzer nergis gözün

Dil veren ey meh saña yerde bulur mu kendüzün

Çarĥ-ı şādiden nişār etdi Şüreyyâ yıldızın

Olmadı meh münkesif döndürdü şerminden yüzün

‘Arz idince tal‘at-ı ruĥsârını ol sîm-ten

VI

Her zamān bir dilber-i ra‘nā dile oldu ĥabîb

Tākātım tāk oldu aślā kalmadı şabr u şekīb
 Söylerim şeb tā seher derdim bu mişl-i ‘andelīb
 Sevdigim gülzār-ı kūyuñdan ba‘īd olsun raķīb
 Lāyık olmaz kim kıla ülfet meikle Ehrimen

VII

Hoş temāşadır cihān hayfā ki yokdur hīç şebāt
 Sırrı inşāf et gülistān-ı ma‘ārifdir necāt
 Nüş eden ma‘nā-yı rengīnin ebed görmez memāt
 Nazm-ı şīrīnimde var te’şīr-i iksīr-i hayāt
 “İzzet” olmaz böyle lezzet-baħş ‘ālem her nefes

Tahmīs-i Ğazel-i Rāşid Efendi

8

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

I

Nice katlansın göñül bu hicre yokdur tākātı

Nār-ı ‘aşkıñ dem-be-dem efzūnter olmak ‘ādeti

Yok mu bilmem dostlar derd-i firākıñ gāyeti

Ola mı kısmet ‘aceb görmek o serv-ķāmeti

Bunca yıldır beklerim hicriyle künc-i firķati

II

12b Dönmedi dil-ķāhıma kec-rev felek dirlik ģarām

Sīne-ķāk olmak muķarrerdir o şūķ olmazsa rām

Dilde fikrim rüz u şeb bezm-i dil-ārādır müdām

İhtizāz u nāz ile gülşende etdikçe ģurām

Yāda ol ģūrī getirmez mi riyāz-ı cenneti

III

Yārdan bir başka şey yok ģātır-ı dil-dādede

Fetķe āhen ķal‘ayı tākāt mi var üftādede

Cān ķalır mı bir niģāha meclis-i āmādede

Bāde mir‘āt-ı ruķunda hey‘et-i ruķ bādede

Sākī-i meh-rū ele aldıkķa cām-ı ‘işreti

IV

Merhem eyler mi ‘aceb bu bağrı yanık ğam-keşe

Nâlemiz te’[şir] eder mi âh yâr-ı mehveşe

Hâtırın şormak için vardım [bu gün ol] dil-keşe

Bir bakışla yakdı bîrûn [u] derûnı âteşe

Görmeseydim kâşki ‘âlemde ben ol âfeti

V

Bak nasıl mümtâzdır Kıtımîr iken hem-cins-i kelb

Halkı âzâr etmeyip hüsn-i teveccüh ile celb

Etme Sırrî kimseniñ ârâmını dünyâda selb

Gel görüş herkes ile şabr et cefâya kırma kalb

Sadece ehl-i dile haşr etme “Râşid” ülfeti

DİĞER TAHMİS-İ ĞAZEL-İ RÂŞİD EFENDİ

I

Dil teşne o sultānımıñ enhārına maḥşūs
 Bu nükte anıñ la'l-i güher-bārına maḥşūs
 Şarf-ı nazār etmek hele aġyārına maḥşūs
 Dīdem o mehiñ devlet-i dīdārına maḥşūs
 Dil āyine-i şüret-i ruḥsārına maḥşūs

II

Āyā ola mı mülk-i cihān içre nazāri
 Döndürmedi dil-ḥāhıma bu emr-i 'aşiri
 Pāk etmege varmışdık aña levh-i zamīri
 Bir nīm nigehle dil ü cān oldı esīri
 Bu cezbe o dildārımıñ etvārına maḥşūs

III

13a Olmuş ezeli tıynetimiz 'aşk ile taḥmīr
 Lāyık mı bizi ḥubb-ı dil-ārā ile taḥkīr
 Olmaz şu benim ḥāl-i perīşanıma tedbīr
 Vīrāne dili nice Sinimmār ede ta'mīr

Lutf eyle cefā-pīşimin i‘mārına maḥşūs

IV

Diġkatle nazār kııl hele fihriste-i ‘aşka

Yazmış ezeli ḥāme cefā-beste-i ‘aşka

Derd ü eleme ekşeri şāyeste-i ‘aşka

Sokrāt ile Bokrāt yanar ḥaste-i ‘aşka

Şihḥat o ṭabībiñ hele tīmārına maḥşūs

V

Gönderdi baña peykin o şeh dil dedi lebbeyk

Bu luṭfa der elbette ki lebbeyk u sa‘deyk

Sırrı süḥanıñ yār pesend etdi dedi peyk

“Rāşid” gibi andan daḥı bālāteri var leyk

Tehyıc-i muḥabbet anıñ eş‘ārına maḥşūs

Tahmīs-i Ġazel-i Rüşdī

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

I

Ārzūmend olmuşum hāk-i der-i dildāra ben

Añmazam dār-ı cinānı baķmazam gūlzāra ben

Ġoncaveş ķanlar yuķup çok hıdmet etdim hāra ben

K'ol[mışı]dim mübtelā ol serv-i gül-ruhsāra ben¹⁹¹

Hemķü būlbūl dūşmūşüm āh u figān u zāra ben

II

Ser-fürū bir bāba ķıldım kim Süleymān-ı dūhūr

Olmuşum dergāh-ı vālāsında bir nā-ķız mūr

Yandı imā-yı tecellīsinde varım mişl-i Tūr

Benden itmeñ iltimās ey dūşman-ı 'aķl u şu'ūr

Vermişim efķār u 'aķl u şabrımı hep yāra ben

III

Mīzbān-ı dilde mihmān eyledim cānānımı

¹⁹¹ Eksik yazılmış bir kelime var. Bu yüzden vezin bozuk ve tamir edilemiyor.

Vādī-i firqatde koydu bu dil-i sūzānımı

Ġam-gūsārım yok ki şerh edem ğam-ı pinhānımı

Hīzem-i hicriñ yaķar āhır bu cism u cānımı

Söylemişdim tā ezelden rū-be-rū dildāra ben

IV

Söylemem şimdi baña cevr ü cefā etdikleriñ

Söylesem rāzım kalır ‘ālem taña etdikleriñ

13b Korkarım ey meh-liķā kalmaz saña etdikleriñ

Eylerim ‘arz u şikāyet hep baña etdikleriñ

Ger hayālīñle gidersem dergeh-i hūnkāra ben

V

Şāf kılmir’ātıñı jeng-i kūdūret istemez

Rūşen olsa şem‘-i dil hūrşide minnet istemez

Sırrī Hāķķı fehm eden vaħdetde keşret istemez

Firqate şabr eylemez hicrāna vuşlat istemez

“Rūşdıyā” āyā ne kılsam bu dil-i ğamh‘āra ben

Tahmīs-i Ğazel-i Lūtfi Efendi

11

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

I

Pür hevādır murĝ-ı dil çıķmak diler mi lāneden

Derde dermān istemem çün bī-vefā kāşāneden

Cür'a-nūş u dil-ħarābım dem-be-dem ħum-ħāneden

Büy-ı vaĥdet almışım būs-ı leb-i peymāneden

Ķangı kāfir men' eder meyden beni mey-ħāneden

II

Pür felāket bir cefā-cüyum ki pek ĥatır-şikest

Sākī-i rüz-ı ezel 'aşķ ile oldum böyle mest

Tekye-i pīr-i muĝānda bulmuşım cāy-ı nişest

Dil-şikestim mey-perestim 'āşık-ı sāĝar be-dest

İçmişim mest-i elestim nergis-i mestāneden

III

Şem‘ tek yakdıñ beni artık baña yokdur zevāl

Fehm eden ‘uşşāka ‘aşk olsun bu remzim vaşf-ı hāl

Cānımı hicrāna kurbān eyledim bī-kīl u kāl

Ben kebāb-ı firkatım pervāne kurbān-ı vişāl

Ehl-i dil temyīz ederler farkımı pervāneden

IV

‘Aql ile idrāk olunmaz pür haţar ‘aşkıñ yolu

Bir hümā-yı lā-mekāndır herkesiñ ermez eli

Bī-ħaber izhār-ı şevk eyler nezāketle velī

İhtilāt-ı ehl-i zulmet çāk çāk eyler dili

Şor bu zārıñ şerhini çāk-ı derün-ı şāneden

14b Tahmīs-i Ğazel-i Nigāhī

I

Hārīm-i kudse maḥrem olmak isterseñ sivādan geç
 Bırak bu güft ü gūyı söyleme çün u çerādan geç
 Qabūl et künc-i vaḥdet ‘uzlet ile her hevādan geç
 Göñül katlan cefāya bāğ-ı keşretde şafādan geç
 Tarīk-i fakrı tut fakr ile faḥr eyle kabādan geç

II

Muḥabbet cür‘asın nüş eylediñse tā ebed sākī
 Mu‘allā himmet ol ‘ibretle seyr eyle bu nüh tākı
 Gözetme şöhret ü şanıñ eger tutdıysa āfākı
 Heves kılma cihānıñ varına ey dil degil bākī
 Yüzüñ tut lā-mekān şahrāsına dehr-i fenādan geç

III

Emel ser-riştesin ḥalkdan kesip ‘azm-i kenār eyle
 Rızā bābında tur bezm-i muḥabbetde qarār eyle
 Bu nefsi-şūmu ḥorlık āteşyle şermsār eyle
 Şoyup tenden ināniyyet libāsın terk-i ‘ār eyle

Eger kim rāh-ı Hakkı bulmak istersen riyādan geç

IV

Göñül idrāk olunmaz bir binādır bezm-i hāş eyle

Yıkarsa anı nā-dān sen şakın terk-i kışāş eyle

Vücūduñ rind-i ‘aşk ol nāra yak mişl-i raşāş eyle

Helāk et diyü nefsiñ düşmeniñden cān halāş eyle

Muṭī‘ ol Hakk kelāma gel yeter bu iddi‘adan geç

V

Göñül da‘vā-yi isti‘dāda düşme el duyar sırrıñ

O yarıñ cevriñi ta‘dāda düşme el duyar sırrıñ

Meded feryād-ı āteş-zāda düşme el duyar sırrıñ

Şakın bülbül gibi feryāda düşme el duyar sırrıñ

Fesāneñ kendine yār eyle zār etme nevādan geç

VI

Ümīdiñ zevrakı baħr-ı tevekküldeyse et idmān

Gözüm fehm et bu remzi rāh-ı Hakkda böyledir iz‘ān

‘İlâcından hezârân feylesof ‘âciz niçe Lokmân
 Marîz-i derd-i ‘aşka kendi kendinden erer dermân
 Tâleb kıılma devâyı kimseden özge devâdan geç

VII

14b ‘Ubüdiyyetle cân-bağış eyleyenler râh-ı ma‘bûda

Bulur her zerreden bir yol dem-â-dem Rabb-ı mevcûda
 Hezârāsâ nevâlar kendine gel etme beyhûde
 Yanıp pervâneveş ebsem olanlar erdi mağşûda
 Ne derdiñ var ise Allâh’a ma‘lûm hûy u hâdan geç

VIII

Görürsen kimseniñ ‘aybın hağâretle yüze urma
 Dem-â-dem gözle cânâ kendi ‘aybıñ kimseniñ şorma
 Düşüp her dilberiñ sevdâsına gel kendiñi yorma
 Göñül tahtında sulţân bir olur birlikden ayrılma
 Hevâ-yı nefse uyma evvelâ bu mâ-cerâdan geç

IX

Cihân cây-ı belâdır terkini kıl odlara yanma

Şunar āb-ı hayātı zehr-i kâtildir şakın kanma

Harābāt ehline hāk oldu Sırrı bī-vefā şanma

Meded cem‘ eyle ‘aqlıñ köhne-zen dünyāya aldanma

“Niğāhī” bī-vefā bī-gāne-meşreb āşinādan geç

13

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

I

“Karadır gerçi bahtım t̄alihim bātında yāverdir”

Bi-ḥamdi’llāh gurūb eyyāmı toğmuş şems-i ḥāverdir

Ezelden t̄inetim esrār-ı ‘aşk ile muḥammerdir

Şunan peymāne-i ‘aşkı baña sākī-i kevşerdir

“Emīrim rehberim pīrim efendim şāh-ı Ḥayberdir”

II

“Ḥabīb-i kibriyā ol faḥr-ı ‘ālem pādīşāhıdır”

Semā-yı dilde ‘aşk u şevki ḥürşīd ile māhıdır

Benim şıdk [u] ḥulūş-ı meslegim ‘ādī güvāhıdır

Egerçi rû-siyâhım öyle bir sulţân penâhımdır

“Ne devletdir ki dâ’im ‘aşkı gönlümle berâberdir”

III

“Dem-i rûz-ı ezelde levh-i dilde ‘aşkı nakş olmuş”

Cihân-ı bî-bekâya ‘aşk-ı pāk ile gelen gelmiş

Eder bî-çâre zâhid ta’neler rindân anı bilmiş

Geçip lâdan gönül ihlâş ile illâda kalmış

“Lisânımda mübârek ismi anıñ dâ’im ezberdir”

IV

“Anıñcün Ādem’i halk eyledi Hakk nüsha-i kübrâ”

Deyip şânında “kerremnâ”¹⁹² giyirdi hil‘at aña

Bu remzi bildi ancak Hızır-ı haşlet hem-dem-i ‘İsâ

Olar kim baş u cânıñ râh-ı Hakk’da kıldılar ifnâ

“Hudâ’nıñ anlara bi’l-cümle mañlûkı musahhardır”

V

¹⁹² İsrâ 73.

15a “Bi-ḥamdi’llāh naşīb etdi baña Ḥaḳḳ ‘ilm u ‘irfānı”

Dilirse nuṭfe-i nā-çizi baḥr eyler keremkānı

Nihān eyler anıñ her kaṭresinde baḥr-ı ‘ummānı

Zebān-ı ḥāme ta‘rīf edebilmez feyz-i Raḥmānı

Ne mümkün vaşfa gelmek ni‘met-i Allāh ekberdir

VI

“Ḥuşuşā dīnimiñ sermāyesi ‘ilm-i şerī‘atdır”

Dutanlar ḥükmüñ erdi rāh-ı taḥḳīke ne devletdir

Ġarīḳ-i “küntü kenz”¹⁹³ olduñsa devletdir sa‘adetdir

Bu nazmı güş eden zann etmesin kim bir rivāyetdir

“Ḥaḳīkat baḥr-ı zātımdır kelāmım dür ü gevherdir”

VII

Tehī vīrāne şanma bu “Nigāhī” ḳalb-i maḥzūnı

Görünce Ḳays anı deşt-i belāda oldu Mecnūnı

Olurmuş bī-nişānlıḳ ehl-i ‘aşḳıñ resm u ḳānūnı

Belā küncinde ḥor görme bu Sırrı göñlü pür-ḥūnı

¹⁹³ Kudsī Hadis.

“Dilim gencine-i Hakk’dır zebânım seyf-i Haydar’dır”

Tahmîs-i Gazel-i Şafvetî

14

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

I

Yine bûy-ı dil-ârâ mülk-i cismim verdi ber-bâde

Temevvüc-bahş olup deryâ-yı ‘aşkım fikr-i ma’nâda

Beyâbân-ı muhabbetde gezerken gamdan âzâde

Beni teşhîr-i hüsn-ü zâtı kıldı bir ‘Acem-zâde

“Ne müşkül derde düşdüm kayd-ı ‘aşka oldum üftâde”

II

Şakın tâ‘n etme zâhid ehl-i ‘aşka şofî nedâmetdir

Getir sâkî ayağı bezme kim hengâm-ı fırsattır

Ƙul olmak âsitân-ı devletinde câna minnetdir

‘Aceb bir serv-ķâmet mihr-ţal‘at pāk-ţıynetdir

Düſer çāh-ı zenaḥdāna görürse İbn-i ‘Abbāde

III

Ġarīk-i ḥayret oldum dilde ‘aşkı olalı mihmān

Yelip rāh-ı muḥabbetde ararken derdime dermān

Tecellī-i cemāli Tūr-ı cismim eyledi raḥşān

Belāgatde kelīmāsā melāḥatde meh-i tābān

O şūhuñ nuṭk-ı cān-baḥşı mücellā vech-i beyzāda

IV

15b Dirīgā olmadım fānī cihānda bir nefes dil-şād

Ġarīk-i ḥaşret oldum künc-i ğamda eylerim feryād

Yine yok çāresi Hārūtı bulsam eylesem üstād

Nigāh-ı siḥr-sāzı bir baqışla eyledi ber-bād

Binā-yı kaşr-ı cānı keşr kıldı kaşr-ı Kistrāda

V

Bulunmaz mişli bir dildāra oldum ‘aşkı-ı rüsvā

Esir-i bend-i ‘aşkıım yok ḥalāşa tākatim aşlā

Bu nazm-ı dil-pesendi nuḡka geldi Sırrı-i şeydā
 Dür-i nā-şufte versem bıkı-i nazm-ı “Şafvete” icrā
 Diyār-ı Bekr’e nisbet bıkı-i fikrim bıkı-i ma’nāda

15

•• — — / •• — — / •• — — / •• —

I

Gönlümüz nār-ı tecellī ile pür-nūr olalı
 Cismimiz pertev-i envāra yanıp Tūr olalı
 Eşer-i mihr-i muḡabbet dile mestūr olalı
 Ğayra etmem nıgeh ey meh saña mecbūr olalı
 Ağlarım ḡasret ile ḡüsnüne meshūr olalı

II

Cān u dilden o gül-endāmıñ olup müştākı
 Getirir cünbüşe āhım felek-i nüh-ḡākı
 Añmadık mest-i mey-i ‘aşkıñ olan ‘uşşākı
 Görmedim neş’e-i şahbā-yı vişālīñ sākı
 Bāde-i hicr-i firākıñ ile ma’mūr olalı

III

Kim görüpdür bu kıyâfette amân bir güzeli
 Bâreke'llâh yazılıpdır yüzüne hatt-ı celî
 Maḥv edip mihrîñ ile tâ ser ü pâ cân velî
 Kalmadı naḫd-i ḫayâtım yoluña şarf edeli
 Kimse bakmaz yüzüme müflis [-i] maḡdûr olalı

IV

Dilde fikr-i cevelân ḫayret ile çeşmimde
 Vaḫdet eylerse göñül keşret ile çeşmimde
 Bir nigâh eyleyemem ḫasret ile çeşmimde
 Gösterir 'âlemi biñ şüret ile çeşmimde
 Seniñ cevriñle dil âyinesi meksûr olalı

V

16a Etmedi maḫrem-i râz kimseyi ḡonca lebiñ¹⁹⁴

'Acabâ mest-i feraḫ-câmı mıdır meykedeniñ

¹⁹⁴ Anlam olarak "lebiñ" daha doğru bir okuyuş olsa da uyak açısından "teniñ" gibi de okunabilir.

Hal eden hayret eder remzini Sırrı sühanıñ

Ne kadar āh u figān eylese cevriñle seniñ

Rā'if-i gam-zede gūş etdiremez dūr olalı

Muhammes-i Sırrı Hanım

I

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

I

Dil harāb-ı cām-ı 'aşk olmuşdur ābād eylemem

Kaşveş Mecnūnluğum gün içre icād eylemem

Āsitānıñ kulluğundan gayrı bir ad eylemem

Seng-i ta'na zārımı mir'āt-ı hussād eylemem

Ba'dezīn 'aşkıñla nār olsam da feryād eylemem

II

Var iken hüsnüñ yanında zevki yokdur gülşeniñ

Cennet-i firdevs-i bī-hemtāya beñzer meskeniñ

Bir gümüş āyīne-i hayret-nümādır gerdeniñ

Göñlümüz rüz-ı ezelden mest-i ‘aşkıñdır seniñ

‘Aqla vācib ketmi ben dīvāneveş dād eyleme[m]¹⁹⁵

III

Ṭiğ-i şıdķı āb-ı tevḥīd ile dā’im tizleyip

“Men ‘aref”¹⁹⁶den dem urup cān içre ammā gizleyip

Ruḥlarında dā’im āzār-ı Hudā’yı izleyip

Āh edip Mansūrāsā semt-i dārı gözleyip

Zikr-i fikrimdir ene’l-Ḥaḳḳ bīm-i zühhād eylemem

IV

Pūta-i ‘aşķ içre pek sūzānlığı ister göñül

Vuşlat-ı dīdār için giryānlığı ister göñül

Şiše-i ‘ārı kıırıp rindānlığı ister göñül

‘Alem-i ma’nādaki sulṭānlığı ister göñül

Feyz-i Ḥaḳḳ’dır ben anı iḳbāle isnād eylemem

¹⁹⁵ Müstensih, son harfi “ze” gibi yazmıştır. Fakat muhammesin redifi “eylemem” olduğu için “m” diye düzeltildi.

¹⁹⁶ Aclūnī, *a.g.e.*, s. 262.

V

İncilā-yı rāh-ı taḥkīke mecāzīdir sebeb
 Tırveş geç anda tırmaḳlık olur terk-i edeb
 Derd-i ‘aşk-ı Ḥakk’a yanıp ağla şālik rūz u şeb
 Taht-ı dilde var iken yārim ‘abeş çekmem ta‘ab
 Keşf edip rāz-ı dili bir ferde ta‘dād eylemem

VI

16b Rind-i ‘aşkız ḥākdan ref’ et dil-i üftādeyi
 Dergeh-i pīr-i muḡāndan aḥz kıldım bādeyi
 Ḥor görüp ta‘n etme zāhid meclis-i āmādeyi
 ‘Aynıma almam mey-ālūd olmayan seccādeyi
 Zāhide ḥum-ḥāne-i ḥayretde ifsād eylemem

VII

Ḥazret-i Rāşiddir el-Ḥakk vāşıl-ı esrār-ı Ḥakk
 Eylemiş mümtāz-akrān taḅ‘ını Rabbü’l-Ḥakk
 Sa‘y kıl ‘ālī-dem-i ḳudsiyyesinden al sabak

Kūy-ı ehl-i ‘aşka Sırrı tırma cūlar gibi ak

Sırr-ı Hakkı ketm edip nā-ehli işhād eylemem

Şarkı Murabba‘

1

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

I

Ťutmadıñ söz çünkü gitdiñ bī-vefā eglenme gel

Fırkatıñ nārına yaqma dilberā eglenme gel

Dūzah oldu cennet-i kūyuñ baña eglenme gel

Göñlümüñ eglencesi hūrī-likā eglenme gel

II

Eglenirdi dā’imā dil sen yüzü gülzār ile

Bülbülāsā rüz u şeb hasretde kaldım yār ile

Kūşe-i gamda koyup gitdiñ beni agyār ile

Başın için kıl kerem kurbān saña eglenme gel

III

Bir iki dostuñla etdiñ sevdiğim ‘azm ü sefer
 Etmediñ gitdi bu Āmid şehrini cānā mağarr
 Zevrağ-ı cismi şu baħr-ı eşkim āħir ğarğ eder
 Soñ peşimān fā’idā vermez sañā eglenme gel

IV

Hep baña mihr ü muħabbet etdiğini āzār imiş
 Dostluğuni ancak benimle sevdiğim nā-çār imiş
 Derler idi hep baña dediklerince var imiş
 Var ise sende eger zerre vefā eglenme gel

17a Mu‘aşşer

1

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

I

İlāhī pādişehler pādişāhı birliğini ħağķı
 Ĥabīb-i ekremiñ rif‘atlı cāhı birliğini ħağķı

Ki 'aşkıñ döndürür mihr ile mähı birliğıñ haqqı

Gören dıde bu eşyayı kemähi birliğıñ haqqı

Şınık dilden çekenler düd-ı ahı birliğıñ haqqı

Bulanlar taht-ı dilde şubhgāhı birliğıñ haqqı

Muhabbet oduna yanmış giyāhı birliğıñ haqqı

Faķiriñ derdmend-i rü-siyāhı birliğıñ haqqı

Yıkılmış göñlüm ābād eyleyip ol anda mihmānı

'Aṭā senden haṭāsın 'afv edip çekdirme hicrānı

II

Ġarībim şermsārım dergeh-i 'izzetde bir mūrım

Cüdā düşmüş vaṭandan cürmünü 'afv eyle ma'zūrım

Muhabbet nārı biryān eylemiş vicdānı rencūrım

Ḳamu renciñ şifāsı sende ben bī-çāre mağdūrım

Egerçi baħr-ı kudretde görürler şüretā dūrım

Tecelliyāt-ı Ḳaḳḳ'a mazħarım ma'nāda bir Ṭūrım

Cevāb-ı hestīyi Perverdigārā maħv ḳıl nūrım

Ricāmı kesmezem cān u dilimden saña mağdūrım

Yıkılmış göñlüm ābād eyleyip ol anda mihmānı

‘Aṭā senden ḥaṭāsın ‘afv edip çekdirme hicrānı

III

Bulanlar ‘aşk-ı pāki mazhar-ı ‘aynü’l-ḥayāt oldu

Küşāde şeş cihāt cümle aña rāh-ı necāt oldu

Temevvüc-baḥş olup bir kaṭreye Nıl u Fırāt oldu

Kelāmı ehl-i ‘aşka cān-fezā kand-i nebāt oldu

Muḥaṣṣal rūzı ‘ıyd oldu şebi Kadr ü Berāt oldu

Cihān sulṭānlığı anıñ gözinde bī-şebāt oldu

Olar kim tıydu “mütü kable”¹⁹⁷yi ba‘de’l-memāt oldu

Tutanlar rāh-ı ‘aşkı vāşıl-ı esrār-ı zāt oldu

Yıkılmış göñlüm ābād eyleyip ol anda mihmānı

‘Aṭā senden ḥaṭāsın ‘afv edip çekdirme hicrānı

IV

Ġarık-ı kulzüm-i zenbiñ eger olsan nıgehbanı

Bihār-ı Raḥmete bir kaṭre gelmez cürm u ‘işıyānı

Ḳulı ḳurbānıyım anıñ ki sensin dilde mihmānı

¹⁹⁷ A.g.e., s. 291.

Ezel bezminde izhâr eyleyenler ‘ahd u peymānı

17b Hâkîkat bâbını bekler o günden oldu derbânı

Ferāmūş eylemez her dem olan luṭf-ı firāvânı

Beyābân-ı muḥabbetde bulupdur rāh-ı pâyânı

Yoluñda baş u cânın terkin etmişdir hirāsânı

Yıkılmış göñlüm ābād eyleyip ol anda mihmānı

‘Aṭâ senden ḥaṭāsın ‘afv edip çekdirme hicrânı

V

Bu nefsi şüm elinden el-amān ey zāt-ı bî-hemtâ

Değil ḥāl-i dilim ta‘rîfe ḥâcet ‘âlim u dānâ

Kamu bî-çāregāna dest-gîr ey himmeti vālâ

Sañadır ‘arz-ı ḥāl-i derd-i dil ğayra değil ḥāşâ

Reh-i ḥākîfde bir üftādeyim raḥm et Ğanî Mevlâ

O vaḥdāniyyetiñ ḥaḳḳı ki keşret olmadı rüsvâ

Tevekkül rāhber teslîm hem-ser bî-ser ü bî-pâ

Gelipdir bekliyor bâb-ı rızâyı Sırrî-i şeydâ

Yıkılmış göñlüm ābād eyleyip ol anda mihmānı

‘Aṭâ senden ḥaṭāsın ‘afv edip çekdirme hicrânı

18a Ğazeliyyāt

18b Ğazeliyyāt

“Ĥarf-i Elif”

1

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

1 İftirāk-ı dil-rübādan ‘uzlet el verdi baña

‘Uzlet içre gence erdim devlet el verdi baña

2 Mekteb-i ‘aşk içre Ferhād oldu gūyā tıfl-ı dil

Ol lebi şirîn bugün bī-minnet el verdi baña

3 Murğ-ı bī-pervā-yı dil şayyād-ı ‘aşkıñ dāmına

Şayd olunca hātīrāt-ı vuşlat el verdi baña

- 4 Cān-fezānīñ emrini ben minnet-i cān bilmişim
Hāne-berdūş oldum ey dil ğurbet el verdi baña
- 5 Genc-i bākī ħadrini gördüm ki bilmez her ħaşış
Ol sebepten cūşa geldim vaħdet el verdi baña
- 6 Kām-yābım dost ile ħavf eylemem aġyārdan
Zinde-dil oldukça artık rāħat el verdi baña
- 7 Mihribānım pek eyü üftādeler ħālin bilir
Āsitān-ı devletinden ‘izzet el verdi baña
- 8 Sırrī meydān-ı selāmetde turur arslan gibi
Bu şıfatla gördüğümce ħayret el verdi baña

2

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

- 1 Çekme dāmen ‘aşķ ile dil kim ħırāmāndır saña

Cân fedâ kılmış yoluñda bend-i fermândır saña

2 Dil-figâr etmek ne lâzım bu fenâ dünyâ için

Hürmetin tut bir iki gün bunda mihmândır saña

3 Mübtelâ-yı hayretim devriñde ey çarç el-amân

Cevri ‘âdet eylemişsiñ luğf bühtândır saña

4 Ger ‘Azîz-i Mısr ola haşmın yahûd şâh-ı ‘Irâk

Bir nazarda hâke şalmaq anı âsândır saña

5 İlticâ etdim saña ‘afv eyle gel redd eyleme

Sen şeh-i mülk-i mürüvvetsiñ bu noğşândır saña

19a 6 Bil derûnum şıdķını cânâ ne hâcet söylemek

‘Ârif-i bi’llâhsın şıdķım nümâyândır saña

7 Kıl cefâ vü cevrine Sırrı taħammül ğam yeme

Her cefâ kim gelse cânânıñdan iħsândır saña

3

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Murğ-ı dil pervāza geldi lāneler ağlar baña

Çıkdı zünnārım bu kez hum-ḥāneler ağlar baña*

2 Yandırır isem şeb-i tārik dil-i nā-şādımı

Rüşen olsa per yaçar pervāneler ağlar baña

3 Āşinālar seng-i ta'n-endāz olurlar her taraf

Vākıf olsa ḥālīme bī-gāneler ağlar baña

4 Ketmi güç inkārı güç bir derde oldum mübtelā

* Zihnī Efendi merḥūm “Meşāhirü'n-Nisā” nām kitābında Sırrī Ḥanımı taḥrīr iderek meşhūr merşiyesi ile bu gāzelin derc etdikden soñra “gerek merşīye gerek gāzel kendi ḥaṭṭ-ı destlerinden istinsāḥ olunmadığı cihetle ba'z-ı ebyātda görülen bī-ma'nā kelīmāt u şīve-i nazma muğāyir ta'bīrāt kalem-i nāsīḥifī ḥaṭāsına maḥmūldur” demişdir. Fi'l-ḥaḳīka Sırrī Ḥanım bu gāzeli vaḳtiyle Diyārbekir'de söylemiş olduğundan bir mecmū'adan istinsāḥ eylediğim şu gāzelde ba'z-ı kelīmāt daḫı mışra'-ı Zihni Efendī'niñ derc eylediği gāzele mübāyin görülmüşdür. Bendeñiz kaḫīm mecmū'ada görülen gāzeli 'aynen yazdım.

'Alī Emīrī

1341 fi 14 Ramāzān

Dārūsın¹⁹⁸ bilmez tabīb kāşāneler ağlar baña

5 Düş olursa mekteb-i ‘irfāna rāhım āh edip

Ḥasret ile tıfl-ı ferzendāneler ağlar baña

6 Sākī-i bezmiñ elin öpsem ayağıñçün güzel

Korçarım dil-teng olur peymāneler ağlar baña

7 Kāse-i mīzāb-ı sākīden yine mestim bugün

Ṭa‘n eder hüşyār olan mestāneler ağlar baña

8 Dil-girifte gül ruḥında ḥāl-ı ‘anber fāmīña

Leşker-i zülfün tağıtmış şāneler ağlar baña

9 Sırrı vīrān eyledi dil mülkünü bir nev-nihāl

Ḥasbiḥālim söylesem dīvāne[ler] ağlar baña

19b Ḥarf-i Bā

¹⁹⁸ Burada kelime “dārū” şeklinde yazılmış ve zihaf yapılmıştır. Kimi yerlerde şair bunu yapar, örnek olsun diye bunu burada belirtme gereği duyduk.

Gazel "faşl-ı hazān hakkında"

4

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

- 1 Geldi hengām-ı hazān 'ālem perīşān oldu hep
Ehl-i 'ibret dehşetinden deng ü hayrān oldu hep
- 2 Ehl-i maḥşer tek libāsından bütün 'üryān olup
Dökdü evrākın şecer 'aybı nümāyān oldu hep
- 3 Serv-ḳaddim ḫam ḳılıp gülşende güller ḫār olup
Ḡoncalar yıldız gibi ḫāk üzre bārān oldu hep
- 4 Yumdu nergis gözlerin sünbül derip gīsuların
Lāleler otağı zīr-i ḫāke pinhān oldu hep
- 5 Ḳalmadı gülşende revnaḳ güllerin beñzinde ḳan
Ḡāk-i şahrāda 'ayān çāk-ı girībān oldu hep

- 6 Kūhlardan eyledi seylâbeler cûş u ħurûş
Dâmen-i şahrâya yüzler sürdü ‘ummân oldu hep
- 7 Bezm-i bâķīden ezel cāmın iĉen bī-ĥoşların
Çeşmine dünyâ vü ‘uķbâ cümle yeksân oldu hep
- 8 Şimdi bī-pervâ yürür gülzâr iĉinde zâğlar
Bûlbûlânın âşiyânı beyt-i aĥzân oldu hep
- 9 Sâķī-i devrân elem şahbâsını aldı ele
Her kime şunduysa mülk-i cismi vîrân oldu hep
- 10 Maĥrem-i sırr-ı Ĥudâ olduñ sükût et Sırrıyâ
Şem‘ iĉin pervâneler süzân u giryân oldu hep

Büyük hemşiresi Şâĥib-i Dîvân Ĥadice ‘İffet Ĥanım’ a vâķi‘ olan i‘tizâr-nâmesin

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

1 Nedir bu hicr oduna cismimi yakmak her ân 'İffet
Olursa bakmazam sensiz cihân hep gülsitân 'İffet

2 Ba'îd itmek revâ mı cismi cândan eyleyip vahşet
Ne mümkün gizlemek dildir deriñde pâsbân 'İffet

3 Semâ-yı dilde bir mihr-i münevversîñ niçe yıllar
Dönüp devr etse de bulmaz nazîriñ âsumân 'İffet

20a 4 Ne lâyıķ lâ'ubâli meşrebe bu nûkteler cānā

'İmâret mi kalır dilde bir inşâf et 'İffet

5 Şaķın tîr-i sūhanla dil-figâr etme bu şeydâyı

O meydân-ı haķîkatde seniñle hem-'inân 'İffet

6 Sūhandân-ı zamânsîñ ebkemim her dem huzûruñda

Şalâdır hem-'inânîñ var mı bir şîrîn-zebân 'İffet

7 Bi-ḥamdi'llāh ġarīḳ-i "küntü kenz"¹⁹⁹ olduñ ḥaḳıḳatde

Bu yolda vermedi çok feylesoflar bir nişān 'İffet

8 Bu dünyā germ ü serdinden uşanmaz Ḥaḳḳ'a teslīmler

Müsāvīdir yanında eylemek sūd u ziyān 'İffet

9 Mücellā eylediñ vicdānıñı jeng-i 'alā'ıḳden

Žamiriñde niçe esrāri Ḥaḳḳ eyler 'ayān 'İffet

10 Bu hengām-ı feraḥ-efzāda nüş ile leb-ā-lebdir

Ḳadeḫler 'aşḳ ile sākī eder nuḳl-ı beyān 'İffet

11 Seniñ ġayr ise maḳşūduñ benim maḳlūbum ancak sen

Ḥilāfım yoḳ ḳasem yād eylerim dilden inan 'İffet

12 Edeble ḥāk-i pāyiñ būsā geldi Sırrı hem-şiren

Ḳuşūruñ 'afv ḳıl ḳadrini etme rāyegān 'İffet

¹⁹⁹ Kudsî hadis.

Harf-i Dāl

6

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Neylerim cānı bu gün cānāndan ayrıldım meded

‘Ālem içre bī-bedel sulṭāndan ayrıldım meded

2 Bulmadım bir tuḥfe-i şāyeste bezm-i vuşlata

Cāna kıydım ol ‘azīz mihmāndan ayrıldım meded

3 Ḥasretile çāk edersem sīnemi ‘ayb etmeñiz

Derdim izhār eylemem dermāndan ayrıldım meded

4 İntizār-ı şubḥı koydı leyl-i müzlimde beni

Raḥm u mihri yoḫ meh-i tābāndan ayrıldım meded

5 Nabżıma el urma kim yoḫdur ‘ilācı ey ṭabīb

Hikmet-ārā öyle bir Lokmān'dan ayrıldım meded

6 Tā ezel mest-i elest-i çeşminiñ hayrānıyım

Revnağ-ı bezm-i şafā bir cāndan ayrıldım meded

7 Hāşş u 'āma luṭf vücūduñ ser-be-ser yeksāndır

Pür mürüvvet baḥr-ı bī-pāyāndan ayrıldım meded

8 Mıṣr-ı dil sulṭānınıñ hicrine ḳatlan Sırrıyā

Acıyıp bir gün ki der Ken'āndan ayrıldım meded

20b "Harf-i Rā"

7

— • / • — • / • — • / • —

1 Hicriñle ciger yandı bu 'aşḳ-ı ezelidir

Levh-i dile evşāf-ı ḥatıñ ḥatt-ı celīdir

2 Gül yüzü güzel çok beni hayrân etdi ammâ

Bir gevher-i yektâ ki güzeller güzelidir

3 Dil gencini feth eyleyenin âyînesinde

Çirkin ‘amelin görme hakikatde velîdir

4 Ferhâd dili ‘aşk-ı ezeli kühken etdi

La’liñ hevesin serde gören der ki delîdir

5 Erbâb-ı gazel eylese şâyestedir ezber

Sırrî dil-i zârîñ bu da muhriğ gazelidir

8

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Çeşm-i mestiñ zümre-i ‘uşşâka ‘irfân öğredir

Kaṭre-i ‘aşkıñ bulan ‘ummâna cevlan öğredir

2 Şem‘-i hüsne per yağan pervâneler cân verse de

Dil semender tek dönüp nâr içre sūzān öğredir

3 ‘Andelībi lāl eden efgānımıñ te’sīridir

Lāleye ser-geşteligi bağındaki kıan öğredir

4 ‘Arz-ı ruhsārından oldu gülsitānda gül hacīl

Müy-ı zülfüñ şimdi küfr ehline imān öğredir

5 Düşdügüm günden cüdā senden eyā Yūsuf-cemāl

Her dü çeşmim dem-be-dem Ya‘kūb’a efgān öğredir

6 Salṭanatda şübhesiz sensin bu gün şāhib-zamān

Nīm-nigāhın ‘āleme āyīn ü erkān öğredir

7 Sırrı pek şīrīn-sūḥansıñ şī‘r-i pākīñ mürdeye

Cān verir aḥbāba istimdād u iz‘ān öğredir

- 1 Her ne dem yād etsem ismiñ şūretim tağyīr olur
Naqş-ı hūsnūñ levḥ-i dilde dem-be-dem taşvīr olur
- 2 Sūz-ı ‘aşkıñ bu vücūdum mülkünü kılmış ḥarāb
Raḥm edip kılsañ nazār vīrāne dil ta‘mīr olur
- 3 Oldu her bīmāra dermānı müyesser ‘ākıbet
Ehl-i ‘aşkıñ derdine bilmem nice tedbīr olur
- 21a 4 Dāne-i fikrim derip sāḥilde ḥırmen eyledim
Baḥr-ı ‘aşkıñ mevc urur ne kīl ü ne ta‘şīr olur
- 5 Zāhidā meyl etme āhen-gīr-i āzār olmağa
Rūzigārın baḥtı yokdur pāyıña zencīr olur
- 6 Bir nefes dil rīḥ-i cānānı eger şem eylese
Şuğl-ı bed-būy-ı cihāndan māye-i taḥīr olur

8 Sırrıyā dönmez murād üzre felek ğam çekmeyiz

Ehl-i dil dünyāda eger mazhar-ı taḥkīr olur

10

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Bī-ḥaber oldum vücūdundan celālīñden midir

Mest-i bī-bāk olduğum cānā cemālīñden midir

2 ‘Andelīb-i eymeniz ḥavf-ı ḥazāndan fāriğiz

Güft [ü] gūy-ı zevk-i dil şevk-i memālīñden midir

3 ‘Aḳs-i devr-i çarḫı fehm etmem fakat derk eylemem

İltifātıñdan mı yā ince ḥayālīñden midir

4 Böyle gūyā olduğum tūtī gibi şām u seḫer

Remz u istignā ile şekker maḳālīñden midir

5 Her gice māh-ı münīriñ böyle nāḳış olması

Ey kamer-ruh ھاşyet-i kavş-ı hilâliñden midir

6 Zāhidiñ hod-bīnligi kibr ü riyādan mı ‘aceb

Yoksa ey mazlūm olan ‘āşık vebāliñden midir

7 Sevdigim Sırrı bugün bī-gāne olmuş cismine

Bilmem ey rūhum ‘aceb zevk-i vişāliñden midir

11

— — • / • — — • / • — — • / • — —

1 Ey sırr-ı ezel mahremi cānān seni gözler

Ehl-i dile bahş etmege ihsān seni gözler

2 Gülbānk urılır tekyegeh-i pīr-i muğānda

Ey mürşid-i Hakk zümre-i merdān seni gözler

3 Aldıñsa sabak tā ezel ey merd-i kalender

Esrār-ı Hakkı tuymağa yārān seni gözler

4 Aḥsentü kemālîñe buyur ‘arsa-ı ‘aşka

O niçe turup Rüstem-i meydān seni gözler

21b 5 Mümkün mü Zekîniñ süḥan-pākine irmek

Tanzîre çalış Sırrî muḥibbān seni gözler

12

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

1 Şāh-bāz-ı ḳuds olan mestür şeklin gösterir

Maḥrem-i sultān ekşer dūr şeklin gösterir

2 Şayḳal ur mir’āt-ı ḳalbe mā-sivā fikrin bırak

Jeng olunca āyîne meksūr şeklin gösterir

3 Ser çekerse tā semāya sūz-ı dilden dūd-ı āh

Māhtāb olur felekde nūr şeklin gösterir

4 Gör Süleymān'ım Süleymān-ı zamāna pend eder

Ehl-i zāhir çeşmine bir mūr şeklin gösterir

5 Güne güne cilveler 'uşşāka eyler[di]?²⁰⁰ nihān

Hem ulü'l-ebşārına manzūr şeklin gösterir

6 Gec külāhından kim ol müşgīn zūlfün 'aks edip

Gül yüzünde cā-be-cā semmūr şeklin gösterir

7 "Kābe kavseyn"²⁰¹ kaşlarıñ ma'nāsını keşf eyledim

Cennetü'l-me'vāda güyā hūr şeklin gösterir

8 Bī-şebāt-ı dehr-i dūne dil veren dīvāneye

Mest-i bī-bāk-ı ezel maḥmūr şeklin gösterir

9 'Ayn-ı 'ibretle alan her bir varakdan bir sabak

Nev-bahār eyyāmıdır zembūr şeklin gösterir

²⁰⁰ Burada vezin tutmuyor.

²⁰¹ Necm 9.

10 Hālet-i ‘aşk ile devr eyler felek biñ nāz ile

Mevlevīce muğbeçe tennūr şeklin gösterir

11 Hāme-i ‘aşkım müdekkik fikriñi hakkākveş

Levh-i dilde nakş edip memhūr şeklin gösterir

12 Bī-nevā zāhid muḥabbet lezzetinden bī-ḥaber

Sīm u zer çün va‘z edüp (‘aşfūr) şeklin gösterir

13 Tā ezel Sırrī ḥaḳīkatden dili āgāh olan

Baş u cān terk idüp Mansūr şeklin gösterir

22a Sırrī Ḥanım’ın büyük hemşireleri Şā‘ire-i bī-himmet Rāhile²⁰² ‘İffet Ḥanım’la müştereken inşād eyledikleri gāzel-i belāgat pīrādır.

13

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 ‘İffet Ḥanım: Rāh-ı taḥkīke girip pāyāna erdim çok şükür

²⁰² Sırrī’nin ablasının tam ismi “Ḥadīce İffet Ḥanım” iken müstensih sehven “Rāhile İffet Ḥanım” diye yazmıştır.

Sırrı Hânım: Mahzen-i 'aşkı bulup 'irfâna erdim çok şükür

2 'İffet Hânım: Gâ'ib etdim ibremi gezdim cihâni ser-be-ser

Mağribi geçdim meh-i tâbâna erdim çok şükür

3 Sırrı Hânım: Tekye-i pîr-i muğâna hizmet etdim cân ile

Himmet-i merdân ile dermâna erdim çok şükür

4 'İffet Hânım: Terk-i dünyâ eyleyip buldum gönül kâşânesin

Cânı cânâna verip Raḥmâna erdim çok şükür

5 Sırrı Hânım: İltifât etmem cihânda şehriyâr-ı 'âleme

Taht-ı dilde hazret-i sultâna erdim çok şükür

6 'İffet Hânım: Kaṭ' olup endişeler dilde 'alâ'ik kalmadı

Feyz-i bâb-ı devlete gufrâna erdim çok şükür

7 Sırrı Hânım: Biz tevekkül keştisin şaldık hulûş ile yeme

Kaṭreves geçt eyleyip 'ummâna erdim çok şükür

22b 8 ‘İffet Hānım: Mağşad-ı vaşla erip vardım fenā gülzārına

Büyün istişmām edip Sübhāna erdim çok şükür

9 Sırrı Hānım: Dağme-i Efrāsiyābı fetḥ edip tevḥīd ile

Genc içinde dürr ile mercāna erdim çok şükür

10 ‘İffet Hānım: Geçmişim tāc u kabādan şöhrēt ü şān istemem

Terk-i kevneyn eyledim imāna erdim çok şükür

11 Sırrı Hānım: Biz ki cān bend eyledik ihvāna şimdi el bize

Ṭa‘n ederse gam degil erkāna erdim çok şükür

12 ‘İffet Hānım: Tā ezel bezminden ikrār ile geldim zāhidā

Ṭop edip başım bu gün çevgāna erdim çok şükür

13 Sırrı Hānım: Leşker-i nefsi kırıp girdim ḥişār-ı vaşlına

İltifāt-ı şāh-ı ‘ālī-şāna erdim çok şükür

14 ‘İffet Hānım: Gözlemez ferdāyı dil fānīde buldu kırbeti

“İffetā” ārāyış-i vıcdāna erdım çok şükür

15 Sırrı Hānım: Tavf-ı Ka‘be eyleyip Merve Şafāda şıdk ile

Sırrıyā ol Ravza-ı Rızvāna erdım çok şükür

40²⁰³

23a Harf-i Zā

14

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

1 Sākī-i dehre dem-ā-dem ser-fürü mu‘tādımız

Sāğara ta‘zīmdendir ‘aşka isti‘dādımız

2 Dil-figār olmak ne lāzım çarh-ı gec-reftārdan

Levha çekmiş tā ezel naqşım dil-i Behzād’ımız

²⁰³ Müstensih buraya “40” diye bir numara yazmıştır. “40” numarası şimdiye kadar olan manzûme sayısını belirtiyor olmalıdır.

- 3 Çeşm ü zülfü zümre-i ‘uşşākı şalmış hayrete
Bir kemān ebrūdan oldu çok şükür irşādımız
- 4 Pīşgāh-ı cān-fezāda ‘aşk u şevk ādābını
Fehm edip geldi ‘ademden ‘āleme işbādımız
- 5 Gülsitān-ı ma‘nīye vardım o gül endām ile
Erba‘ınler ‘ucb ile çeksin ne gam hussādımız
- 6 Mest-i istignā-yı ‘aşkız defteriñde zāhidā
Hāl kıl fihristden dībāceden de ādımız
- 7 Her ne deñlü ser-keş ü vahşī olursa murğ-ı dil
Cezbe-i ‘aşka çeker nezzāre-i şayyādımız
- 8 ‘Arşa-ı da‘vāya pāy-endāz olma kıl hāzer
Böyle tenbīh eylemişdir Sırrīyā üstādımız

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Sırr-ı Hakk'a mahremiz ma'nen medāyih söyleriz

Dürr ü cevher bizdedir lafz-ı feşāyih söyleriz

2 'Ārif-i sırr-ı ezel rind-i vefā derler bize

Büy-ı 'aşkıñ mestiyiz ihvāna rāyih söyleriz

3 Gerçi bir mür-ı za'ifiz hāk-i rāh-ı 'aşkda

Ḥazret-i Sultān Süleymāna neşāyih söyleriz

4 Gevherim remz ü işāretdir bilir gevher-şinās

Zāhidā zann etme nā-dānız kabāyih söyleriz

5 Fātiḥ-i iklīm-i 'aşkıız hem ḥarābāt ehliyiz

Seng-dil tāliblere Sırrı fetāyih söyleriz

Ḥarf-i Şin

16

• ——— / • ——— / • ——— / • ———

1 Şabâh-ı maḳşadım cānā ğam-ı hicriñle şām olmuş

Eriş kim h̄āb u rāḫat dīdeme sensiz ḫarām olmuş

2 N'olaydı etmeden evvel felek ber-gerdiş-i ma'kūs

Göreydim Yūsuf-ı gül-pīrehen sīnemde rām olmuş

23b 3 O gīsū-yı perīşānı teferrūc eyleyem derken

Perīşān eyledi 'aqlım 'aceb sevdā-yı ḫām olmuş

4 Bu şeb gördüm menāmımda mişāl-i sāġar-ı kevşer

Leb-i la'1-i dil-ārāmım benim destimde cām olmuş

5 Amān incitme ey Sırrī ayaġı yapça at bezme

Tıfildir ol mehiñ yaşı henüz on üç tamām olmuş

Harf-i Sād

17

— • / • — • / • — • / • —

- 1 İşlâh-ı dil o şâhımın âzârına maḥşûş
Bu nükte anın la'1-i güherbârına maḥşûş
- 2 Hep bâğ-ı cihân çeşmime hâr oldu görünmez
Dîdem o mehin devlet-i dîdârına maḥşûş
- 3 Her demde dîger cilve ile 'âşık-ı zârı
Mest etmesi hunkârımın etvârınâ maḥşûş
- 4 Ey bülbül-i şeydâ hâzer et cāy-ı haṭardan
Bu nağme o şâhin gül-i gülzârına maḥşûş
- 5 Hep halk-ı cihân gözlemede 'ayb u kuşûrum
'Afvı o keremkârımın âşârına maḥşûş

6 Zencir ile bend eylemek olmaz dili Sırrı

Ancak o şehin kākülünüñ tārma maḥşūs

Ḥarf-i Kāf

18

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Oldu cārī ḥāmeden dürr-i güherbārıñ seniñ

Sīne-i ‘uşşākı sūzān eyler eş‘ārıñ seniñ

2 Serde ‘aqlım koymadı vaqt-i bahār-ı lālezār

Ṭūṭı-i endişemi lāl etdi güftārıñ seniñ

3 Sen saçı Leylā lebi Şirīne oldum mübtelā

Ḳays u Ferhādı kesāda verdi bāzārıñ seniñ

4 Hāleveş kāküllerin āgūşa almış gül ruḥuñ

Katlanır meh-i ceb̄nim ‘āşık-ı zārīñ seniñ

- 5 Nā-ümīd olmak revā mıdır mücerreb ‘āşıkā
Bāda verdi hırmen-i zevķim bu eṭvārīñ seniñ

- 6 Müdde‘ī bilmezse şerḥ-i ḥüsn-i yārı Sırrīyā
Var mıdır miḥrāb-ı ebrūsuna inkārīñ seniñ

24a Harf-i Mīm

19

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

- 1 Seng-i ṭa‘na rāzımı mir’āt-ı ḥussād eylemem
Ba‘dezīn ‘āşıkıñla nār olsam da feryād eylemem
- 2 Göñlümüz rüz-ı ezelden mest-i ‘āşıkıñdır seniñ
‘Aḳla vācib ketmi ben dīvāneveş dād eylemem

- 3 Āh edip Mansūrveş bālā-yı dārı gözleyip
Zīkr-i fikrimdir ene'l-Ḥaḫḫ bīm-i zühhād eylemem
- 4 'Ālem-i ma'nādaki sultānlığı ister gönül
Feyz-i Ḥaḫḫ'dan ben anı iḳbāle üstād eylemem
- 5 Taht-ı dilde var iken yārim 'abeş çekmem ta'b
Keşf edip rāz-ı dili bir ferde ta'dād eylemem
- 6 'Aynıma almam mey-ālūd olmayan seccādeyi
Zāhid-i ḫum-ḫāneyi ḫayretde ifsād eylemem
- 7 Kūy-ı ehl-i 'aşḫa her dem ṭurma cūlar gibi aḫ
Sırrī Ḥaḫḫ'ı ketm edip nā-ehli irşād eylemem

- 1 Ḥāk-i deriñi Ka'be-i 'Ulyā'ya değışmem

Bezm-i şeb-i tārīkiñi Me'vā'ya değişmem

2 Eyyām-ı viřāliñde olan leyl ü bahārīñ

Her bir demini şubh-ı mücellāya değişmem

3 Tīr-i niğehiñ sīneme açdığı zaħmdan

Ƙanlar yudarım bāde-i ħamrāya değişmem

4 Ey 'ıyd-ı viřāliñde Ƙılan göñlümü Ƙurbān

Bi'llāh eřiđiñ cennet-i a'lāya değişmem

5 'Ařıñ içirir 'ařıñıñā āb-ı ħayātı

Peymāne-i İskender ü Dārāya değişmem

6 Sed eyleme iħsān-ı deriñ Sırrı Ƙuluñdan

Kelbiñle enīs olmağı dünyāya değişmem

1 Ey cān seni ben kendime cānān şanırdım

Zahm-ı dil-i bīmārıma dermān şanırdım

2 ‘Aşkınıla seniñ sīnesini eyleyen ihrak

Sūz-ı dile zātını Loqmān şanırdım

3 Āyīne-i sīneñ pūr imiş jeng-i sitemle

Hūrşid gibi şāf u dıraḡşān şanırdım

24b 4 Şevkiñle şığışmazdı vücūdum bu cihāna

Bulmuş dile hicriñ gamı pāyān şanırdım

5 Şahrāları seyrāngelim oldukça cefānıñ

‘Adilsin edersin baña ihsān şanırdım

6 Esrār-ı ḡaḡikatde dedim ikilik olmaz

Sırrı kulñā dönmeve devrān şanırdım

• — — — — / • — — — — / • — — — — / • — — — —

- 1 *Verip cān-ı dili dildāra varlıktan berī oldum
Hüviyyet bahırına taldım ebed ölmez biri oldum
- 2 Ne mazīden müzari‘den ne istikbāle fikrim var
Fenā bulmuşdur aḥvālim anıfıçün ser-serī oldum
- 3 Soyundum ḥarf libāsıñ nokṭa-i esrāra erdim ben
O nokṭa içre maḥv etdim vücūdum Ḥaydarī oldum
- 4 Ebübekr u ‘Ömer ‘Osmān ‘Alī bir nūr-ı vāḥiddir
Çerāğ-ı mescid u miḥrāba erdim minberī oldum

* Ba‘zı mecmū‘alarda bu maṭla‘ şu şüretle!

Ḥalāş etdim cefādan cānımı ben Ca‘ferī oldum

Verip cān u dili dildāra varlıktan berī oldum

Görölmüş ise de ḥaṭṭ-ı destiyle görölmüş bir mecmū‘ada maṭla‘ gazeldeki vechle görölmüşdür.

- 5 Tecellî eyledi mihrâb-ı dil burc-ı hüviyyetde
Bi-ḥamdi'llâh bugün dîdâr-ı yârın mazharı oldum
- 6 Rumûz-ı resm-i 'aşka mahrem oldu Sırrî-i ḥayrân
Bu gün râh-ı muḥabbetde kamunî rehberi oldum

23

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

- 1 Naşîbim nâzenînim serv-i nâzım şâh-ı ḥübânım
Seni arzû eder çokdan beri cismimdeki cânım
- 2 Günün günden yeg olsun âfitâb-ı 'âlem-ârâveş
Yüceltsin 'izzet ü iqbâlîni tâ 'arşa Sübhânım
- 3 Hazânı görmesin bâğ-ı vücûdu 'işmet-âşârîni
Bihîşt-i dilde ey verd-i mu'aṭṭar nûr-ı tâbânım
- 4 Nezâketle ricâ kılmâder-i sultâna takşîrim

Ki 'afvını temennâ eylerim hulkı güzel hanım

- 5 Hudâ bahş eyleye 'ömr u şafâ bu Sırrı-i kemter
Du'â eyler saña her rûz u şeb ey verd-i handânım

24

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

- 25a 1 Bî-haberdır hâl-i zârımdan o cânân ağlarım

Sâye şalmaz külbe-i ahzânıma kan ağlarım

- 2 Her gün ol rûh-ı revânı görmeniñ mecbûriyem
Beklerim yollarda ben gördükçe pinhân ağlarım

- 3 Cidd ü cehd ile murâdım bâğına başdım kadem
Yâ niçin bülbül gibi bilmem ki her ân ağlarım

- 4 Hânkâh-ı devletiñde mâh-cemâliñ görmeğe
Müntazırdır 'âşıkân ben mest ü hayrân ağlarım

- 5 'Arşa-i 'aşkıñda pek merdānedir kemter kuluñ
LİK yokdur vahdete keşretle imkân ağlarım
- 6 Gerçi bir mūr-ı za'îfim hāk-i dergāhıñda ben
Her gören taḥkîr eder bilmez niçin kan ağlarım
- 7 Ka'be-i küyuñ tavāf eylerdi gönlüm her seher
Eyledi mehcür devlet 'aks-i devrân ağlarım
- 8 Nice bilmez ḥalimi şāh-ı gürūh-ı 'arifān
Etmiyor derd-i dil-i bî-çāre dermān ağlarım
- 9 Sen çerāğ-ı ma'rifet ben vahdetiñ pervānesi
Şem'ine per yakşam etmez fikr-i imān ağlarım
- 10 Çāh-ı gamda zār u maḥzūn beklerim Yūsuf gibi
Şefkat etmez hiç benim ḥalime ihvān ağlarım

11 ‘Aşkıñ ehven añlayıp pervâne oldum şem‘iñe

Ğadır olmaz āteşim teskine ‘ummān ağlarım

12 Feyz-i vaşlıñ bilmedim ihyā edermiş mürdeyi

Şoñradan derk eyledim cismimdedir cān ağlarım

13 Sırr ile git halvet-i sultāna kōrkma Sırriyā

Her ne der a‘dā desin oldum peşimān ağlarım

Ğarf-i Nūn

25

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Ğaddine kılsın nazar serv-i ħirāmān isteyen

Ğüsñüñü seyr eylesin verd-i gülistān isteyen

25b 2 Senden özge ‘aşık-ı dil-ğāsteye olmaz devā

Sīneye şarsın seni derdine dermān isteyen

- 3 Şıdk ile ‘āşık olan meydāna kıoyşun başını
‘Ömrünü şārf eylesin bu yolda cānān isteyen
- 4 Şem‘-i şevk-ārā-yı cānsın sen dağı ey māh-ruğ
Şem‘e gelsin per yakıp şem‘-i şebistān isteyen
- 5 ‘Āşıkān bī-çāredir meh-rūlara ūftādedir
‘Āşıkā raħm eylesin Mevlā’dan imān isteyen
- 6 Hānkāh-ı ‘aşkda Sırrı[yā] bir abdālim bugün
Toludur dil cur‘adānı gelsin esrār isteyen

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

- 1 Bu rütbe ihtirāz etmek nedendir mübtelālardan
Ne haşıl ehl-i ‘aşka bunca şiddetli ezālardan

- 2 Geh ümmīde düşürdüñ gāh yakdıñ āteş-i ‘aşka
Ne kaldı etmedik ey şāh-ı devrānım cefālardan
- 3 Meger kim dūr olan gözden gönülden de olurmuş dūr
Ne lāzım bu nihānī nükteler siz āşinālardan
- 4 Yine olduk hafıce bir nigāh-ı luţfuna ḥasret
Ne söz gūş eyledi ol mihr-i nāzım āşinālardan
- 5 ‘Aceb mi destimi çeksem cihānıñ cümle zevkınden
Derūnum ğoncaveş kan oldu ey Sırrı belālardan

“Harf-ı Hā”

27

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

- 1 Seher bād-ı şabā luţf eyleyip var şāh-ı hūbāna
İrāde var mı ḥālin ‘arz ede bir şor o sultāna

2 Edeble hāk-ı pāy-ı devletiñ taqbīle himmet kııl

Toķınma zülfüne yāriñ şaķın kim til kırar şāne

3 De kim pervāneler per yaķmasınlar şem'e bezmiñde

Şerār-ı āhımızla yanmasın şem' ile pervāne

26a 4 Dem-ā-dem micmer-i dilde yanan 'ud-ı firāķımdan

Mülemma' misk ü 'anberler ulaşdır bezm-i cānāna

5 Dökülmüş hāleveş kākülleri seyr et o meh-rūyı

Esir olmaz mı Sırrı 'āşıkān çāh-ı zenaħdāna

28

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Geşt ederken 'ālemi bu tab'-ı şayyādım yine

Şayd olundum bir kemān ebrūya ber-bādım yine

2 Hün-ı eşkimden şu almış tığ-i ahım her seher
Kıl hazer kim hatme gelmiş çeşm-i cellādım yine

3 Ugradım bir ‘aşka kim izmārı güç izhārı güç
Künc-i hayret içre kaldım zār u nā-şādım yine

4 Cānımı biñ kez seniñ yoluñda qurbān eylesem
Dem-be-dem artar bu yolda şevk-i müzdādım yine

5 Sırrı ben maḥfı dedim cānā vişāliñ isterim
Dāsītān etdi beni çıkdı yamān ādım yine

“Harf-ı Yā”

29

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

1 Beşāretle dil-i maḥzūna cānāndan ḥaber geldi
Mükedder ḥatırım şād oldu sulṭāndan nazār geldi

- 2 Kadem-rencide kıldı beyt-i ahzānım edip teşrīf
Şanırsın gülşen-i dārū'n-necātdan verd-i ter geldi
- 3 Cefā-yı çarhı geç devrān elinden zār iken göñlüm
Şafā-yāb oldu dil cismim nizāra tāb u fer geldi
- 4 Ne deñlü medh edersen medhe lāyık ol şeh-i hūbān
Şerefle Müşteriniñ burcuna şanki kamer geldi
- 5 Ne çāre geldi gitdi ben hacālet baħrine taldım
Bu yüzden toğrısı Sırrī-i şeydāya keder geldi

30

— • — — / — • — — / — • — — / — • — —

- 1 Merħabā ey bāde-i bezm-i ezel mestānesi
‘Ārif-i ‘ilm-i ledünniñ mā-sivā bī-gānesi

2 Cilvesi her zerrede lākin nihān bī-gāneden

Āşināya “men ‘aref”²⁰⁴ eşdāfınıñ dūrdānesi

3 Mevlevī tācı mı yoksa vākıf-ı işnā ‘aşer

Qalmışız hayretde bu şem‘iñ ulu pervānesi

26b 4 Şāh-bāz-ı quds olan dil vermedi bu fāniye

Lā-mekāndır ‘ālem-i ma‘nāda ‘ālī lānesi

5 “Künt ü kenz”²⁰⁵ esrārına maḥrem olan ‘āriflere

Sırriyā te’sīr eder mi zāhidiñ efsānesi

31

— • — — / — • — — / — • — — / — • —

1 Maqşad-ı aqşā-yı ‘āşık oldu cānān illeri

Seyr için bulmaq gerekdir evvelā bir rehberi

²⁰⁴ Aclūnî, *a.g.e.*, s. 262

²⁰⁵ Kudsî hadis.

- 2 İstedim olmak nesīm-i şubḥ ile hem-reh dedim
Var mı ruḥṣat²⁰⁶ söyledi yok pūr-ḥaṭardır yolları
- 3 Remz u īmāsı muşavverdir derūn-ı sīnede
Ḥaḳḳ ḥaṭādan şaḳlasın dā'im o nāzik dilberi
- 4 Cān nedir biñ cān anıñ nezr eyledim dergāhıña
Tā ezelden olmuşum ḳurbān olan bir çākeri
- 5 Zūlfüne yāriñ tolaşma el-amān pek ḳıl ḥazer
Ḳorḳarım bir cāy-ı nāzikedir ḳırsın telleri
- 6 Derd-i yār āh-ı hezār etmiş vücūdum tār u mār
Sırrī-i şeydā anıñçün ḳoydu meydāna seri

Murabba‘

1

— • / • — • / • — • / • —

²⁰⁶ Bu kelime iki defa yazılmış. Biri fazla olduğundan metinden çıkardık.

I

Yâ Rab ğam-ı hicrîñle gönül olalı bîmâr

Bir şîhâta imkân benim gelmez elimden

Ey peyk-i dil-ârâ yürü Allâh için olsun

Bir nev-haber al gel baña sulţân-ı dilimden

Beyt

1

• — • — / • • — — / • — • — / • • —

Seniñ şefâ'atîñ²⁰⁷ oldu kebâ'ir ehli için

Günâhkâr odur yokdur anda zenb u günâh

Beyt

2

• — — — / • — — — / • — —

Şabâ var söyle yâre sağlık olsun

Olur her derde çâre sağlık olsun

²⁰⁷ “Şefâ'atî li-ehl-i kebâ'ir min-ümmetî” hadisine gönderme vardır.

'aded 61

mīm (temmet kaydı)

(vākıf mührü)

27.a (beyaza boş)

[FEVÂ'İD]²⁰⁸

89a Gül Cāmi'-Şerīfnde vāki' ceddım merhūm Yahyā Pāşā vākında Çekmece-i Şağır
 Kazāsında vāki' musakḳafāt ve müstemilātu hāvī tahrīr olunur.

Ḳarye-i der çiftlik-i Siyāvuş Pāşā

Çiftlik ḳurbunda tarafları Ḳostañti tarlası ... bāğ ve bağçeleri ve Bārut-hāne Yolu ve
 Timur Ḳapı Çiftligi tarlaları

İcāre	dönüm
— māhiye	— tarla
2	57

Çiftlik ḳurbunda tarafları Bārut-hāne Yolu ve Bosna Yolu ve Ḳuleli Çiftligi tarlası ve
 Ḳarayan Bağçesi (Hristo) tarlası

²⁰⁸ Bu kısımda nüsha ters çevrilmiştir, dolayısıyla "Fevâ'id" bölümünün ilk varağı aslında *Divân*'ın son varağıdır.

İcāre	dönüm
— māhiye	— tarla
2	29

Çiftlik kırbunda tarafları Hüseyin Ağa veresesi ve Bosna Çiftliği ve Kuleli Çiftliği tarlaları

İcāre	dönüm
— māhiye	— tarla
2	22

Beykoz Karyesi hudūdunda tarafları Timur Kapı cā'iri ve Hân tarlası ve Çorbacıoğlu tarlası ve tarīk-i 'ām bostan yeri

senevī
— akçe
1800

Çavuş Pāşā Çınar Bağçesi'nde tarafları degirmen harkı ve Kaşap Hamūd tarlası ...dere ve Eski Kaldırım

Şulu Degirmen

Senevī icāre

—
5

Kaldırım kırbunda tarafları Kuleli mer'ası sınırı ve Beykoz mer'ası ve dere vārağından cā'ir

dönüm

—tarla

40

İncirli mer'ası başında tarafları Eski Kaldırım ve Timur Kapı ve Ayazma ve Çiftlik
tarlaları ve Kaldırım dibinden Hünkâr tepeleri arkından

dönüm

—tarla

40

Ayazma'da tarafları Çiftlik ve Timur Kapı tarlaları

dönüm

—tarla

45

Ayazma üstünde tarafları Çiftlik tarlaları ve İskender Pâşâ tarlaları

dönüm

—tarla

50

Ayazma kırbunda Timur Kapı cā'iri ve İskender Pâşâ ve Çiftlik tarlaları ve cā'ire varınca

dönüm

—tarla

150

Eski Degirmen tarafları İskender Pāşā ve Timur Kapı tarlası ve cā'iri ve Çiftlik tarlasıyla

dönüm

—tarla

18

Kayalık tarlada tarafları İskender Pāşā tarlası ve Timur Kapı tarlası ve cā'iri ve Çiftlik

tarlası

dönüm

—tarla

60

İmām sınırında tarafları Timur Kapı tarlası ve İmām ve Kuleli Çiftliği ve Çiftlik tarlaları

dönüm

—tarla

9

Bağçe üstünde tarafları tārīk ve Birci 'Osmān tarlası ve babası bostānı

kil

—tarla

60

Ꞑuleli Çiftligi üstünde tarafları Ꞑuleli Çiftligi tarlaları

kīl

—tarla

40

Arpalık tarlaları tarafları çiftlik ve cā'ir ve İncirli tarla

kīl

—tarla

60

İncirli üstünde tarafları İncirli tarlası ve Şoğanlı ve çiftlik tarlası ve Hünkār Tepeleri ve

tarık

kīl

—tarla

470

Çiftlik kırbunda tarafları bağçe (hendāķı) ve aldırım ve İncirli tarla

kīl

—tarla

50

88b çiftlik derünunda tarafları Taş Dīvāri bostān yeri

dönüm

icāre....

2

Ḥarmān yerinde tarafları Çiftlik tarlaları

Ḥarmān	dönüm	icāre senevī
_____ 5	_____ 4	

Değirmen kırbunda tarafları Baltacı Ahmed Ağa ve Beykoz tarlaları ve Şoğanlınıñ çifte gerisine varınca

Kıl	senevī icāre
cā'ir _____ 60	_____ 4

Çiftlik derununda tarafları Yahūdī ve (Bragomi)? ve Timur Kapı gelip hakk ma'dā Siyāvuş Pāşā çiftliğine ez-kađım cā'iri olan iki maşūra mā-yı lezīz

Senevī icāre

5

91b Gül Cāmi'-Şerifinde vāki' ceddım merhūm Yahyā Pāşā vakfında çekmece-i Şağır Kažāsında vāki' musakkafat ve müstemilātu hāvī be-vech-i zīr taħrīr olunur.

Ḳarye-i Ayā Todorı der Çiftlik-i Ḳuleli

Toprakda tarafları şahib-i sened ve nüfus çiftligi tarlaları ve cā'ir ve hark ve tarik-i 'am

dönüm

—tarla

18

Mandırā tarlada tarafları taraf-ı erba'ası tarik

dönüm

—tarla

60

Mandırā tarlada tarafları taraf-ı erba'ası tarik

dönüm

—tarla

200

Karatoprak tarafları Siyāvūş Pāşā Çiftligi ve Timur Kapı ve tarik-i 'am

dönüm

—tarla

50

Bosna altında tarafları çiftligi Ayamama tarlaları ve tarik-i 'am

dönüm

——tarla

200

Eski Kaldırımında tarafları tarlası ve çiftlik cā'iri ve kaldırım

dönüm

——tarla

50

Bosna altında tarafları Ayamama ve Siyāvuş Pāşā Çiftliği tarlaları ve tarīk-i 'ām

dönüm

——tarla

6

Eski Kaldırımında tarafları Timur Kapı ve Siyāvuş Pāşā Çiftliği tarlaları ve tarīk-i 'ām ve

kaldırım

Dönüm

——tarla

5

Büyük tarlada tarafları bağçe dīvārı ve hārmān yeri ve kaldırım tarīk-i 'ām

dönüm

—tarla

400

Taşlı tarlada tarafları Koştançi tarlaları ve cā'ir ve tarîk-i 'ām

dönüm

—tarla

150

Yamalık tarlada tarafları Koştançi tarlası ve köprü ve dere

dönüm

—tarla

22

Çapı tarlada tarafları Bosna ve (bakır) çiftliği ve şāhib-i sened tarlaları ve dīvār

dönüm

—tarla

650

Çırmızı toprakda tarafları Andon tarlası ve sınır ve şu yolu ve tarîk-i 'ām

dönüm

—tarla

120

Maşlakda tarafları baba oğlu ve Siyāvuş Pāşā ve Bosna ve Andon tarlaları

dönüm

——tarla

160

Küçük Maşlakda tarafları baba oğlu ve Timur Kapı ve tarlaları ve sınır

dönüm

——tarla

60

Çeşme üstünde tarafları taraf-ı erba'ası Taş dīvār

dönüm

——tarla

25

Çiftlik altında tarafları bağçe ve ahūr ve tarīk-i 'ām

dönüm

——tarla

6

Ayazma tarlada tarafları Ayazma ve kaldırım ve dere ve tarīk-i 'ām

dönüm

——tarla

26

92a Orta cā'irde tarafları şāhib-i sened ve dīvān ve Bosna tarlada ve kaldırım ve çay ve dere

dönüm

——tarla

30

Ayazma köprüsünde tarafları Siyāvuş Pāşā ve Andon tarlada ve cā'ir ve kaldırım

dönüm

——cā'ire

15

Çiftlik kenārında tarafları çiftlik tarlası ve ceviz hem-(divar'a) samanlık

Dönüm

icāre

——tarla

——

80

4

Çiftlik altında tarafları çiftlik tarlası ve fidalık ve dere

Senevī

dönüm

——

—— sebze bağçesi

15

153

Küçük tarlada tarafları vīrān Bosna ve

dönüm

—tarla

12

Ak toprakda tarafları baba oğlu ve vîrân Ak Bosna tarlada ve tarîk-i 'âm

dönüm

—tarla

60

Çatal tarlada tarafları baba oğlu ve 'âmîr-i hâş ve Timur kapı tarlada

dönüm

—tarla

70

Maşlak üstünde tarafları baba oğlu Maḥmūd Ağa ve Bosna tarlaları

dönüm

—tarla

18

Taşlı tarlada tarafları Nikolaki ve vîrân Bosna tarlaları

dönüm

—tarla

20

cālīde ʔarafları vīrān Bosna ve Nikolaki tarlaları ve ʔarīk-i ‘ām

dönüm

—tarla

8

Cālīde ʔarafları cā’ir ve Bostan ve ʔavzı ve ʔarīk-i ‘ām bir bāb-ı çiftlik yeri ve aḫur ve samanlık

senevī

—akçe

2400

ʔarafları cā’ir ve orman ve ʔarb ve dere tarla

Ḳıṭ‘at-ı mutasarrıf olan ʔa‘ādetlū Rā’uf Bey bin Maḫmūd Rıf‘at Pāṣā rızāsıyla Maḫṣūd-zāde ʔa‘ādetlū Simon ve Birāderi Ṣabūḫ Beglere ʔaṭ‘en feraḡ ederek cedīd-i temessūkāt-dāde sene 1263

cem‘an yekūn dönüm 3500

94b Gül Cāmi‘-Şerīfi’nde vāḳi‘ merḫūm Yaḫyā Pāṣā Vaḳfi’nın Çekmece-i Ṣaḡīr ʔazāsında vāḳi‘ iki ʔıṭ‘a çiftlikleri icāre-i ve ḫudūd ve dönüm ve mevḳi‘lerin beyān defteridir.

9. BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmail bin Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ*, c. 2, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1988.

Âdile Sultan. *Âdile Sultan Dîvânı*, Haz. Hikmet Özdemir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

Ali Emîrî. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, c. 1, sayı 15, Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye, İstanbul, 1331-1336.

_____. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, c. 1, (Haziran 1335), sayı 16, Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye, İstanbul, 1331-1336.

_____. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, c. 2, (Ağustos 1335), sayı 18, Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye, İstanbul, 1331-1336.

_____. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, c. 3, (Temmuz 1336), sayı 29, Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye, İstanbul, 1331-1336.

Baki. *Bâkî Dîvânı*, Haz. Sabahattin Küçük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

Begzâde, Ahmet Muhtar Hacı. *Şair Hanımlarımız*, Matbaa-i Safâ ve Enver, İstanbul, 1311.

Beysanoğlu, Şevket. *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c. 2, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları, Diyarbakır, 1957.

Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000.

Ceylan, Ömür. *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi, İstanbul, 2000.

Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Yayınları, İstanbul, 1994,

Fuzûlî. *Fuzuli Divânı*, Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

- Gölpınarlı, Abdülbâki. *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985.
- İnal, İbnül Emin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*, c. 1, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988.
- İz, Mahir. *Tasavvuf*, Rahle Yayınları, İstanbul, 1969.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1985.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Sûfi ve Şiir*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kızıltan, Mübeccel. "Divân Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler", *Sombahar* (Ocak-Nisan 1994), sayı 21-22.
- Kuhn, Thomas. *The Structure of Scientific Revolution*, University of Chicago Press, Chicago, 1970.
- Kuşeyri. *Kuşeyri Risalesi*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1981.
- Kutlu, Mustafa. "Sırrî Rahile Hanım", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 8, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988.
- _____. "Ali Emiri", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 1, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977.
- Levend, Âgâh Sırrı. *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980.
- _____. *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.
- Leylâ Hanım. *Leylâ Hanım Divanı*, Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Nâbî. *Nâbî Divânı*, c. 1, Haz. Ali Fuat Bilkan, M.E.B., Ankara, 1997.
- Onay, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.

- Özbalcı, Mustafa. "Ali Emîrî Efendi", *Büyük Türk Klasikleri*, c. 13, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul, 2002.
- Özkırımlı, Atilla. "Ali Emîrî", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.
- Özön, Mustafa Nihat. *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitabevi, Ankara, 1997.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sırrî. *Sırrî Râhile Hanım Divânı*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum No: 202.
- Şemsettin Sami. *Kâmûsü'l-A'lâm*, c. 4, Kaşgar Yayınları, Ankara, 1996.
- _____. *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996.
- Şentürk, Ahmet Atilla. *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sufi yahut Zahid Hakkında*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Şeref Hanım. *Şeref Hanım Divanı*, Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, Haz. Muhammet Nur Doğan, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.
- Tamsöz, Bedihan. *Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.
- Tayşi, M. Serhan. "Ali Emîrî", *İslam Ansiklopedisi*, c. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Tökel, Dursun Ali. *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ, Ankara, 2000.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997.
- Uraz, Murat. *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul, t.y.
- Zilfi, Madeline C.. *Woman In The Ottoman Empire*, Leiden, 1997.
- Ziya Paşa. *Harâbât*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1291.

10. İNDEKSLER

10.1. İnceleme Kısmı İndeksi

- Abdülaziz Han, 22, 45
 Abdulkâdir Geylânî, 12
 Abdullah bin Mesud, 42
 Acem, 8
 Aclûnî, 31
 Âdem, 32, 35
 Âdile Sultan, 5, 20
 Ahmed Bey, 7
 Ahmet Atilla Şentürk, 113
 Ahmet Mithat, 1, 3, 4
 Ali, 6, 7, 11, 18, 22, 29, 30, 44, 46, 99,
 119, 121, 122
 Ali Emîrî, 6, 11, 119, 121, 122
 Ali Fuat Bilkan, 18
 Ali İmran, 29, 30
 Ali Rıza Paşa, 22
 Allah, 28, 34, 53, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
 66, 67, 68, 72, 75, 78, 79, 84, 85, 88,
 90, 92, 93, 96, 97, 100, 103, 105, 108,
 109, 111, 112
 ankâ, 77, 78
Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, 45
 Arab, 8
 Arap, 28, 44
 Arapça, 7, 14, 121, 125
 Âsaf, 42
 âşinâ, 52, 53, 54
 aşk, 50, 54, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 80,
 81, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 99, 107, 109
 âyet, 29, 62, 116
 Bağdat, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 17, 22
 Bakara, 29, 30
 Bâkî, 17, 22
 Batı, 1, 2, 41, 118
 Begzâde, 6, 8, 10
 Behzâd, 38, 39
 belâ, 58, 59, 60, 64, 95, 114
 Beysanoğlu, 6, 9, 10, 13
 Bokrat, 46, 47
 Bursalı Mehmet Tahir, 6, 8
 Bursalı Mehmet Tâhir, 8
 Cem, 41, 42, 69, 122
 Cemal Kurnaz, 39
 Cemşid, 42
 Ceylan, 48, 62, 65, 69, 82, 87, 88, 91,
 93, 94, 99, 100, 108
 cezbe, 60, 61, 113
 Dârâ, 40
 Dersaadet, 10
 Dersaâdet, 8
Dîvân, 2, 4, 7, 9, 11, 16, 17, 19, 23, 24,
 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 47,
 49, 50, 52, 53, 56, 64, 66, 68, 70, 73,
 75, 76, 86, 101, 102, 110, 115, 117,
 119, 120, 123
Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, 44
Dîvânı, 7, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 32,
 45, 50, 55, 95, 114, 117, 118, 119
 Diyarbakır, 6, 7, 10, 12, 14, 17, 22, 45,
 121
Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, 6,
 10

- Efrâsiyâb, 40
 Ehrimen, 43
 En'am, 29
 Enam, 30
 Eraydın, 48, 49
 Erzincanlı İzzet Paşa, 22
Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, 39
 fakr, 62, 63, 76, 87
 Fars, 17, 28, 43
 Farsça, 7, 14, 121, 125
 Fecr, 29
 fenâ, 63, 64, 65, 70, 109, 116
 feyz, 52, 65, 66, 78, 87, 88, 103
 fîrak, 67, 68
 firkat, 50, 67, 68
 Fıtnat Hanım, 5
 Fuzûlî, 13, 17, 22
 Geylanî, 33
 Geylânî, 12, 14, 22, 37, 38, 62, 99, 115
 Gölpınarlı, 49
 hadis, 29, 31, 33, 55, 63, 108, 110
 Hakk, 34, 37, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60,
 61, 65, 67, 70, 73, 79, 80, 82, 86, 87,
 88, 90, 92, 93, 94, 97, 98, 99, 100,
 101, 102, 104, 105, 106, 108, 110, 112
 Halil Kâmilî Paşa, 22
 halka-i tevhîd, 16, 49, 101, 102, 103,
 106, 107
 Hallâc-ı Mansûr, 33, 36, 105, 106
Harâbat, 7
Harâbât, 2, 6, 7, 118
 Hârût, 43
 Hassân, 41
 Hâtem, 42
 Haydar, 46
Hayrâbâd, 3
 hayret, 50, 69, 70, 71, 72, 114, 116
 hicr, 67, 68
 hicrân, 67, 68, 69
 Hikemî, 3
 himmet, 73, 74
 Hippokrates, 46
 Hızır, 36, 37, 80
 Hürmüzd, 43
Hüsn ü Aşk, 3, 4, 56, 57
 Husrev, 45
 Husrev u Şirin, 45
 İbn-i Barahyâ, 42
 İbn-i Sinâ, 41
 İffet Hanım, 9, 19, 23, 24, 92, 95
 II. Mahmut, 1
 III. Selim, 1
 İnal, 6, 12, 122
 İnsan, 29, 30, 87, 105
 İran, 38, 39, 40, 42, 45
 İsâ, 32, 35, 37, 66
 İskender, 33, 36, 37, 40, 45, 80
 İslam, 1, 28, 48, 100, 121
 İsrâ, 30, 35
 İsrâ, 29
 İstanbul, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 29,
 45, 48, 49, 52, 57, 113, 121, 122
 istiğnâ, 75, 82
 Kâdirî, 12, 37, 38, 62, 115, 118
 Kâdirîyye, 22, 49
 Kahramân, 40
 Kâmil Paşa, 10
Kamûsü'l-A'lâm, 13

- Kâmûsü'l-A'lâm*, 6
 Kamûsü'l-A'lâm, 13
 kanâat, 62, 76, 78, 86
Kânun, 41
 Kasas, 29, 30
 Kays, 55
 kemal, 48, 73, 78
 keşf, 30, 81, 87
Keşfü'l-Hafâ, 31
 kesret, 79, 80, 101, 103, 107
 Keykubâd, 40
 Kur'an-ı Kerim, 29
 Kuşeyrî, 57, 64, 67, 70, 76, 78, 82, 84,
 85, 86, 87, 92, 96, 97, 100, 112
 Kutlu, 11, 121
 Leylâ, 5, 19, 20, 55, 56, 57
 Leylâ Hanım, 5, 19, 20
Leylâ ile Mecnûn, 55, 56
 Lokmân, 33, 36
 Lütî Efendi, 23
 Mahir İz, 49
 Mahmud Paşa, 45
 Mahmut Paşa, 22
 Mânî, 39, 44
 Mârut, 43
 Mecnûn, 55, 57
 Mehmed Emin, 10, 11
 Mehmed Zihnî, 19
 Mehmet Emin, 11, 14
 Mehmet Zihnî, 6, 7, 8, 12, 18
 Meryem, 29, 30
Meşâhirü'n-Nisâ, 7, 12
Meşâhirü'n-Nisâ, 6, 8, 19, 24
 mest, 33, 50, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76,
 82, 83, 84, 105
 Mısır, 33
 Mithat Paşa, 7, 11, 12, 14, 22, 78
 Mü'min, 29, 30
 Muallim Naci, 2
 muhabbet, 54, 56, 57, 62, 84, 87, 103,
 114, 125
 Muhammed, 29, 31, 32, 33, 36, 90, 99
 Muhammed Esed, 29
 Muhammet Nur Doğan, 3
 Müntefik, 11, 14
 Mürşid, 98, 99
 Musa, 32, 34, 93, 94
 Müstensih, 11, 39, 121, 125
 Nâbî, 3, 4, 18
Nâbî Dîvânı, 18
 Nahl, 29, 30
 Namık Kemal, 1, 2, 3, 4
 Necm, 29, 30
 Nesîbâ Hanım, 5
 Nigâhî, 23
 Nihal, 10, 11
 Numan, 44
 Nuşirevan, 45
 Onay, 39
Osmanlı Müellifleri, 6, 8
Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, 7,
 122, 123
Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler
Antolojisi, 6, 11
 Otakçılar, 13
 Özön, 52, 54, 58, 60, 62, 63, 65, 67, 69,
 73, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 84, 85, 87,

- 90, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 108,
110, 111, 112
- Pala, 45, 46, 78
- paradigma, 1, 2
- peygamber, 33, 36, 41
- Pîr, 98, 99
- Platon, 46
- Râşid Efendi, 23
- Recaizade Mahmut Ekrem, 2
- Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*,
6, 10
- Rif'at Bey, 10
- Rifat, 10, 11
- rızâ, 62, 77, 84, 85, 86, 96, 106
- Rüstem, 39, 40, 106
- sabr, 60, 76, 77, 85, 86
- Safvetî, 23
- Şair Hanımlarımız*, 6, 8
- Şehnâme*, 40
- Şemsettin Sami, 6, 8
- Şeref Hanım, 5, 19, 20
- Şeyh, 3, 4, 13, 22, 62, 98, 107
- Şeyh Abdurrahman Kerkükî, 22
- Şeyh Gâlip, 3, 4
- Şeyh Mustafa Câmî, 13
- Seyyid Ahmed Çelebi, 14, 21
- Seyyid Ahmet Çelebi, 38
- Şifâ*, 41
- Şinasi, 1, 3, 4
- Sinimmâr, 44, 45
- sırr, 54, 65, 66, 81, 87, 88, 89, 99
- Sırrî, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,
15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
28, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 40,
43, 45, 46, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 59,
60, 61, 62, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 76,
81, 82, 85, 86, 88, 91, 92, 94, 95, 98,
99, 101, 102, 107, 108, 114, 116, 117,
118, 119, 120, 125
- Sokrat, 46, 47
- Sokrates, 46
- Son Asır Türk Şairleri*, 6, 9, 12
- şükür, 27, 40, 92, 93, 96, 97
- Süleymân, 32, 35
- sûret, 90, 91
- taayyün, 68, 104
- Tâhir Ağazâde Bekir Bey, 9
- Tahrîb-i Harâbât*, 2
- Tamsöz, 6, 10
- Tanzimat Dönemi Edebiyatı, 2
- Tanzimat Fermanı, 1, 2
- tasavvuf, 48, 49, 50, 54, 70, 76, 93, 100,
110, 111, 114
- Tasavvuf, 48, 49, 52, 90, 105, 111
- Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 48
- tecellî, 34, 54, 66, 81, 82, 90, 93, 94, 100
- Tecellî, 34, 51, 93, 94, 105
- terk, 57, 70, 72, 86, 94, 95, 116
- tevekkül, 76, 85, 96, 97, 106
- Tezkire, 123
- The Structure of Scientific Revolution*, 1
- Thomas Kuhn, 1
- Tökel, 44, 45
- Tuhfe-i Nâilî*, 6, 13
- Tuman, 6, 13
- Tûr, 34, 93, 94
- Türk, 6, 8, 9, 11, 12, 28, 39, 40, 41, 121,
122, 123

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 6,
 11, 121
 Uludağ, 52, 56, 57, 59, 60, 62, 65, 67,
 69, 73, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 90,
 92, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 104, 110,
 112, 113
 Uraz, 6, 10
 Uzlet, 52, 97, 98
 vahdet, 79, 80, 87, 88, 99, 101, 105, 107
 Veysel Karanî, 33, 36
 vuslat, 57, 68, 69, 108, 109
 Ya'kûb, 32, 34
 Yasin, 29, 30

Yûsuf, 32, 33
 Yusuf Kâmil Paşa, 12
 Yusuf Kâmil Paşa, 8
 zâhid, 72, 75, 95, 110, 112, 114, 115
 zâhir, 38, 93, 94, 109, 110, 111
 Zekî, 20
 Zerdüşt, 39
 Zeynep, 7, 12, 17, 19, 22
 Zeynep Hanım, 19
 zikr, 111, 112
 Ziya Paşa, 2, 6, 7
 Zühhd, 51, 106, 112

10.2. Transkripsiyonlu Metinde Geçen Özel Adlar İndeksi

Abdülazîz Han	K 4/13, K 4/15, K 4/30	Hassan	K 4/34, K 5/34
Abdülkâdir-i Geylânî	Te I/I/6, Te I/III/1, Te I/III/6	Hayber	Ta 13/I/5
Abdülmecid Han	K 4/13, K 5/38	Haydar	K 5/18, Ta 13/VII/5
Acem	K 5/25	Haydarî	G 22/3
Adem	Ta 13/IV/1	Hıtâ	Ta 3/III/5
Ali	G 22/4, Te I/III/1	Hızır	K 5/22, Ta 3/IV/3, Ta 3/IV/5, Ta 13/IV/1
Âmed	K 6/3, Şarkı I/III/2	Hûten	K 5/20, K 5/31, Ta I/I/4, Ta I/II/4, Ta I/III/4, Ta I/IV/4, Ta I/V/4
Ankâ	K 5/21	Irak	K 4/17, G 2/4
Âsaf	K 4/18, K 5/17, Ta 2/VI/1	İbn-i Abbâde	Ta 14/II/5
Bağdad	K 4/19, Ta 2/VI/5	İbn-i Sina	K 4/8
Bâki	Ta 4/VI/4	İffet	G 5/1,2,...,12, G 13/14
Behzad	G 14/2, K 4/43	İran	K 4/17, K 5/7
Berat	K 5/39, Muâşer I/III/5	İsa	Ta 13/IV/3
Bermekî	K 5/20	İskender	G 20/5
Bokrat	Ta 9/IV/4	İzzet	Ta 7/VI/5
Cem	K 5/4, Te 2/VI/3, Ta 4/II/2	Ka'be	K 4/9, G 13/15
Çin	K 3/14, Ta 3/III/5	Ka'be-i Ulyâ	G 20/1
Dara	G 20/5	Kadir	K 5/39, Mu I/III/5
Diyarbakir	Ta 14/V/4	Kâf	K 5/21, Te 2/I/6, Te 2/III/6, Te 2/IV/6, Te 2/V/6, Te 2/VI/6, Ta 4/V/2
Ebûbekir	G 22/4	Ankâ	Te 2/I/6, Te 2/III/6, Te 2/IV/6, Te 2/V/6, Te 2/VI/6
Efrâsiyâb	G 13/9	Kahraman	K 5/10, K 5/18
Ehrimen	Ta 7/V/5	Kays	K 4/39, Ta 13/VII/2,
Esed Burcu	K 4/6	Muh I/1/2, G 18/3	
Ferhad	K 4/39, G. 1/2, G 7/4, G 18/3	Ken'ân	G 6/8
Fırat	Muâşer I/III/3	Kerrûbiyân	K 3/3, K 4/12, K 4/46, K 5/18
Fuzuli	Ta 5/VII/5	Keykûbad	K 5/10
Halil Kâmilî Paşa	K 6/3		
Halis	Ta 6/VII/4		
Hârût	Ta 14/IV/3		

Kıtmîr	Ta 8/V/1	Süleyman	K 4/33, Ta 10/II/1, G 12/4, G 15/3
Kisrâ	Ta 14/IV/5	Süreyya	K 4/38, Ta 7/IV/3
Kuds'-âsîyân	K 3/2	Şirin	K 4/39, G 18/3
Leyla	K 4/39, Ta 4/II/1, G 18/3	Tûr	Ta 10/II/3, Ta 14/III/3, Ta 15/V/2, Mu I/II/6
Lokman	Ta 12/VI/3, G 16/5, G 21/2	Utarit	K 4/20, K 5/5
Mahmud Paşa	K 5/7	Üveysû'l-Karan	Ta 3/V/4
Mânî	K 4/43	Ya'kûb	Te 3/IV/3, G 8/5
Mansûr	Te 3/III/4, Muh I/III/4, G 12/4, G 19/3	Yûsuf	Ta 7/I/4, G 8/5, G 24/10
Me'vâ	G 20/1	Zühre	K 5/5
Mecnûn	Ta 4/II/1, Ta 13/VII/2, Muh I/I/2		
Merve	G 13/15		
Mısır	Ta 7/I/3, G. 2/4, G 6/8		
Mîthat	K 4/9		
Mustafa	Te I/III/1		
Müşteri	K 5/5, G 29/4		
Nigâh	Ta 14/IV/4		
Nigâhî	Ta 12/IX/5, Ta 13/VII/1		
Nîl	Mu I/III/3		
Osman	G 22/4		
Ömer	G 22/4		
Râşid	Ta 8/V/5, Ta 9/VI/4, Muh I/VII/1		
Ravzan-ı Rıdvan	G 13/15		
Rum	K 5/25		
Rüstem	K I/8, K 5/10, G 11/4		
Rüşdî	Ta 10/V/5		
Safvet	Ta 14/V/4		
Sikender	Ta 3/IV/5		
Sinimmâr	Ta 9/III/4		
Sokrat	Ta 9/IV/4		
Sufa	G 13/15		

11. METNİN ASLI

*Diyarbakırlı Sürrü Rahile
hanım (- 1194 H.)*

Divan

Ali Emiri

A. F. Manzum 202

دیواربکی سوری خانم دیوانی

در مجموع از همه فایده نبرند
بوی فوسه بوی فوسه بوی فوسه

دقت در وقت کتب
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه
بوی فوسه بوی فوسه

وَسَيُجَنَّبُكَ الْأَسْخَفُ وَالْأَوْبَهُ وَسَيَأْتِيكَ ذُو الْأَسْفَلِ
قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
كَمَا تَرَى فِي الْقُرْآنِ

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
سَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
فَلَا تَكُن مِمَّنْ يَلْمِزُكَ فَيُلْغِمُكَ

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
سَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
سَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
سَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
سَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
سَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا

وَيُجَنَّبُكَ ذُو الْأَسْفَلِ وَذُو الْأَوْبَى
سَاءَ مَا يَحْكُمُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا

تغییر در همه مظهره علی الوتر کلمات و احوال معلوم است

آنکه با او آینه بود و با او گفتند و با او گفتند که با او گفتند
حقانیم و وقت سجده عدلی گفتم فتح از سلطه قدرت من خرد گویم
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

تجارت و مظهره ها تا حال که با او گفتم که با او گفتم که با او گفتم
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

هنگامی که با او گفتم که با او گفتم که با او گفتم
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

تا آنکه گفتم که با او گفتم که با او گفتم
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است
و اینست بر تمام زمین گویم که بر سر است

مگر در تمام صبح در حال بیداری
کفایت و سلامت در همه این روزها
عصر صبح در روزهای شنبه است

آماج آلودگی است که اولی که
غریب و غریب است و در این روزها
و حقیقت قطره ای در حقیقت

اولی آنکه در روز اولی که
قطره ای در این روزها است
بن علی در روزهای شنبه است

نقطه ای در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است
در روزهای شنبه است

وكله كرمه اوله قف غنم و اوله سل
مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

مكاتب رسا كلهم ليل و لا
مكاتب رسا كلهم ليل و لا

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

عانت ابي اوله و اوله
عانت ابي اوله و اوله

دروغ و دلی قلم کز نقد زین م
سپهان بلبله سحر زین ارضع الزمان
لاده قلم در دست برج در لاله رخ
القدر شاه با کوفت و انگر حرم

داده اوله خورشید کسره زین زین صغیر
باید که بکنی بر دین دین زین لاله زور
فانام کانه سر کفانو کفنی لاله زور
ساقی زین اولون عام حشرک

زین اولون عجب در ارضی کسرتک
ماله زین اولون آه یا مهور کس
حاکمیه صبر و اجتهاد و انانیت
کوشنج کما کما کما کما کما کما

لاده قلم کز نقد زین م
سپهان بلبله سحر زین ارضع الزمان
لاده قلم در دست برج در لاله رخ
القدر شاه با کوفت و انگر حرم

داده اوله خورشید کسره زین زین صغیر
باید که بکنی بر دین دین زین لاله زور
فانام کانه سر کفانو کفنی لاله زور
ساقی زین اولون عام حشرک

دروغ و دلی قلم کز نقد زین م
سپهان بلبله سحر زین ارضع الزمان
لاده قلم در دست برج در لاله رخ
القدر شاه با کوفت و انگر حرم

داده اوله خورشید کسره زین زین صغیر
باید که بکنی بر دین دین زین لاله زور
فانام کانه سر کفانو کفنی لاله زور
ساقی زین اولون عام حشرک

زین اولون عجب در ارضی کسرتک
ماله زین اولون آه یا مهور کس
حاکمیه صبر و اجتهاد و انانیت
کوشنج کما کما کما کما کما کما

لاده قلم کز نقد زین م
سپهان بلبله سحر زین ارضع الزمان
لاده قلم در دست برج در لاله رخ
القدر شاه با کوفت و انگر حرم

داده اوله خورشید کسره زین زین صغیر
باید که بکنی بر دین دین زین لاله زور
فانام کانه سر کفانو کفنی لاله زور
ساقی زین اولون عام حشرک

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
قول آیه که در روزی و آن که در روزی
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ
مردم در شهر ابرو بیست سوره بخ

فقط باقی نماند از آنکه در این
بناگاه کهنه نوزده شهریور
تقدیر کرامت آباد اعیان اولی الله تعالی

عقد شده قطعه حقوقی
تقدیر کرامت آباد اعیان اولی الله تعالی

برقصدیم الله اولی الله تعالی
فوقی کرامت آباد اعیان اولی الله تعالی
و در خانه راننده در این
کرامت آباد اعیان اولی الله تعالی
تقدیر کرامت آباد اعیان اولی الله تعالی
کلیه در قطعه حقوقی

تقدیر

عزل رصفون فقهه

كدرى هلكام خزان عالم برياه اولدني هيب

اهل مؤثران انا خنده بوزم بوزم اولدني

سرد قيهم قلم فاشده اولدني

مردوي ريشي بوزم سمل ووزم كوزم

قالا كوتشه ناله كلال كوتشه فانه

كوهورس ادي سيلم از صدمه ووزم

ليج باصديه اولدنا سيمه بوزم

شمه ي لي بوزم بوزم اجميه غلام

ماحي ووزم اجميه سيمه الذي اجم

محم شفا اولدك كوتشه لا شفا

سما اجم بوزم بوزم اولدني

بوزم بوزم بوزم بوزم

بوزم بوزم بوزم بوزم

بوزم بوزم بوزم بوزم

بوزم بوزم بوزم بوزم

بوزم بوزم بوزم بوزم

بوزم بوزم بوزم بوزم

م اولدني اولدني اولدني اولدني

صافه ستم ستم اولدني اولدني

سما فاشده اجم اولدني اولدني

كوتشه بوزم بوزم اولدني اولدني

كوتشه بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

بوزم بوزم بوزم اولدني اولدني

مفهوم اولی از این حدیث است
که در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

در حدیث آمده است
که هر که در راه خدا
بگذرد...

طعام کھنے کو، لہذا ہمارے ذہن کو صحت مند بنانے کے لیے اس کا استعمال ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

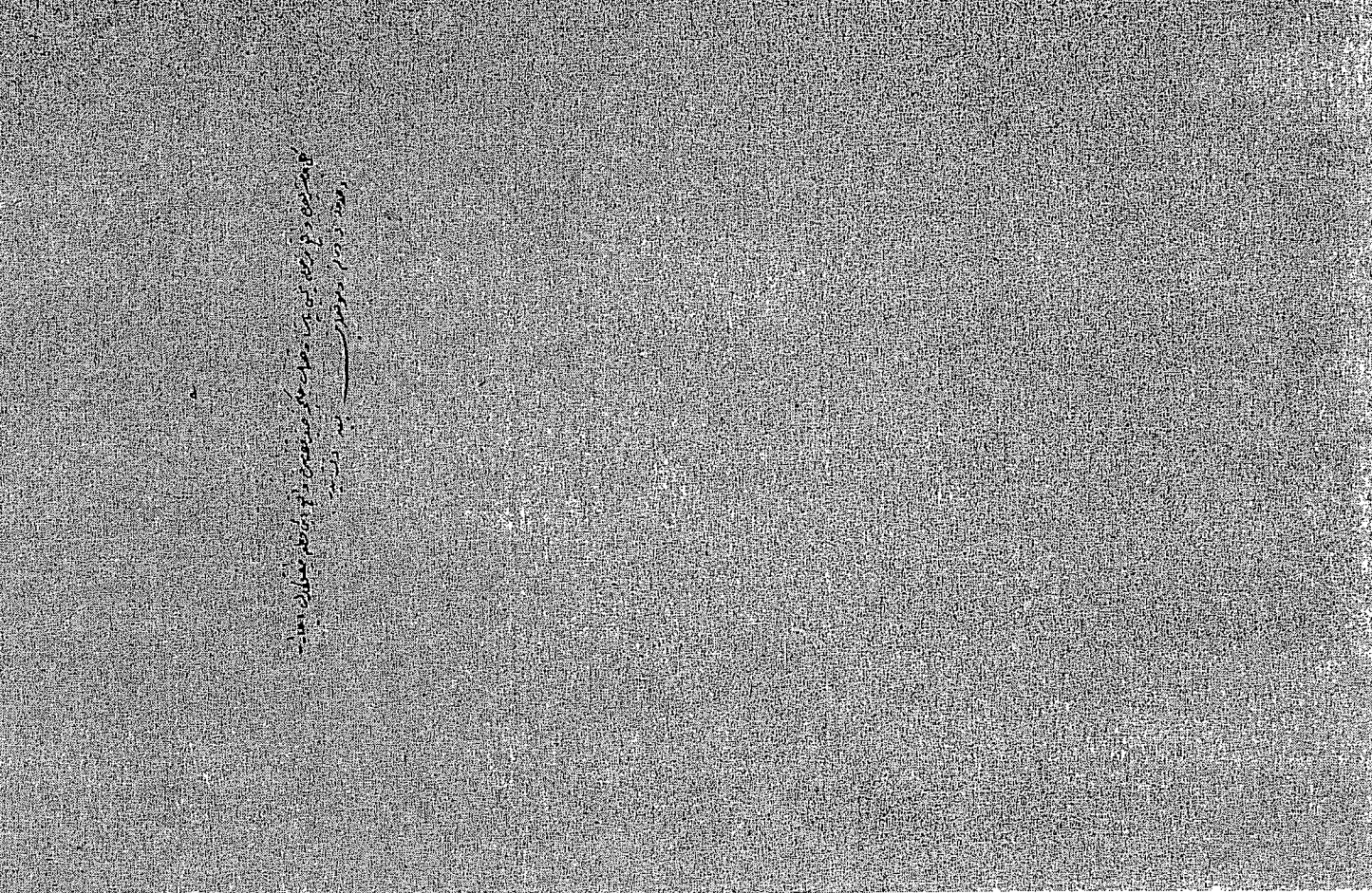
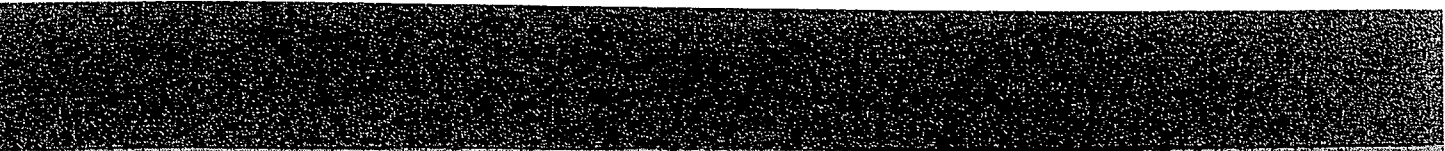
یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

یہ ایک ایسی غذا ہے جو ہمارے جسم کو صحت مند بنانے کے لیے ضروری ہے۔
اس کے علاوہ اس کا استعمال جسم کو تازہ رکھنے کے لیے بھی مفید ہے۔

Handwritten text in Arabic script, oriented vertically on the left side of the lower textured area.

